

glasul
BUCOVINEI

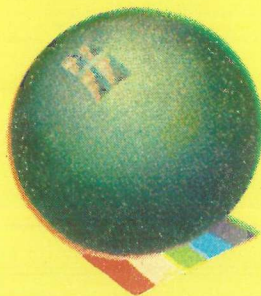
CERNAUȚI

BUCUREȘTI

3 / 1997

An IV. Nr.15

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1997, Nr. 3

Anul IV, Nr. 15

Redactor-șef : ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE : prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași),
Z. Ornea (București), acad. Vladimir Trebici (București),
prof. dr. D. Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu (redactor-șef adjunct).

SUMAR

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Constantin Ungureanu**, *Procese migraționiste în Bucovina în perioada administrației militare (1774 – 1786)* 3
- Ilie Rad**, *O secvență importantă din istoria culturală a Bucovinei în Fundăciunea Pumnuleană* 17

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Dragoș Olaru**, *Isidor Bodea (1866 - 1938)* 25
- Pavel Țugu**, *Claudiu Isopescu, animatorul traducerilor în limba italiană a literaturii române (I)* 38
- Rodica Șcraba**, *Membri marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928)* 43

IN MEMORIAM

- Cuvânt rostit de acad. Vladimir Trebici la funerariile prof. dr. Victor Săbleanu, în ziua de 28 august 1997, la Cimitirul Evanghelic din București* 56

ANIVERSĂRI CERNĂUȚENE

- Maria Gorda**, *Intellectual cu brațe de plugar (80 de ani de la nașterea lui Mihailo Ivastuk)* 58

ARHIVA BUCOVINEI

- Ilie Luceac**, *Două corespondențe: Dimitre Onciul către Sever Zotta și Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi către Dimitre Onciul* 64
- Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele (continuare) de Constantin Morariu** 77

CRONICA VIEȚII CERNĂUȚENE

- Alexandrina Cernov**, *Reflecții asupra Proiectului concepției învățământului național pentru minoritățile naționale din Ucraina* 86
- Reflecții la „masa rotundă” . Învățământul național cu privire la elaborarea bazelor concepției : Învățământul național pentru minoritățile naționale în Ucraina* 89
- Deschidem parantezele (observațiile, completările de rigoare ale d-lui Ion Popescu, deputat în Rada Supremă a Ucrainei, referitoare la elaborarea bazelor concepției Învățământului național pentru minoritățile naționale în Ucraina)* 91
- Memorandumul cu privire la situația românilor (moldovenilor) din Ucraina* 94
- Consantin Olaru**, *Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina (ACDR) (prezentare)* 103
- Raportul ACDR-ului privind situația minorității românești din Ucraina* 106

CARTEA BUCOVINEI

- Alexandrina Cernov**, *O viziune istorică sau despre graiurile ucrainene din nordul Bucovinei: C. F. Gberman, Ucrainski hovirkî Pivnicinoi Bucovîni, vol. I, Cerniți, Ruta, 1995; C. F. Gberman, Atlas ucrainskih hovirok Pivnicinoi Bucovîni, 322 de hărți, Biblioteka gazetî „Ceas”, Cerniți, 1995* 112
- Ștefan Hostiuc**, *O monografie a Societății Academice „Junimea” din Cernăuți* 118

Bucovina – procese istorice și sociale

PROCESE MIGRAȚIONISTE ÎN BUCOVINA ÎN PERIOADA ADMINISTRAȚIEI MILITARE (1774 – 1786)

Constantin Ungureanu

Cernăuți

Anexarea, în anul 1774, a Bucovinei, la Imperiul habsburgic, imprimă fenomenului demografic o evoluție sinuoasă cu consecințe deosebite pentru istoria acestei zone. Stăpânirea austriacă de 144 de ani modifică semnificativ structura etno-demografică și confesională a populației din Bucovina, stimulând pe diverse căi colonizarea și imigrarea străinilor în acest ținut. Bucovina e transformată într-un amalgam de etnii, reprezentând aproape toate popoarele din Imperiul habsburgic, românii devenind treptat o minoritate națională.

Imediat după ocupare, în Bucovina e instalată o administrație militară, care se menține până în anul 1786. Noua administrație, deși face declarații și promisiuni privind respectarea statu-quo-ului existent până la ea, favorizează, în realitate, stabilirea în Bucovina a unui număr mare de imigranți din provinciile învecinate. Anume, în această perioadă scurtă se produce cea mai bruscă creștere numerică a populației din Bucovina. În timp de numai doisprezece ani, ea, practic, s-a dublat.

Pentru aprecierea obiectivă a acestor procese, e necesar să se stabilească cât mai exact numărul total al populației Bucovinei la momentul răpirii ei de Imperiul habsburgic. Or, acesta este evaluat diferit de către istorici: de la 11 421¹ sau 12 443 de familii², pentru anul 1774, până la 17 047 de familii³, pentru anii 1775 – 1776.

Ca reper statistic inițial se consideră de obicei recensământul din a doua jumătate a anului 1774 și primele luni ale anului 1775, efectuat de administrația austriacă, condusă de generalul Spleny. Conform acestuia, în Bucovina existau atunci 290 de localități și 62 de cătune, populate de 17 047 de familii sau circa 85 000 de locuitori. Din acest număr mai fac parte și cei 45 de negustori, 58 de armeni, 526 de evrei și 294 de țigani, menționați la sfârșitul recensământului⁴, la care se mai adaugă 466 de călugări și 88 de călugărițe din 18 mănăstiri mari și tot atâtea mănăstiri mici⁵.

Însă, după semnarea, la 2 iulie 1776, a convenției de la Balamutca, 64 de localități cu 10 cătune (9 sate din ținutul Hotin, 14 sate din ținutul Cernăuți și 41 de sate cu 10 cătune din ținutul Suceava), 2 mănăstiri mari și 4 mici au fost retrocedate Moldovei⁶. Din alte informații rezultă, însă, că administrația austriacă a fost nevoită, în 1776, să abandoneze 38 sate din ținutul Suceava, 12 sate din ținutul Cernăuți și toate cele nouă sate din ținutul Hotin⁷. Diferența se explică prin recoltarea de informații despre numărul localităților de atunci din Bucovina de către diferiți anchetatori. În urma convenției de la Balamutca, Austria e nevoită să cedeze cele nouă sate din

ținutul Hotin, pe care le revendicase insistent din considerații strategice, ocupând în schimb nouă sate la sud-est de Cernauca între Prut și pâraul Rachitna⁸ (în prezent aceste sate fac parte din raionul Noua Suliță, reg. Cernăuți).

În urma retrocedării acestor sate s-a micșorat, bineînțeles, și numărul general al locuitorilor din regiune. Conform recensământului lui Spleny în localitățile retrocedate Moldovei locuiau 2 430 de familii. În Bucovina, rămâneau 13 694 de familii⁹. Iar dacă acceptăm că toți negustorii, amenii, evreii și țiganii se aflau pe teritoriul austriac, atunci numărul total al familiilor din localitățile rămase, după convenția de la Balamutca, în Bucovina, se ridică la 14 617 de familii sau la circa 73 085 de locuitori. La aceștia se mai adaugă 425 de călugări și 87 de călugărițe, rămase pe teritoriul Bucovinei. M. Popescu-Spineni constată, că din numărul total de 290 sate și 62 de cătune, cu 85 235 de suflete, trebuie scăzute 64 de sate cu 10 cătune, având o populație de 13 485 de suflete, care, în 1776, prin convenția de la Balamutca, fuseseră retrocedate Moldovei, astfel încât sub stăpânirea austriacă rămăseseră 7 750 de suflete¹⁰.

După datele generalului Enzenberg, însă, acest teritoriu ar fi trebuit să aibă, la 1774, numai 11 421 de familii sau circa 57 105 de locuitori¹¹.

Maiorul Mieg, cel care încă înainte de ocuparea Bucovinei a cartografiat zona dintre Prut și Nistru, iar după ocupare, făcând parte din comisia mixtă austro-turcă, a participat la delimitarea pe teren a noii frontiere, relatează că ținutul, slab populat, avea în cele trei orașe și 263 de sate ale sale, 14 989 de familii sau aproximativ 70 000 de locuitori¹².

După datele lui D. Werenka, în 1774, pe teritoriul Bucovinei se aflau trei orașe și 330 de sate, în care locuiau 12 443 de familii sau circa 62 215 locuitori¹³.

Iar Johann Polek, cel care a scris o serie de articole despre istoria acestui pământ, susține că „la anexare populația Bucovinei consta din aproximativ 11 – 12 mii de familii sau până la 70 de mii de locuitori...”¹⁴.

Publicarea, în 1975, la Chișinău, a materialelor recensămintelor populației Moldovei din anii 1772 – 1773 și 1774, efectuate la ordinul Comandamentului militar rus¹⁵, a permis înfăptuirea unor noi investigații în acest domeniu. Istoricul român P. Țugui și lingvistul de la Cernăuți Ion Popescu au efectuat separat o analiză a recensământului rus din 1774, pentru a determina componența națională a populației Bucovinei de atunci, evaluând numărul total al populației ținutului pentru anul 1774 la 84 514¹⁶ și, respectiv, 82 809 de persoane¹⁷. Ambii autori includ și satele, care, inițial ocupate de trupele austriece, după delimitarea graniței între Imperiul habsburgic și Imperiul otoman sunt înapoiate Moldovei. Deci, numărul localităților (respectiv, numărul populației) este mai mic decât cel expus de acești autori.

Analiza antroponimică a recensămintelor rusești din anii 1772 – 1773 și 1774 ne-au permis să constatăm, că atunci în Bucovina locuiau 13 560 de familii sau circa 67 800 de locuitori¹⁸.

Eterogenitatea datelor privind numărul locuitorilor se explică prin instabilitatea situației geopolitice în zonă; prin înfăptuirea incompletă și neexactă a recensămintelor, în condițiile când încă nu se hotărâse soarta părții de nord-vest a Moldovei; prin eschivarea locuitorilor de a participa la recensăminte, provocată de frica recrutării sau plătirii de noi impozite; prin intensitatea proceselor migraționiste, împrejurările favorizând trecerea nestingherită a locuitorilor dintr-o localitate în alta sau peste hotare.

Analiza detaliată a informațiilor despre numărul populației de atunci ne permit să afirmăm că, la începutul dominației habsburgice, în Bucovina locuiau nu mai puțin de 65 de mii și nu mai mult de 75 de mii de locuitori. Pornind de la aceste cifre, vom analiza în continuare cum a evoluat numeric populația Bucovinei în perioada administrației militare (1774 – 1786).

La 12 octombrie 1777, după trei ani de la ocupare, populația Bucovinei a depus un jurământ de credință față de noua stăpânire austriacă. Peste șase luni acest eveniment, la 6 aprilie 1778, în locul generalului Spleny, în postul de guvernator militar al Bucovinei, a fost numit generalul Karl Freiherr von Enzenberg, până atunci comandant al Regimentului 2 de Grăniceri români din Năsăud.

Una din primele măsuri întreprinse de noul guvernator militar a fost efectuarea, în anul 1779, a unui nou recensământ al populației în scopul stabilirii mai exacte a numărului contribuabililor la impozite. Din această cauză, numărarea s-a înfăptuit cu mai multă conștiinciozitate. Conform acestui recensământ, în Bucovina locuiau atunci 23 385 de familii sau circa 116 925 de persoane¹⁹. În comparație cu datele lui D. Werenka (pentru anul 1774), s-a constatat o mărire a populației cu 10 942 de familii sau un spor de circa 88 la sută. R. Kaindl constată că la acest recensământ au fost înregistrate 23 154 de familii sau circa 115 000 de locuitori²⁰.

Această sporire – aparentă în mare măsură, credem noi – se explică și prin efectuarea superficială a recensămintelor precedente, din anii 1774 – 1775. După mărturia lui Vasile Balș, mulți vor fi căutat să evite comisiile de conscripție, de care ei aveau mare groază, fiindcă se temeau de recrutare și de încărcare cu biruri²¹.

În rest, sporirea populației se datorează mai cu seamă numărului mare de imigranți pătrunși aici din provinciile limitrofe. Istoricul austriac R. Kaindl scria într-un articol: „Numărul locuitorilor se mărea foarte repede ca urmare a reîntoarcerii locuitorilor refugiați din cauza războiului; prin nenumăratele imigrări de evrei și armeni; prin imigrarea moldovenilor «din teritoriul moldovenesc și turc», pe care «jugul turc insuportabil» îi silea să emigreze; îndeosebi, însă, prin pătrunderea rutenilor din Galiția, care, în pofida tuturor interdicțiilor, părăseau patria lor din cauza relațiilor de supușenie drastice; de asemenea, din Maramureșul unguresc, din Polonia și Transilvania soseau nenumărați imigranți”²². J. Goehlert în articolul *Die Bukowina* scria, printre altele: „Din Galiția învecinată se refugiau rutenii și polonezii, din frica față de serviciul militar, în acest ținut, care era scutit de recrutare, și din Moldova și Turcia (din raiaua Hotin) veneau oameni cu averea lor în ținut, deoarece erau oprimați și nu aveau drepturi; astfel, de la anexare până în 1784, au imigrat din aceste părți (raiaua Hotin – n.n) 97 de familii cu 259 de copii (în total 453 de persoane) și cu un număr mare de vite”²³.

Referitor la bejenarii ardeleni, stabiliți în Bucovina până la anul 1778, există două conscripții, ambele datate din Cernăuți și semnate de generalul Enzenberg în toamna anului 1778 (la 3 noiembrie și, respectiv, 15 decembrie)²⁴. În prima conscripție sunt cuprinse 1 200 de familii cu 5 018 de persoane (2 623 de bărbați și 2 395 de femei), care după starea socială constau din 410 familii de grăniceri (308 familii din Regimentul 2 Românesc și 102 familii din Regimentul 1 Secuesc), în total 1 768 de persoane; restul refugiaților reprezentau alte pături sociale.

Ardelenii indicați în această conscripție s-au refugiat în Bucovina între anii 1718 – 1778²⁵. Dintre aceștia 4 587 erau români și 431 secui (maghiari din estul Transilvaniei)²⁶. Istoricul R. Kaindl susținea că, din totalul de 5 018 emigranți ardeleni, înregistrați în

Bucovina în noiembrie 1778, 1 768 erau maghiari²⁷ (această cifră coincide cu numărul ardelenilor care provenea din regimentele de grăniceri).

Emigrările din Transilvania devin masive după anul 1760. Ele ating apogeul în anii 1761 – 1764, în legătură cu tulburările din Năsăud. Cei mai mulți imigranți ardeleni s-au stabilit în satele Botoșana, Bălăceanca și Tereblecea²⁸. La 1778, Enzenberg constata că în circa 50 de sate din sudul Bucovinei locuiau imigranți din Transilvania, iar I. Nistor în *Istoria Bucovinei* enumeră 52 de sate, în care se adăpostiseră fugari ardeleni²⁹.

Mai sus am menționat că mai există o conscripție despre imigranții din Transilvania, în care sunt cuprinse 117 familii (413 persoane)³⁰, fiind indicat locul de unde au venit și comunele în care s-au stabilit. Toți acești imigranți, așezați în Bucovina în vara și toamna anului 1778, erau originari din comitatele Someș, Turda, Năsăud, Maramureș, Cluj și Bistrița, adică din nordul Transilvaniei și din Maramureș. Cei mai mulți dintre acești imigranți s-au stabilit la Molodia (73 de persoane), Milișeuți (31 de persoane), Tereblecea (28 de persoane), Corlățele (27 de persoane), Lehăceni (25 de persoane), Uidești (20 de persoane), Bălăceanca (18 persoane) etc³¹.

Cauzele principale ale emigrării românilor din Transilvania în Moldova (iar mai târziu și în Bucovina) erau persecuțiile religioase, sociale și naționale, la care aceștia erau supuși în Ardeal.

Ion Nistor, referindu-se la un raport al lui Enzenberg din 12 ianuarie 1779, susținea că ar fi existat o conscripție referitoare la migrații ruteni. Conform acestui raport ar fi existat atunci în Bucovina 14 114 refugiați ruteni³². Comandamentul general de la Lemberg raporta la 12 ianuarie 1779 că în Bucovina numărul migraților ruteni la sfârșitul anului 1778 s-ar fi ridicat la circa 9 000 de persoane³³. Iar D. Werenka, referindu-se la un raport al generalului Enzenberg, estima numărul total al imigranților, sosiți în ținut înaintea și după ocuparea Bucovinei (până în anul 1779), la 14 114 de familii, menționând în continuare că, după naționalitate, majoritatea aparțineau neamului slav al rusnacilor (rutenilor). După aceștia urmau românii (din Transilvania și Moldova) și maghiarii³⁴ (în 1779 deja existau coloniile maghiare Fogodisten – Iacobenii și Istensegits – Țibeni)³⁵.

Suntem, așadar, în posesia a trei informații diferite despre numărul migraților în Bucovina la începutul anului 1779. Dar dacă analizăm mai atent aceste informații, vom observa și unele coincidențe, deocamdată inexplicabile, și anume: 1) Data raportului lui Enzenberg, la care face referință istoricul Ion Nistor, coincide cu data raportului Comandamentului General de la Lemberg privitor la numărul migraților ruteni în Bucovina; 2) cifra de 14 114 migrați ruteni, expusă în lucrarea lui Ion Nistor, coincide cu numărul total al familiilor migrante în Bucovina, menționat în articolul lui D. Werenka.

Analiza acestor informații ne permite să presupunem că afirmațiile din articolul lui D. Werenka sunt cele mai apropiate de realitate. Or, conform rapoartelor aceluiași general, majoritatea populației Bucovinei era constituită atunci din migrați. Aceștia nu aveau un loc permanent de trai (la 1779 în ținut locuiau 23 385 de familii sau cca 116 925 de persoane)³⁶. Pentru a afla care din aceste trei informații este veridică ar trebui să ne referim și la raportul generalului K. Enzenberg din 14 februarie 1781, adresat Comandamentului General al Galiției și publicat de către istoricul austriac J. Polek³⁷. În anul 1780 se vehicula, în cercurile conducătoare, ideea de a obliga locuitorii Bucovinei la serviciul militar de grăniceri. Generalul Enzenberg era împotriva realizării acestui plan și, în raportul din 14 februarie 1781, argumenta aceasta în felul

următor: „Populația care se află în acest district bucovinean constă în cea mai mare parte din refugiați și alte popoare diferite din alte părți și nu am să greșesc, dacă am să afirm, că din cele 23 000 de familii existente, cel mult 6 000 sunt adevărate familii moldovenești”³⁸. Anume acest fragment din raportul lui Enzenberg a fost folosit ca principal argument de către istoricii ucraineni pentru a justifica că, inițial, rutenii (ucrainenii) constituiau majoritatea populației Bucovinei³⁹: în 1781, din 23 000 de familii existente, 17 000 de familii erau ucrainene⁴⁰. Dar se poate oare accepta o asemenea argumentare?

Generalul Enzenberg considera drept „adevărate familii moldovenești” acele familii care trăiau în acest ținut din moși-strămoși, fără să se fi strămutat aici din afara hotarelor Bucovinei. Anume din rândul acestor familii se mai puteau face, credea el, recrutări pentru regimentele de grăniceri. Din același raport reiese clar că restul de cca 17 mii de familii îl constituiau refugiații, reprezentanți ai diferitelor popoare (inclusiv români), care s-au strămutat mai târziu în Bucovina. Această apreciere nu contravine afirmațiilor lui D. Werenka, potrivit cărora, la începutul anului 1779, numărul total al migranților, în Bucovina, se cifra la 14 114 familii⁴¹. Până în februarie 1781 e posibil ca acest număr să fie săltat până la cca 17 000 de familii. Tot în articolul lui D. Werenka se menționează clar, că majoritatea imigranților aparțineau neamului slav al rusnacilor (adică rutenilor), dar printre imigranți se mai afla și un număr mare de români din Transilvania și Moldova, maghiari sau reprezentanți ai altor naționalități⁴².

Într-o adăugare la descrierea Bucovinei a lui Spleny, aparținând, se pare, secretarului curții de atunci, Jenisch, se menționează următoarele: „probabil [că] s-ar putea face o deosebire între rusnaci și moldoveni. Ambele naționalități sunt de rit grec neunit, din partea ambelor naționalități sunt supuși în noul teritoriu împărațesc din Moldova. Numărul primilor e mai puțin numeros, majoritatea sunt așezați către granița poloneză, de unde se presupune că ar fi sosit”⁴³.

Iar în raportul lui Enzenberg din 30 octombrie 1779 se constată că o parte însemnată de locuitori, constând din ruteni și polonezi, aflați de câțiva ani în Bucovina, locuiau lângă granița cu Moldova, cu raiaua Hotin și cu Galiția. Frica de a fi ridicată și restituită vechilor stăpâni din Galiția îi determina pe mulți dintre ei să se stabilească lângă hotarele Moldovei, ca să poată să fugă mai repede dincolo în caz de nevoie⁴⁴.

Prin aceasta se explică faptul că, de-a lungul graniței Bucovinei cu Moldova, îndeosebi în împrejurimile Târgului Siret, apar, la începutul administrației militare, un șir de sate înregistrate în recensămintele din anii 1774 – 1775. Tot atunci sunt repopulate cu ruteni și satele pustiite în urma exodului de populație românească în Moldova. În 1779 locuiau: în Cerepcăuți – 73 de familii, în Rogojești – 60, în Chindești – 32, în Negostina – 37, în Mihuceni – 21, în Gârbăuți – 16, în Slobozia Gropana – 8 familii⁴⁵. Conform recensămintelor de mai târziu, în toate aceste sate rutenii constituiau majoritatea populației⁴⁶.

I. Nistor afirmă că, la ocuparea Bucovinei, aici locuiau 1 112 de familii de huțuli, 1 261 familii de ruteni și 11 099 familii moldovenești⁴⁷. Cifra de 1 261 de familii rutene este dedusă de către I. Nistor dintr-un raport al generalului Enzenberg din 5 septembrie 1779, unde sunt trecute 18 sate, în care, de doisprezece-treisprezece ani (adică din anii 1776 – 1767, n.n.), locuiau refugiați din Galiția: în stânga Prutului – Cadobești, Toutri, Ocna, Pohorlăuți, Slobozia, Cuciurul Mic, Sadagura, Mămăești, Gavrilești, Zastavna, Lascovca, Kilivodin, Mitcău, Șișcăuți, Verbăuți, iar la sud de Prut – Camena și Budinet⁴⁸. Această listă, desigur, nu e completă. Căci rutenii locuiau în majoritatea satelor dintre Prut și Nistru, ca și din valea Ceremușului. Pe de altă parte, în satele

enumerare mai sus nu toți locuitorii erau ruteni. Această constatare își află confirmarea și în recensământul rus din 1774, care, pentru ținuturile Cernăuți și Câmpulung-Suceava, indică și numele împreună cu prenumele (numele de botez) al capului de familie. În baza acestui recensământ se poate ajunge la o apreciere mai obiectivă a raportului dintre români și ruteni în Bucovina⁴⁹.

Totuși care e numărul migrațiilor ruteni din Bucovina în anul 1779? O evaluare mai obiectivă a raportului dintre români și ruteni în Bucovina, la începutul dominației habsburgice, este importantă pentru a înțelege mai bine politica autorităților austriece în direcția modificării structurii etnice a populației acestei provincii.

Am prezentat mai sus trei informații diferite despre numărul total al imigrațiilor și al migrațiilor ruteni, în special pentru începutul anului 1779. Nu este exclus, dat fiind prezența unor coincidențe în informații, ca în realitate să fie vorba despre o singură sursă, interpretată conștient sau inconștient, în mod diferit mai târziu. Analiza comparativă a altor surse și informații originale ne permit să afirmăm cu încredere că, la începutul anului 1779, în Bucovina erau 14 114 familii de migrați, dintre care majoritatea de origine ruteană (probabil cca 9 000 de familii și nu cca 9 000 de persoane, cum se face referință la raportul Comandamentului General de la Lemberg din 12 ianuarie 1779)⁵⁰. Comandamentul General al Galiției avea motive serioase să-i considere pe toți ruteni și huțulii din Bucovina ca migrați, chiar și pe cei care, cu multe decenii înainte de anul 1774, s-au infiltrat în acest ținut, fiind cointerestat să-i înapoieze pe cei fugiți vechilor stăpâni.

Problema refugiaților din Galiția a devenit acută în 1779, când guvernatorul Galiției, contele Auersperg, insista ca aceștia să fie întorși vechilor stăpâni.

Enzenberg însă se împotriva, replicând că „Bucovina ar putea să rămână foarte nepopulată, deoarece această parte de pământ este locuită de puțini naționali – moldoveni”⁵¹.

Încă la 16 noiembrie 1772, la 3 luni după ocuparea Galiției, împărăteasa Maria Theresa se văzu nevoită să-i oprească pe noii supuși de a migra în Moldova. În proclamație se spunea: „A ajuns la cunoștința noastră, că numeroși țărani supuși din țara Galiției și a Podoliei părăsesc pe stăpânii lor și se furșează peste cordon, de aceea oprim pe supușii noștri de a fugi pe ascuns peste hotar”⁵². Maria Theresa și Joseph II au fost nevoiți pe parcurs, prin proclamațiile de la 3 iunie 1775, 1 martie 1777, 19 ianuarie 1779, 15 ianuarie 1784, 31 noiembrie 1785, 9 august 1786, 10 februarie 1789, 19 aprilie 1790, să reinnoiască aceste interdicții⁵³.

Administrația militară era cointerestrată în popularea Bucovinei pentru a obține profit maxim în urma străngerii impozitelor. Dar nu era în interesul imperiului ca creșterea numărului populației unei provincii austriece să se efectueze în detrimentul altei provincii. Din aceste considerente au fost emise mai multe proclamații împărătești, prin care se încerca stoparea emigrării masive a țăranilor galițieni în Bucovina.

Consiliul Aulic de Război de la Viena a hotărât, la 20 octombrie 1779, ca fugarii galițieni așezați în Bucovina și dornici să rămână aici să fie lăsați în pace, iar care își exprimau dorința de a se întoarce, să nu fie împiedicați să se întoarcă. Numai vagabonzii fără ocupație urmau să fie restituiți cu forța vechilor stăpâni. Pe viitor, se interzicea ca supușii galițieni să-și părăsească satele lor din Galiția fără permisiunea stăpânilor lor și a autorităților administrative⁵⁴. Abia după luarea acestor măsuri a fost în mare parte oprită emigrarea masivă a țăranilor ruteni în Bucovina.

Care erau cauzele care au provocat această emigrare masivă a țăranilor ruteni în nordul Moldovei (mai târziu Bucovina)?

Mai întâi de toate, rutenii se refugiau în nordul Moldovei, deoarece aici condițiile de trai erau mai bune. Încă la 1 ianuarie 1766 domnul Moldovei, Grigore Ghica, stabilește pentru țărani douăsprezece zile de boieresc pe an la stăpânii de moșii. Acest an coincide cu izbucnirea în Polonia a răzmerițelor interne. Începând cu acest an emigrarea rutenilor în Moldova a devenit mai însemnată. Situația țăranilor galițieni era mult mai grea. Încă pe timpul lui Joseph II ei erau nevoiți să lucreze pe moșiile magnaților polonezi de la 52 până la 156 de zile pe an. În Bucovina însă, s-au păstrat vechile legi moldovenesti. Pe de altă parte, faptul că până la anul 1830 Bucovina era scutită de serviciul militar, i-a îndemnat pe foarte mulți ruteni, de teamă să nu fie înrolați în armată, să se refugieze tocmai aici și nu altundeva. Ar mai fi de menționat că, în comparație cu Galiția, populația Bucovinei era mult mai rară, aici multe pământuri nu erau valorificate, nu aparțineau nici boierilor, nici mănăstirilor, nu exista vreo delimitare exactă între moșiile satelor. Din aceste considerente refugiații ruteni puteau să se stabilească pe neobservate în acest teritoriu. Totodată, grozăviile războiului ruso-turc din anii 1768 – 1774 au provocat refugiarea unei părți a populației, în special din zona dintre Prut și Nistru, în alte zone din Moldova mai puțin amenințate de război. Recensământul rus din anul 1774 a înregistrat 411 case nepopulate în zona dintre Prut și Nistru (258 de case în ocolul Prutului de Jos și 153 de case în ocolul Nistrului)⁵⁵. După răpirea Bucovinei, anume în această zonă se produce o mărire bruscă a populației, mulți ruteni având posibilitatea să se stabilească în case părăsite.

Am menționat deja că, după anul 1779, s-a limitat simțitor posibilitatea refugierii rutenilor în Bucovina. Johann Budinszky, cel care în cursul anului 1782 cartografiază 40 de sate dintre Prut și Nistru, constata într-un raport din 22 mai 1783 că „din Galiția ar putea fi primiți numai emigranții care posedă proprietatea personală, deoarece oamenii sosiți din Moldova plătesc fără probleme, peste 3 ani, impozitele necesare”⁵⁶.

Din aceste motive, în perioada următoare, sporul populației bucovinene poate fi pus pe seama emigranților din Moldova. Conform unei conscripții, numai în 1781 – 1782, din Moldova sosesc 3 209 persoane. Dintre aceștia 861 sunt bărbați, 789 – femei, cu 1 556 – copii (868 băieți și 691 fete)⁵⁷.

În timpul aflării sale la Cernăuți, la 19 iunie 1783, împăratul Joseph II menționa: „Mărirea numărului populației acestui pământ este cea mai importantă problemă, însă trebuie totul să se efectueze fără cheltuieli costisitoare deosebite”⁵⁸. În această cerință erau convenabili emigranții din Moldova. Numărul lor crescuse în așa măsură, încât Enzenberg constata, într-un raport oficial din 1782, că populația Bucovinei, în cei patru ani din urmă (anii 1778 – 1782, n.n.), spori cu cel puțin 6 000 de familii venite din principatul Moldovei. În perioada următoare se preconiza un nou spor de populație⁵⁹. Din cauza emigrărilor intensive din Moldova s-a sistat, la 1783, colonizarea regiunii din zona Cotmani cu nemți, așezarea acestora necesitând mari cheltuieli din vistieria statului.

Imigrarea moldovenilor în Bucovina avea următoarele cauze: comunitatea de origine etnică, de limbă, cultură, religie și datini cu băștinașii bucovineni; reîntoarcerea, după încheierea războiului, a refugiaților; promovarea de către administrația militară a unei politici mai progresiste decât cea promovată de Imperiul osman în Moldova suzerană; existența unui hotar nemarcat de vreun obstacol natural. Acesta din urmă permitea pătrunderea pe neobservate a refugiaților din Moldova în Bucovina și viceversa. Imigranții moldoveni erau preferați de noua stăpânire, întrucât majoritatea lor erau înstăriți și puteau să-și plătească impozitele.

Dar în Bucovina, în acest timp, are loc și un proces, invers, de părăsire a ținutului de către o parte din populație. Emigrarea populației din Bucovina a devenit vizibilă mai cu seamă către sfârșitul administrației militare. Din cauza numărului mare de imigranți, condițiile de trai devin mai grele. Micsorându-se populația în Moldova, boierii moldoveni încercau prin diferite mijloace să-i ademenească pe emigranți pentru a-i reîntoarce în satele lor. Reorganizarea internă a diecezei bucovinene, prin reducerea numărului de mănăstiri și crearea din averile lor a Fondului bisericesc, a influențat aceste procese. Țăranii de pe fostele moșii mănăstirești nu se puteau desprinde așa de repede cu noua stare de lucruri și mulți, împreună cu egumenii și călugării mănăstirilor desființate, fug în Principatul Moldovei. Consiliul Aulic de Război constată, în legătură cu aceasta, că: „Oamenii sosiți din Moldova, se așază numai lângă graniță și nu în interiorul ținutului, probabil pentru ca, la un anumit moment, să poată ușor să plece...”⁶⁰.

Iată de ce se raporta de atâtea ori despre numărul mare de case părăsite. În 1785 – 1786 crescuse brusc numărul emigranților. Din noiembrie 1785 și până în aprilie 1786 au emigrat în Moldova 6.937 de persoane. Între timp, din Moldova în Bucovina au sosit 111 persoane⁶¹.

În raportul său din 13 septembrie 1786, Enzenberg constata că, în urma emigrărilor, rămân pustii 277 de case în districtele Suceava (127), Siret (118), Vijnița (30) și Cernăuți (2)⁶². Cea mai afectată e așadar partea centrală și de sud a Bucovinei. Nu sunt ocolite nici coloniile maghiare⁶³ create în anii 1785 – 1786: în vara anului 1787 la Andreasfalva (Măneuți) erau 7 case pustii, la Hadkfalva (Dornești) – 28 și la Joseffalva (Vorniceni) – 16.

Una din cauzele acestui proces era înglobarea Bucovinei, în anul 1786, în administrația Galiției, ca cerc administrativ. Lichidarea autonomiei ținutului constituia o încălcare flagrantă a promisiunilor autorităților habsburgice privind respectarea statu-quo-ului tradițional. Ce putea să aibă în comun Bucovina cu Galiția? Căci trecutul istoric, structura națională, ca și cea confesională sau socială a populației, cultura, limba, tradițiile, datini, toate acestea erau cât se poate de diferite. Românii bucovineni nu au acceptat niciodată această unire forțată cu Galiția. Una din formele cele mai frecvente de protest, cu urmări grave pentru românii autohtoni, a fost refugiarea multora dintre ei în Moldova.

În concluzie, constatăm că în perioada administrației militare a existat un permanent schimb de populație între Bucovina și ținuturile învecinate. În urma imigrării necontenite din provinciile limitrofe s-a mărit și numărul populației Bucovinei. În rapoartele din 27 și 31 octombrie 1783, administrația ținutului constată că din 1778 până în 1783 numărul acestora crește de la 15 000, în urma așezării a încă 13 000 de familii, la cca 28 000⁶⁴.

Într-un raport din 7 iunie 1784, Enzenberg era de părere că, de când se afla în fruntea administrației, populația Bucovinei a crescut pe jumătate, adică de la cca 15 000 de familii, în 1778, la cca 30 000 de familii (sau 140 000 – 150 000 de locuitori), în 1784⁶⁵.

Dar iată ce scria despre populația Bucovinei Ignaz Luca: „Numărul locuitorilor acestui ținut se indică diferit. Manualul de geografie pentru elevii din școlile germane indică 120 000 de locuitori, în timp ce manualul de geografie pentru gimnazii constată 130 000 de locuitori”⁶⁶. Același autor observă în continuare: „După alte date, în Bucovina se indică (pentru anul 1780 – n.n.) 113 negustori, 111 armeni, 870 de evrei și 19 026 de familii țărănești”⁶⁷. Paldus Josef, însă, oferă date statistice mai complete despre structura socială a populației de atunci. În afară de negustori armeni, evrei și familii țărănești, numărul cărora corespunde celui indicat de I. Luca, J. Paldus

enumeră și alte categorii sociale⁶⁸. Iar din documentele culese de E. Hurmuzaki reiese că, în 1783, în Bucovina existau 3 târguri și 258 de sate, în care locuiau 26 485 de familii sau cca 132 425 de locuitori⁶⁹.

Informații detaliate (pe parohii și protopopii) ne oferă recensământul populației efectuat la începutul anului 1785, după împărțirea bisericii ortodoxe bucovinene în 6 protopopii. La începutul anului 1785 în Bucovina au fost înregistrate 239 parohii, care aveau 247 de biserici cu 296 de preoți pentru cele 26 731 de familii sau cei cca 135 135 de locuitori din întreaga provincie⁷⁰. La Cernăuți, Suceava și Câmpulung ființau câte patru biserici.

Istoricul austriac J. Polek scria despre populația Bucovinei de la sfârșitul administrației militare: „Prin aceste imigrări, dar și prin creșterea naturală s-a ridicat numărul populației Bucovinei, către începutul anului 1786, la 29 102 familii sau 125 039 de persoane (69 573 de bărbați și 55 456 de femei)⁷¹. În legătură cu numărul populației, în anul 1786, I. Nistor, referindu-se la documentele publicate de E. Hurmuzaki, scria: „La 25 februarie 1786, generalul Enzenberg înainta Consiliului Aulic de Război o descriere detaliată a stărilor politice și economice din Bucovina, [...] însoțită de o tabelă statistică. Conform acestei tabele Bucovina era locuită de 27 011 familii sau 125 039 de persoane. La acestea se mai adăugau încă 2 091 de familii «fără casă», care, împreună cu familiile așezate, sporeau numărul populației la 29 102 familii sau 135 494 de locuitori⁷². În sfârșit, în lucrarea *Die österreich – ungarische Monarchie in Wort und Bild*“, numărul populației Bucovinei se estima la 171 713 locuitori⁷³, apreciere care este totuși mult prea exagerată.

Astfel, în perioada administrației militare are loc o creștere însemnată a numărului populației. Ea însă nu s-a produs uniform pe teritoriul întregii Bucovine. În unele zone, această creștere a fost mai lentă, iar în altele – mai bruscă. În funcție de așezarea geografică, de relief și obstacole naturale, pot fi trasate, pentru Bucovina, șase zone geografice diferite și anume: 1. Zona dintre Prut și Nistru (ocoalele Prutului de Jos și Nistrului, ținutul Cernăuți); 2. Ținutul Cernăuți din dreapta Prutului (ocoalele Târgului și Ceremușului), care se delimita la sud printr-o fâșie lată de păduri seculare; 3. Localitățile din valea râului Siret (fostul ocol Berhomet din ținutul Suceava); 4. Zona de șes și de deal din ținutul Suceava (sud-estul Bucovinei); 5. Zona montană din nord-vestul Bucovinei (fostul ținut Câmpulung- Rusesc); 6. Zona montană din sud-vestul Bucovinei (fostul ținut Câmpulung-Moldovenesc).

Pentru analiza dinamicii sporului de populație în perioada administrației militare, în zonele geografice nominalizate am folosit patru recensăminte ale populației, care ne expun numărul de familii pentru fiecare localitate: recensământul rus din anul 1774⁷⁴; recensământul austriac al lui Spleny din anul 1775⁷⁵; recensământul lui Enzenberg din 1779⁷⁶ și recensământul de la începutul anului 1785, efectuat în urma împărțirii bisericii ortodoxe bucovinene în șase protopopii⁷⁷. Analiza comparativă a acestor patru recensăminte oferă informații interesante, din care reiese că, în perioada 1774 – 1785, a avut loc o mărire bruscă dar neuniformă a numărului populației Bucovinei (vezi anexa nr. 1). Imediat după ocuparea Bucovinei, în zona dintre Prut și Nistru s-a produs un spor de populație de cca 25 la sută (reamintesc că recensământul rus din 1774 înregistrează, în această zonă, 411 case nepopulate). În același timp, în partea de sud-est a Bucovinei, numărul populației s-a micșorat cu cca 2 la sută. Fenomenul poate fi explicat prin intrarea trupelor austriece în nord-vestul Moldovei și deschiderea hotarului cu Galiția, care favorizează, pe de o parte, pătrunderea, în număr mare, a migrantilor ruteni în nordul Bucovinei, iar pe de altă parte, exodul de populație românească din sudul Bucovinei în Moldova.

Între anii 1774 – 1779 s-a produs un spor de populație de cca 72% iar între anii 1775 – 1779, de cca 63%. Creșterea a fost mai bruscă în centrul Bucovinei (fostul ocol Berhomet din ținutul Suceava) și în zona dintre Prut și Nistru, și mai lentă în zonele muntoase din nord-vestul și sud-vestul Bucovinei. Reamintim că anume în această perioadă au apărut sau sunt repopulate un șir de sate din împrejurimile Târgului Siret (fostul ocol Berhomet), neînregistrate de recensămintele precedente, în care mai târziu ucrainenii vor fi majoritari (satele Mihuceni, Cerepăuți, Rogojești, Chindești, Gârbăuți, Negostina, Slobozia, Gropana).

În perioada următoare (1779 – 1785), numărul total al populației crește doar cu 16,3% și din nou acest spor e mai mare în fostul ocol Berhomet, pentru a rămâne cu totul neînsemnat în satele din valea râurilor Putila și Ceremuș, populate compact de huțuli.

Luat în ansamblu, numărul populației Bucovinei s-a mărit în perioada 1774 – 1785 cu cca 100%. Acest spor de populație e mai semnificativ în fostul ocol Berhomet (cca 117,5%) și în zona dintre Prut și Nistru (cca. 131, 8%), și mai puțin însemnat în fostele ținuturi Câmpulung-Moldovenesc (cca. 32, 6%) și Câmpulung-Rusesc (cca 56%) (vezi anexa nr.1).

Analiza detaliată a tabelului din anexă ne permite să evidențiem două perioade diferite în evoluția numerică a populației: 1. Perioada, când guvernator militar al Bucovinei a fost generalul Spleny (anii 1775 – 1778); 2. Perioada guvernării generalului Enzenberg (1778 – 1786).

În perioada guvernării lui Spleny s-a produs cea mai bruscă sporire a populației Bucovinei, proces haotic, total necontrolat, favorizat de administrație. În această perioadă sunt întemeiate coloniile maghiare Fogodisten și Istensgits și coloniile de lipoveni din Climăuți și Mitocul-Dragomirnei (nici nu se cunoaște cu certitudine anul constituirii acestor localități). Totodată, are loc emigrarea masivă a rutenilor din Galiția în Bucovina. Din 26 062 de familii, câte se aflau în 1780, în Bucovina, 1 069 erau evreiești⁷⁸ (față de numai 504 câte erau în anul 1774⁷⁹, și numărul armenilor sporește la 131 de familii sau 655 de persoane⁸⁰ în anul 1779⁸¹). Administrația generalului Spleny nu e în măsură să controleze aceste procese. Abia la 2 iulie 1776 e semnată, la Balamutca, convenția despre delimitarea noii frontiere. Și abia la 12 octombrie 1777 populația Bucovinei depune jurământul de credință față de noua stăpânire.

Odată cu numirea în calitate de guvernator militar al Bucovinei a generalului Enzenberg survin în viața provinciei unele schimbări pozitive. Administrația noului guvernator începe să controleze situația și să influențeze real procesele migraționiste. În anul 1779, ea a reușit să stopeze imigrarea, intensă și necontrolată, a rutenilor în Bucovina. Cu sprijinul și prin contribuția nemijlocită a administrației au fost întemeiate coloniile maghiare Hadikfalva, Joseffalva și Andreasfalva și colonia de lipoveni de la Fântâna Albă. Datorită activității nemijlocite a generalului Enzenberg, numărul populației evreiești scade, până în anul 1785, la numai 175 de familii⁸². E suspendată și preconizata colonizare a regiunii din zona Coțmani cu etnici germani.

În perioada administrației militare a sporit brusc populația Bucovinei, în principal datorită imigrării intense în ținut a locuitorilor din provinciile vecine (Galiția, Moldova, Transilvania, Maramureș). Procesele migraționiste aveau loc de la sine, având, în principal, un substrat economic și social. Administrația locală era cointeresată în popularea ținutului, pentru a obține, prin impozitele locuitorilor, mai mult profit.

DINAMICA MĂRII NUMĂRULUI POPULAȚIEI BUCOVINEI ÎN ANII 1774 - 1785
REPARTIZAT PE ȘASE ZONE GEOGRAFICE (NR. DE FAMILII)

Nr.	Denumirea zonei geografice	recens. rus 1774	recens. Spleny 1775	recens. 1779	recens. 1785	diferența în %		
						1774 - 79	1779 - 85	1774 - 85
1.	zona dintre Prut și Nistru	3 827	4 766	7 610	8 873	98.8	16.6	131.8
2.	ținutul Cernăuți din dreapta Prutului	2 609	2 937	4 263	4 722	63.4	10.7	81.0
3.	zona din valea râului Siret	1 134	1 128	2 430	3 147	114.3	29.5	177.5
4.	zona din sud-estul Bucovinei	3 543	3 198	5 772	6 925	62.8	20.0	95.4
5.	ținutul Câmpulung-Moldovenesc	1 447	1 359	1 725	1 919	19.2	11.2	32.6
6.	ținutul Câmpulung-Rusesc	1 000	962	1 535	1 561	53.5	1.7	56.1
	Total Bucovina	13 560	14 350	23 335	27 147	72.0	16.3	100.2

- Sursa: 1. Recensământul rus din anul 1774, publicat în: *Moldova în epoca feudalismului*. Volumul VII, Partea I, Chișinău, 1975, p. 65 - 66, 242 - 260, 336 - 353, 370 - 458.
 2. J. Polek, *Ortschaftsverzeichnis der Bukowina aus dem Jahre 1775*, în *Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums*, Czernowitz, nr. 1/1893, p. 27 - 44.
 3. D. Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774 - 1785)*. Czernowitz, 1895, p. 173 - 177.
 4. D. Werenka, *Op. cit.*, p. 185 - 195.

Notă: Numărul total al familiilor pentru anul 1779 este evaluat la 23 385 de familii, iar pentru anul 1785, la 27 027 familii (26 731 de familii enoriașe și 296 de preoți). Totalurile 23 335 și 27 147 constituie suma numerelor ce reprezintă ansamblul familiilor pe localități.

NOTE

1. F. Zieglauer, *Geschichtliche Bilder aus der Bukowina zur Zeit der österreichischen Occupation*, Bd. I, Czernowitz, 1893, p. 13.
2. D. Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774–1785)*, Czernowitz, 1895, p. 173–177.
3. D. Werenka, *Op. cit.*, p. 137.
4. J. Polek, *Ortschaftsverzeichnis der Bukowina aus dem Jahre 1775*, în *Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums* (în continuare – J.B.L.M.), Cernowitz, nr. 1/1893, p. 30–39.
5. *Ibidem*, p. 40.
6. *Ibidem*, p. 30–40.
7. M. Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, București, 1993, p. 153.
8. Al. Grigorovici, *Răpirea Bucovinei și politica Franței*, în *Codrul Cosminului* (în continuare – C. C.), Cernăuți, nr. X–XII/1993, p. 444; G. Bădărău, *Principatele Române în politica habsburgică sud-est europeană (1774–1787)*, *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „Xenopol”* (în continuare – AAI), Iași, XXV/1, 1988, p. 67.
9. J. Polek, *Op. cit.*, p. 30–39.
10. M. Popescu-Spineni, *Harta Bucovinei din anul 1774*, în *Revista istorică română*, vol. XI–XII (1941–1942), București, 1943, p. 159.
11. F. Zieglauer, *Op. cit.*, p. 13.
12. J. Polek, *Major Friedrich von Mieg, Topographische Beschreibung der Bukowina*, în *JBML*, 5/1897, p. 11.
13. D. Werenka, *Op. cit.*, p. 173–177.
14. J. Polek, *Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien im Jahre 1786*, în *JBLM*, nr. 8/1900, p. 53.
15. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I, II, Chișinău, 1975.
16. P. Țugui, *Populația Bucovinei între anii 1772–1774*, în *Academica*, București, 1992, nr. 4/(16), p. 4–5.
17. Ion Popescu, *De ce românii din Țara Fagilor sunt tratați în conformitate cu legea lui Murphy: adevărul învinge întotdeauna în 3 din 7 cazuri*, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți-București, nr. 2/1994, p. 17.
18. C. Ungureanu, *Populația Bucovinei în preajma anexării ținutului de către Austria*, în *Revista de istorie a Moldovei* (în continuare – RIM), nr. 1(25)/1996, Chișinău, p. 29.
19. D. Werenka, *Op. cit.*, p. 173–177.
20. R. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Österreich*, Innsbruck, 1902, p. 6.
21. Ion Nistor, *Românii și rutenii în Bucovina*. Studiu istoric și statistic, București, 1915, p. 78.
22. R. Kaindl, *Kaiser Josef II in seinem Verhältnisse zur Bukowina*, în *JBLM*, 4/1896, p. 18.
23. J. V. Goehlert, *Die Bukowina*, în *Mittheilungen der k. k. geographischen Gesellschaft* (în continuare – MGG), nr. 18/1875, Viena, p. 114–115.
24. Ion Nistor, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, în C.C., Cernăuți, nr. IV-V/1925–1926, p. 443.
25. *Ibidem*, p. 454.
26. Ion Nistor, *Der nationale Kampf in der Bukowina*, București, 1918, p. 103.
27. R. Kaindl, *Ansiedlungswesen...*, p. 109.
28. I. Nistor, *Bejenari ardeleni...*, p. 458.
29. Idem, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 18.
30. Idem, *Bejenari ardeleni...*, p. 533.
31. *Ibidem*, p. 526–533.
32. I. Nistor, *Der nationale Kampf...*, p. 103.
33. R. Kaindl, *Ansiedlungswesen...*, p. 112; J. Polek, *Die Anfänge des Volksschulwesens...*, p. 42.
34. D. Werenka, *Maria Theresa und die Bukowina*, în *Wiener Zeitung*, 1888, Nr. 107.
35. *Die Österreich–ungarische Monarchie in Wort und Bild Bukowina* (în continuare ÖMU), Wien, 1899, p. 314; M. Iacobescu, *Op. cit.*, p. 166.

36. D. Werenka, *Topographie der Bukowina*, p. 173 – 177.
37. J. Polek, *Joseph's II Reisen nach Galizien und der Bukowina und ihre Bedeutung für letztere Provinz*, în *J.B.L.M.*, nr. 3/1895, p. 92.
38. Citat după J. Polek, *Ibidem*, p. 92; Șt. Purici, *Colonizări și imigrări în Bucovina între anii 1775 – 1848*, în *Analele Bucovinei*, an. II, nr. 2/1995, Rădăuți – București, p. 358.
39. *Bukovina, ii minule i suceasne*, Parij – Filadelfia – Demtroit, 1956; N. V. Kabuzan, *Ukrainskoe naselenie Galitii, Bukovinii Zakarpattia v konțe XVIII – 30 – x godah XXV*. (Etnodemograficeskoe isledovanie). Avtoreferat dissertații na soiskanie uceonoi stepeni kandidata istoriceskih nauk, Moskva, 1986, p. 16.
40. *Spokonvicsina Ukrainska Zemlea. Istoriciini zviazki Pivnicinoini Bukovinii z Rosieiu i Nad-dnii prianskoiu Ukrainoiu*. Dokumenti i materiali, Ujgorod, 1990, p. 10; A. Jucovski, *Istoria Bukovinii*. Ciastina druga, pislia, 1774 r; Cernivți, 1993, p. 7.
41. D. Werenka, *Maria Theresia und die Bukowina*, în *Wiener Zeitung Wien*, 1888, nr. 107.
42. *Ibidem*.
43. E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VII, București, 1876, p. 457; R. Kaindl, *Ansiedlungswesen...*, p. III.
44. R. Kaindl, *Ansiedlungswesen...*, p. 112.
45. D. Werenka, *Topographie der Bukowina...*, p. 173 – 177.
46. *Spezial – Ortsrepertorien der im österreichischen Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*, Bd. 13: *Bukowina*, Wien, 1894; *Gemeindelexikon der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*, Bd. 13: *Bukowina*, Wien, 1907; I. E. Torouțiu, *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, București, 1916, p. 71 – 72.
47. I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 17.
48. Idem, *Der nationale Kampf...*, p. 71, 93.
49. C. Ungureanu, *Op. cit.*, p. 18 – 29.
50. R. Kaindl, *Ansiedlungswesen...*, p. 112.
51. F. Zieglaue, *Op. cit.*, Bd. XII, p. 14; I. Nistor, *Der nationale Kampf...*, p. 79.
52. I. Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 61.
53. R. Kaindl, *Ansiedlungswesen...*, p. 114.
54. I. Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 65.
55. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, Partea I, p. 370 – 458; C. Ungureanu, *Op. cit.*, p. 23.
56. F. A. Wickenhauser, *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina*, Bd. II, p. 79; I. Nistor, *Der nationale Kampf...*, p. 132.
57. Ion Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 96.
58. J. Polek, *Josephs II Reisen*, în *JBLM*, nr. 3/1895, p. 38.
59. F. A. Wickenhauser, *Op. cit.*, p. 73; I. Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 100.
60. F. A. Wickenhauser, *Op. cit.*, II, p. 111.
61. I. Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 120; R. Kaindl, *Ansiedlungswesen...*, p. 105.
62. Ecaterina Negruți, *Informații noi privind emigrările din Bucovina în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Anuarul muzeului județean Suceava* (în continuare – AMJS), vol. VIII, p. 259.
63. R. Kaindl, *Ansiedlungswesen...*, p. 271.
64. *Ibidem*, p. 327.
65. R. Kaindl, *Kaiser Joseph II*, în *JBML*, nr. 4/1896, p. 17.
66. Ignaz Luca, *Geographisches Hand Buch von dem österreichischen Staate*, vol. V, Wien, 1791, p. 325.
67. *Ibidem*, p. 327.
68. J. Paldus, *Die Einverleibung Galiziens und der Bukowina in die österreichische Monarchie im Jahre 1772*, în *MGG*, nr. 59/1916, p. 447.
69. E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. VII, p. 392 – 398.
70. D. Werenka, *Topographie der Bukowina*, p. 185 – 195; N. Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775 – 1944)*, București, 1993, p. 41.
71. J. Polek, *Die Vereinigung...*, în *JBLM*, nr. 8/1900, p. 54.

72. E. Hurmuzaki, *Documente...*, vol. VII, p. 454; I. Nistor, *România și rutenii...*, p. 94.
73. ÖUM, p. 175.
74. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, Partea I, p. 65 – 66, 242 – 260, 336 – 353, 370 – 458.
75. J. Polek, *Ortschaftsverzeichnis...*, în JBLM, nr. 1/1893, p. 27 – 44.
76. D. Werenka, *Topographie der Bukowina...*, p. 173 – 177.
77. *Ibidem*, p. 185 – 195.
78. J. Polek, *Statistik des Judenthums in der Bukowina*, în *Statistische Monatschrift* (în continuare – SM), nr. 15/1889, Wien, p. 251.
79. *Geschichte der Juden in der Bukowina*, Tel Aviv, 1958, p. 12; J. Polek, *Statistik...*, în SM, nr. 15/1889, p. 257.
80. M. Iacobescu, *Op. cit.*, p. 179.
81. J. Polek, *Ortschaftsverzeichnis...*, în JBLM, nr. 1/1893, p. 39.
82. Idem, *Statistik...*, în SM, nr. 15/1889, p. 253.

SUMMARY

The author makes a statistic and systematic analysis of the demographic processes taking place in Bukovina during the military administration of the Habsburg Empire (1774 – 1786), when a significant population growth takes place. This fact is confirmed with slight data variations by the four censuses done in the respective period: the Russian census in 1774; Spleny's Austrian census in 1775; Enzenberg's Austrian census in 1779; and the census done by the church at the beginning of 1785. The author uses the four of them in order to point out the population growth dynamics in the six zones of Bukovina established by him; the area between the Prut and the Dniپر rivers; the Cernowitz zone on the right shore of the Prut river; the Siret river valley; the hill and plain zone in the Suceava county; the Russian Câmpulung region; the Moldavian Câmpulung region (the last two representing the mountainous region of the province). The sudden population growth in this period is due to the massive immigration from the neighbouring Galicia where life was harder, but also from Moldova, Transylvania and Maramureș, wherefrom not only Romanians but also Hungarians and Germans came. The local administration, although not verbally encouraging these processes, virtually tolerates them, creating favourable conditions for the migratory wave, especially the north-western one.

O SECVENȚĂ IMPORTANTĂ DIN ISTORIA CULTURALĂ A BUCOVINEI: FUNDĂCIUNEA PUMNULEANĂ

Ilie Rad

Cluj-Napoca

Societățile, asociațiile și fundațiile cu caracter cultural constituie un capitol important în viața spirituală a unei națiuni, mai ales atunci când activitatea acestora, desfășurată în condiții politice mai puțin favorabile, este pusă în slujba promovării limbii și culturii naționale. Într-o asemenea situație se află, pentru istoria culturală a Bucovinei veacului trecut, Fundăciunea Pumnuleană.

Aron Pumnul (1818 – 1866) a încetat din viață la Cernăuți, în ziua de 24 ianuarie 1866. În după-amiaza acelei zile, are loc ședința „străordinară“ a Comitetului Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, al cărui membru „onorariu“ fusese și Aron Pumnul. Comitetul a hotărât „ca să îngrijească nu numai de o înmormântare demnă de răposatul, ci și de a crea, prin contribuiri voluntare din partea publicului, o fundăciune spre eternizarea memoriei lui, carea să poarte numele de «Fundăciunea Pumnuleană» și din veniturile căreia să se susțină tineri români, bravi și talentați, la studii mai nalte de specialitate și să rădice și un monumânt în memoria răpăosatului”¹. Din cauza calamităților care s-au abătut asupra Bucovinei în anul 1866 și în cel care a urmat (holeră, lîngoare, foamete), Comitetul Societății s-a putut reuni abia în 12/24 iulie 1867, pentru a demara lucrările de înființare a fundației. Așa se explică faptul că *Apelul* pentru constituirea acesteia se publică doar în nr. 7 – 8, din iulie – august 1867 al *Foii Soțietății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*². Pentru a conferi acestei inițiative un caracter organizat, într-o ședință ulterioară, Soțietatea... a ales o comisie formată din trei membri ai Comitetului, „spre a se ocupa cu pașii pregătitori, ce are să ia Comitetul pentru a pune în activitate Fundăciunea Pumnuleană și monumântul pentru răpăosatul profesoriu A. Pumnul”³. Nu cunoaștem componența nominală a acelei „comisiuni“, dar știm sigur că sufletul acesteia a fost I. G. Sbiera, urmașul la catedră al lui Aron Pumnul și unul dintre cei mai fervenți adepți ai săi. În acest sens, *Apelul* publicat în *Foaia Soțietății...* este adresat românilor de pretutindeni, care sunt invitați să facă donații în vederea constituirii fondului financiar din care să se poată realiza cele două obiective. În finalul *Apelului*, se exprima rugămintea ca acesta să fie reprodus și de către celelalte „foi“, pentru a fi cât mai răspândit, grăbindu-se și ușurându-se astfel realizarea obiectivelor propuse. Textul *Apelului* a fost tipărit, cu mici modificări, și sub formă de extras, urmat de câteva file albe, care ar fi trebuit completate cu numele donatorilor. În această formulă el a fost trimis, desigur, unor instituții și asociații, prin care se dorea sensibilizarea donatorilor, al

căror nume ar fi rămas înscrise, o dată cu textul apelului, în memoria bibliotecilor. Un exemplar din acest extras, păstrat la Biblioteca Academiei Române, poartă următoarea însemnare autografă a lui I. G. Sbiera: „Lista contribuitorilor binevoitori pentru înființarea «Fundăciunii Pumnulene» și pentru rădicarea unui monumânt mormântal. Ion a lui G. Sbiera, prof. la Gimn[aziul] din Cernăuți”⁴.

În fiecare număr tipărit din *Foaia Soțietății...*, după aprilie 1868, se publică (desigur, de către I. G. Sbiera), în numele Comitetului, situația „la zi” a banilor colectați și, evident, numele „contribuitorilor binevoitori”, dimpreună cu suma donată de fiecare⁵. *Foaia Soțietății...* găzduiește astfel nu mai puțin de douăsprezece asemenea rapoarte, din a căror lectură, făcută cronologic, se pot deduce nu numai realizările financiare ale fundației, ci și o serie de aspecte vizând istoria mentalităților sau orizontul de așteptare al întemeietorilor „fundăciunii”. Dacă la început aceste „comunicate” se mărgineau în a consemna sec, fără alte aprecieri, numele donatorilor și suma dăruită, pe măsură ce lucrurile evoluează, I. G. Sbiera se lansează în comentarii elogioase sau, dimpotrivă, ironice, la adresa donatorilor cunoscuți, respectiv a celor potențiali. Nu lipsesc unele idei și propuneri venite din partea „binevoitorilor dăruitori”.

O primă constatare a lui Sbiera este că, deocamdată, *Apelul* la subscripții a avut ecou doar în Moldova: „Dintre toate provinciile române, numai în Moldova apelul nostru pentru contribuiți spre înființarea unei fundăciuni și rădicarea unui monumânt în eterna memorie a neuitatului profesoriu A. Pumnul a aflat un ecou răsunătoriu și o simpatie deamă de inima nobilă de român”⁶. Existau însă unele șanse ca aceste semnale de generozitate să vină și din altă parte, cum se va întâmpla în curând: în nr. 12/1868 al *Foii Soțietății...* se consemnează donarea unei sume importante de bani, prin Gavril Buliga, de către unii români din Viena: Vasile Grigoroviță, Vasile Bumbac, Mihai Grigoroviță. În mai 1869, I. G. Sbiera consemna, cu vădită satisfacție, faptul că fundația se „poporalizase”, adică devenise foarte populară, crescând numărul donatorilor din toate straturile societății. Într-adevăr, dacă examinăm profesiile „dăruitorilor”, constatăm că acestea sunt printre cele mai diverse. Pe primul loc între cei care au făcut donații se situează, desigur, preoții, teologii și cadrele didactice. Aceștia li se adaugă oameni cu o mare diversitate de profesii: negustori, notari, cântăreți bisericești, pensionari, pădurari, elevi, studenți, magistrați de poștă, militari, concepști „guverniali”, concepști la comitetul provincial, c.-r. oficiali, predicatori români în catedrale, canceliști, pretori, juriști, comisari de finanțe, consilieri de tribunal, protosingheli și egumeni, „montaniști” superiori, asesori, asesori consistoriali, cateheți, cateheți gimnaziali, inspectori de economie, mecaniști, adjuncți la judecătoria, protopopi, oficiali de la contabilitate, c.-r. adjuncți județiali, c.-r. comisari districtuali, locotenenți primari, preotese, administratori parohiali, „auzitori de filosofie”, țărani, proprietari, funcționari, accesiști poștali, oficiali poștali ș.a. Uneori nu s-a putut „constata cu acurateță” numele fiecărui „binevoitoriu”, din cauza „îmbulzirii” donatorilor la cel care strângea banii, așa cum s-a întâmplat la o nuntă în Seretiu, unde inițiativa în acest sens a avut-o profesorul de teologie, Artemiu Ieremieviciu⁷. Câteodată apar și donatori-surpriză: un pastor evanghelic din Rădăuți, Cherc, donează un florin, iar un „măzil” din Ipotesti contribuie și el cu o sumă oarecare. Toate acestea îl determină pe I. G. Sbiera să afirme, la începutul anului 1869, că „popularitatea acestei fundăciuni seamănă a crește pe zi ce merge; ea se lățește între toate stările soțietății”⁸.

Examinând nu numai profesiile donatorilor, ci și numele acestora, putem găsi în rândul lor prieteni de familie și colegi de cancelarie, foști elevi sau studenți ai lui Aron Pumnul. În vara lui 1867, Catinca Pumnul donează 50 de florini, Mihai Calinovschi, profesorul care a vorbit la înmormântarea lui Pumnul, contribuie tot cu 50 de florini, preotul Alexandru Pleșca, confidentul căruia, înainte de moarte, Pumnul i-a încredințat ultimele dorințe, depune în contul fundației 100 de florini, Iraclie Porumbescu – 50, iar I. G. Sbiera, de asemenea, 50. În nr. 4/1868 este înregistrat, cu 50 de florini, și „Dl. Cavaleriu Demetriu Petrino“, alias poetul D. Petrino, cel care îl va ataca pe Aron Pumnul în broșura *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina* (1869).

Același nr. 4/1868 consemnează o entuziastă scrisoare a elevilor Liceului din Iași, în care este elogiată memoria lui Aron Pumnul, „carele toată viața și avutul său le-a sacrificat numai și numai pentru luminarea națiunii române și apărarea drepturilor ei“⁹. „Deși soartea ne-a despărțit în mai multe bucăți – se arată în scrisoarea amintită –, totuși aceeași inimă bate în piepturile noastre și un scop comun avem cu toții: luminarea și întărirea românismului. *Eternă fie memoria lui Pumnul, intențiunile lui împlinite și fapte bune-i imitate!* Cei șaizeci și unu de elevi ieșeni, între care se afla și „Vasiliu Conta“, viitorul filosof, donează în total 518 lei, la „cursul Iașilor“, ceea ce echivala cu 14 galbeni. Aceiași inimoși elevi ieșeni mai făceau propunerea ca, în cazul în care mijloacele financiare „vor ierta“, să se facă „și regeneratoriului Pumnul“ un bust, care să fie amplasat în Aula Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, „precum acela al nemuritoriului său coleg, Simeon Bărnuțu, stă în Aula Universității din Iași“. Elevii își exprimau și dorința de a achiziționa un portret al lui Pumnul, trimitând în acest sens un florin, peste cei 14 galbeni donați, cu precizarea că, în cazul în care portretul ar fi mai scump, „atunci florinul să rămână în folosul fundăciunii“.¹⁰ Pe lista donatorilor, publicată în nr. 8 – 9 – 10/1868, apare și Golembiovski (Porumbescu) Ciprian, elev în calasa a V-a gimnazială, care nu este altul decât viitorul mare compozitor, al cărui tată fusese bun prieten cu Aron Pumnul.

Din rândul „marilor absenți“ de pe listele donatorilor e de notat Mihai Eminescu. E adevărat că viitorul mare poet va părăsi Cernăuții imediat după moartea lui Aron Pumnul, dar el va reveni aici pentru continuarea studiilor. În plus, Eminescu a putut afla despre constituirea Fundăciunii Pumulene din *Foaia Societății...* sau din alte publicații în care se tipăriseră informații despre această fundație și, în mod indubitabil, din broșura lui D. Petrino, pe care poetul o va combate în primul său articol publicistic, *O scriere critică* (1869)¹¹. Nu e mai puțin adevărat că, chiar dacă n-a donat bani, Eminescu a contribuit în alt mod la perpetuarea și păstrarea nealterată a memoriei lui Aron Pumnul.

Interesantă este și modalitatea în care s-au colectat fondurile fundației. La început donațiile erau efectiv benevole. Mai târziu, apar colectele pe clase de elevi, în care, așa cum nota Perpessicius, „decidea râvna profesorilor“¹². Cea mai mare contribuție și-o vor aduce preoții, care vor folosi diverse prilejuri (nunți, botezuri, „petreceri private“, zile onomastice, cumetrii, sărbătoarea Paștilor, hramul unor mănăstiri) pentru a face colecte. Astfel, cu prilejul a două nunți din satul Fundul Moldovei, ținute la 7 octombrie 1867, preotul Mihai Constantinovici strânge 220 de florini. La una din aceste nunți – a familiei Balmoș –, însuși mirele, George Balboș, contribuie cu 20 de florini, iar la nunta din Cadobești, tinerii miri, Maria și Nicon Tomiuc, au donat câte... 1 florin! În fine, la nunta din satul Lașcuva, mirele, Grigoriu Hostiuc, părăsindu-și pe moment aleasa inimii, ține în fața nuntașilor un discurs

înflăcărat, arătând „nenumăratele merite ale ilustrului profesoriu Aron Pumnul“, determinându-i pe fericiții nuntași ca, pe lângă darurile tradiționale de nuntă, să mai dea, volens-nolens, și câte 1 – 5 florini pentru Fundăciunea Pumnuleană! De asemenea, cu ocazia unor sesiuni de examene, se va lua inițiativa unei „colecte de bani în folosul Fundăciunii Pumnulene“. Așa face, de pildă, învățătorul Andrei Pășcan din satul Ilișești, care, cu ocazia examenului semestrial de iarnă, a colectat 11 florini și 50 de creițari¹³. E greu de spus dacă toate aceste inițiative și eforturi se făceau din elanuri patriotice sincere sau pentru ca autorii lor să-și vadă numele tipărit în *Foia Soțietății...* D. Petrino, de pildă, în evantaiul de reproșuri pe care le face *Soțietății...* și organului de presă al acesteia, incriminează și maniera în care se exploata orgoliul donatorilor: „Este destul să jertfească cineva 20 de cruceri pentru vreo *fundăciune*, ca să fie numât binefăcător marinimos etc., etc. a națiunei rumâne și să fie pus de pildă tuturor generațiilor viitoare“¹⁴.

O inițiativă lăudabilă în folosul fundației a fost primul concert de muzică clasică susținut la Cernăuți. Astfel, într-o *Înștiințare*, apărută în nr. 12/1868 al *Foii Soțietății...*, D. Petrino anunță că la 27 ianuarie 1869 (când se împlineau exact trei ani de la înmormântarea lui Aron Pumnul) va avea loc, în sala Teatrului din Cernăuți, un concert „în folosul studinților români lipsiți de mijloace“, cu participarea unor personalități artistice cunoscute, fără a se invoca, probabil din rațiuni diplomatice, numele Fundației Pumnulene. Abia în nr. 1/1869 (*Impresiuni de la concertul din 15/27 ianuarie*)¹⁵, fără semnătură) aflăm destinația banilor obținuți din vânzarea билетelor. Într-un articol, tot nesemnat (*Concertul din 15/27 ianuarie*), suntem informați că acest concert, „dat din inițiativa studinților români de la Gimnaziul din Cernăuți în folosul Fundăciunii Pumnulene, sub diregerea unui comitet esterior, compus din bărbați din toate stările, a fost primul concert românesc în Bucovina“¹⁶. Programul a inclus piese muzicale compuse de Hummel, Flechtenmacher, Mozart, I. Vorobchievi-ciu, Chopin, V. Miculi, I. Milan, F. Mendelsohn, E. Singer, unele texte avându-i ca autori pe A. Pelimon, V. Alecsandri, G. Sion, Geibel, H. Heine. Pentru discuția de față, interesează faptul că acest concert a început cu un „prolog compus și rostit de d-l D. Petrino“, în care, între altele, conferențiarul a evocat „meritele răpăusatului profesoriu A. Pumnul“, prolog tipărit atât în *Foia Soțietății...*, cât și separat, în extras¹⁷. „Filolog distins, însă român și mai bun – scria D. Petrino –, Pumnul a crescut germinale româanismului în sânul tinerimii noastre, pre carea o a sprijinit-o în orice privință; și aceasta este meritul lui mai mare!“¹⁸. Am insistat pe acest amănunt, fiindcă D. Petrino, la scurt timp după această conferință, supărat pe mai mulți bucovineni, va scrie faimoasa broșură, *Puține cuvinte...*, în care îl va ataca violent pe Aron Pumnul. Cum însă tot răul este spre bine, această broșură devine importantă în istoria noastră literară nu prin valoarea ei în sine, ci prin faptul că ea a grăbit debutul publicistic al lui Eminescu. Poetul, fiind la Viena și aflând de conținutul acestei broșuri, trimite ziarului *Albina*, din Pesta, studiul *O scriere critică*, de care aminteam mai sus. Un joc al destinului face, așadar, ca atât debutul poetic, cât și cel publicistic al lui Mihai Eminescu să se lege de personalitatea lui Aron Pumnul!

În darea de seamă, publicată în ultimul număr al *Foii Soțietății...*, se arată că, deși capitalul acestei fundații „nu sporește cu pași giganti, după cum se aștepta dintru început de la generozitatea conaționaliilor noștri de prin deosebitele provincie, cel puțin, totuși, nu stă locului“. Admițând că „egoismul vanitos și material este în floare“, Sbiera nu ezita să-i critice pe cei care, „când este vorba de mulțămirea unei pasiuni, de îndestularea unei ambițiuni vane, de gustarea unor plăceri trecătoare, de

strălucire în fața străinului, sunt darnici preste măsură; dar când se agită niște contribuiri pentru interese generale naționale, pentru sprijinirea tinerilor în studiile lor începute bunăoară, atunci ast feliu de oameni sau că nu vor să audă de acestea sau că se fac economi dintre cei mai cruțători¹⁹. Această descriere a unei anumite mentalități din Bucovina o găsim și într-o scrisoare pe care Aron Pumnul i-o trimitea lui Alexandru Roman, la 18 iulie 1865, și-n care spunea: „Frate, dacă mi-ai cunoaște împregiurările, te-ai mira cum de mai pot rămâne între asemeni ființe, cum sunt rumânii de pe aicea cu toții! Cu orice să mă însărcinezi, frate, numai cu culegăciunea de prenumăranți ori de contribuinți la ceva să nu mă însărcinezi, căci aceasta nu numai că nu o pot împlini, dar, încercându-mă, îmi fac dușmăni și-mi ăuz cuvinte de cele mai neplăcute. Oamenii noștri se închină cu toții la bani mai cumplit decât jidovii! Ei pe cărți rumânești nu dau un ban pentru lumea asta. Ce vei zice, frate, dacă vei ști că la noi neci la 10 preuți nu vei afla *Scriptura. De Pidelion*²⁰ ori de vreun drept canonic neci vorbă nu este. Ei îmblă cu capul rupt numai după bani. Toată viața lor stă în mâncare, băutură și îmbrăcăminte. Astea sunt fără margini și fără cumpăt! Viață spiretuală nu să află neci la tinerii preuți și boieri ce mi-au fost învățăcei. Ce vorbesc ei despre năciunăletate și răspândesc în lume este numai fânfăronadă goală, dar, în faptă, nu este nemic afară de vorbe. Pe aici stăm rău, frate, străinii ne-au corupt până la suflet, până în ființa noastră. Noi, fără ajutorul cunfraților noștri den oarecare parte, anevoie ne vom pute scoate den calea putreziciunei, pe carea am plecat cu toții²¹.

Tot în acest ultim articol se propune ca fiecare „suflet de om“ din Bucovina să contribuie pe an cu câte un singur crucer (100 cruceri = 1 florin), fiindcă în felul acesta s-ar aduna 372 100 de cruceri pe an, adică 3 721 de florini, ceea ce nu era deloc o sumă neglijabilă. Formula de mai târziu, „Un leu pentru Ateneu“, se poate revendica, iată, de la tradiția Fundăciunii Pumnulene! Sbiera mai socotea că dacă această sumă se va repeta timp de zece ani, s-ar crea un imens fond de burse pentru tinerii zeloși în studii, dar săraci.

După încetarea apariției *Foii Soțietății...*, în 1869, avatarurile fundației sunt mai greu de urmărit. Rămase „în mâna Soțietății“, după expresia lui Constantin Morariu, resursele financiare ale acestei fundații vor fi utilizate pentru atingerea celor două scopuri: ridicarea „monumentului mormântal“ și atribuirea de stipendii. La 29 iunie 1871, de pildă, în contul Fundației Pumnulene exista suma de 6 700 de florini, în obligațiuni ale statului și bonuri rurale bucovinene și suma de 432 de florini și 35 de creițari în numerar. Pe baza acestui capital, Soțietatea... a creat statutul fundației, alcătuit din 12 articole, statut care va fi aprobat de către Pino, președintele înalt-regesc al Bucovinei, trei ani mai târziu, respectiv la 18 iunie 1874²². În statut se precizează cele două scopuri importante ale fundației, lansându-se și ipoteza că acel „monumânt simplu, dar cuviincios“, în memoria „răpăusatului profesor gimnazial Arune Pumnul“, s-ar putea ridica fie la mormântul său, fie „pe una din piețele publice din Cernăuți“.

Primul obiectiv se va realiza efectiv în 1888, când are loc, în cadrul unor manifestări de amploare națională, sfințirea monumentului funerar. În ceea ce privește acordarea de burse, aceasta s-a întins până spre sfârșitul secolului. În 1894, Constantin Morariu constata că, până în acel an, din Fundăciunea Pumnuleană se acordaseră stipendii în valoare de 5 779 de florini²³, sumă care depășea, cu aproape 900 de florini, valoarea bursei acordate din celelalte șase fundații la un loc, a căror activitate se desfășura tot sub egida Soțietății... (e vorba de Fundațiile Agnes de Popovici, Emanuil conte de Logotteti, Dimitrie Sireteanu ș.a.). Acest lucru dovedește

nu numai importanța și puterea financiară a Fundăciunii Pumnulene, ci și prestigiul pe care aceasta și-l crease, datorită, desigur, celui căruiu îi era închinată.

Se înfăptuia astfel unul din obiectivele pentru care Aron Pumnul s-a luptat în toți anii săi de apostolat bucovinean: acordarea de burse pentru studenții săraci. La ședința de constituire a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Pumnul afirmase că „bărbații formați și zeloși [...] aduc mai mult folos decât cărțile necăutate și necitite”²⁴.

Tot pe spesele Fundăciunii Pumnulene, I. G. Sbiera va tipări, în 1889, lucrarea *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui*, cuprinzând cea mai amplă culegere postumă din scrierile lui Aron Pumnul, precum și o serie de documente referitoare la înființarea primei Catedre de limba și literatura română la Gimnaziul Superior din Cernăuți, precum și la ocuparea acesteia de către Aron Pumnul.

La începuturile secolului nostru, o dată cu izbucnirea primului război mondial, din conturile rămase disponibile ale Fundăciunii Pumnulene se vor fi făcut acele „împrumuturi de război”. După unirea Bucovinei cu Patria-Mumă, în 1918, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina va activa în alte condiții politice, sociale și culturale. Un istoric al acestei societăți, Constantin Loghin, va afirma că, în 1921, Societatea „a început să se molipsească de epidemia timpului – *politicianismul*”²⁵. Oricum, o dată cu noile prefaceri din istoria Bucovinei, fundația întemeiată pentru eternizarea memoriei lui Aron Pumnul devenea o pagină de istorie culturală, ale cărei reverberații nu se vor stinge niciodată din conștiința românească.

NOTE

1. *Uricul Fundăciunii Pumnulene*, în I. G. Sbiera, *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui*, Editura Societății, Cernăuți, 1889, p. 31 – 32.
2. *Monumântul lui A. Pumnul*, în *Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*, an. III, nr. 7 – 8, iul. – aug. 1867, p. 170 – 173. Reprodus, sub titlul *APEL pentru contribuiri la ridicarea unui monumânt și la înființarea unei fundăciuni în memoria lui Aron Pumnul*, și de I. G. Sbiera, în *op. cit.*, p. 29 – 30.
3. Cf. *Foaia Societății...*, an. IV, nr. 1 – 2, ian. – febr. 1868, p. 38.
4. Biblioteca Academiei Române. *Fond Mss.*, cota I. 8104.
5. În afară de articolul-apel – *Monumântul lui A. Pumnul*, în *Foaia...* s-au mai publicat următoarele comunicate: *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. III, nr. 9 – 10 – 11, sept. – oct. – nov. 1867, p. 268 – 270; *Contribuiri la Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. III, nr. 12, 1 dec. 1867, p. 307; *Publicăciuni oficioase*, în *Foaia...*, an. IV, nr. 1 – 2, ian. – febr. 1868, p. 38; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. IV, nr. 4, 1 apr. 1868, p. 101 – 104; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. IV, nr. 5, 1 mai 1868, p. 140; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. IV, nr. 6 – 7, 1 iun. – 1 iul. 1868, p. 175 – 178; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. IV, nr. 8 – 9 – 10, aug. – sept. – oct. 1868, p. 259 – 263; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. IV, nr. 11, 1 nov. 1868, p. 289 – 292; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. IV, nr. 12, 1 dec. 1868, p. 325 – 327; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. V, nr. 1 – 2, ian. – febr. 1869, p. 46 – 50; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. V, nr. 3 – 4 – 5, mart. – apr. – mai 1869, p. 105-110; *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. V, nr. 6 – 12, iun. – iul. – aug. – sept. – oct. – nov. – dec. 1869, p. 276 – 284.
6. *Fundăciunea Pumnuleană*, în *Foaia...*, an. IV, nr. 6 – 7, 1 iun. – 1 iul. 1868, p. 175.
7. Cf. *Foaia Societății...*, an. IV, nr. 11, nov. 1868, p. 290.
8. *Ibidem*, an. V, nr. 1 – 2, ian. – febr. 1869, p. 46.

9. *Ibidem*, p. 101.
10. *Ibidem*, p. 103.
11. M. Eminescu, *Opere*, IX. Publicistică 1870 - 1877. *Albina, Familia, Federațiunea, Convorbiri literare, Curierul de Iași*. Studiu introductiv de Al. Oprea. Cu 68 de reproduceri după manuscrise și publicații. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, p. 79 - 84.
12. M. Eminescu, *Poezii tipărite în timpul vieții*, I. Introducere. Note și variante. Anexe. Ediție critică îngrijită de Perpessicius. Cu 50 de reproduceri după manuscrise. Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939, p. 243.
13. Cf. *Foaia Soțietății...*, an. V, nr. 1 - 2, ian. - febr. 1869, p. 49.
14. D. Petrino, *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina de ~*, Tiparul lui Bucoviecki și Comp., Cernăuți, 1869, p. 23.
15. *Foaia Soțietății...*, an. V, nr. 1 - 2, ian. - febr. 1869, p. 27.
16. *Ibidem*, p. 30.
17. *Prolog*. Compus și rostit de Domnul D. Petrino la deschiderea concertului ce s-a dat în 15/27 ianuarie 1869 în Cernăuți, spre folosul Fundăciunii Pumnulene, în *Foaia...*, an. V, nr. 1 - 2, ian. - febr. 1869, p. 35 - 37. Cu acest titlu, *Prologul* a apărut și sub formă de extras, tot în 1869, având următoarea dedicație: „Închinat, drept semn de profundă stimă, amicului său, Domnului Alecsandru de Popovici”. Diferența, față de varianta din revistă, constă în modificări minime, în special de natură ortografică.
18. *Ibidem*, p. 36.
19. *Ibidem*, an. V, nr. 12, dec. 1869, p. 276.
20. *Pidalionul* era o „colecție de canoane bisericesti” apărută mai întâi la 1800, în Lipsca. **P.** s-a retipărit în Atena, la 1841. Autorii ei au fost ieromonahul Agapiu și Nicodin, Doroteu, predicatorul Bisericii Patriarhale din Constantinopole și ierom. Teodorit din Muntele Atenei. Această colecție cuprinde canoanele sinoadelor de după Fotie și Zonara, Balzamon și Aristenus; din dreptul civil conține numai acele părți, cari consună cu canoanele bis. **P.** a fost tradus și în limba română și este cunoscut sub numele de **P. românesc**. Traducerea a fost începută în 1842 prin Veniamin, mitropolitul Moldovei, și terminată de cătră protosinghelul Neofit Scriban. S-a tipărit la 1844, în tipografia mănăstirii Neamț și a Secului” (Cf. Dr. C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*. Publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român de ~. Tomul III, Kemet-Zymotic. (Cuprinde 18 819 articole, cu 2 hărți, 2 anexe și 16 ilustrațiuni în text). Editura și Tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1904, p. 599).
21. B.A.R., *Fond Alexandru Roman*, S 70(2)/DCCLXXIII, fila 1, p. 1 - 2.
22. Cf. *Uricul Fundăciunii Pumnulene*, în I. G. Sbiera, *Aron Pumnul. Voci...*, p. 34.
23. Constantin Morariu, *Părți alese din istoria românilor bucovineni scrise în limba poporală de ~*, administrator parohial la Biserica Sf. Parascheva în Cernăuți. Broșura II. Retipărire din gazeta *Deșteptarea* pe spesele fondului școlii de fete. Tipo- și litografia conces. Arh. Silvestru Morariu-Andrieveci. Editura autorului, Cernăuți, 1894, p. 294.
24. Cf. *PROTOCOLUL Adunării generale a Soțietății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina, ținută în Cernăuți, în 11/23 ianuarie 1865, sub președinția D. Georgi cavaleriu de Hurmuzachi și în ființa de față a următorilor domni mădulari, în Foaia Soțietății...*, an. I, nr. 1 - 2 - 3, 1 mart. 1865.
25. Constantin Loghin, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina, 1862 - 1932*. Schiță istorică cu prilejul jubileului de 70 de ani. (Extras din Raportul Comitetului Societății pt. Cult. pe anul 1931) de ~. Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1932, p. 46. Constantin Loghin și-a retipărit această lucrare peste un deceniu: *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina la 80 de ani. Istoric și realizări (1862- 1942)*, Cernăuți, 1943.

SUMMARY

The Pumnuleana Foundation, established in 1867 – a year after the death of professor Pumnul – through the efforts of his disciple, I. G. Sbiera, represented an important chapter in the spiritual life of the Romanians from Bukovina. The activity of this foundation served the promotion of the national language and culture.

Established as a homage to the memory of Aron Pumnul, the Foundation has become in time a page of cultural history whose reverberations will never be extinguished in the Romanian conscience.

Personalități bucovinene

ISIDOR BODEA (1866 – 1938)

Dragoș Olaru

Cernăuți

De fiecare dată, când încercăm să proiectăm o rază de lumină asupra unei personalități sau asupra unui eveniment cultural sau politic din istoria Bucovinei, lipsa acută a unor dicționare enciclopedice și a unei literaturi de specialitate ne aduce în memorie un caz din viața studenților cernăuțeni de la sfârșitul secolului trecut. În 1891, cu prilejul sărbătoririi unui sfert de veac de la înființarea Academiei Române, Societatea „Academia ortodoxă” a studenților Universității din Cernăuți a trimis o scrisoare de felicitare pe adresa instituției științifice din București în care președintele în funcțiune, A. Popescu, și secretarul, Zaharia Percek, pe lângă „modestele felicitări” aduse Academiei, strecoară și o frază foarte semnificativă, ce poate fi înțeleasă, pe deplin, numai de românii care au trăit sub ocupații străine. Iată această frază: „Pătrunși de bucuria cea mai profundă, am auzit că anul acesta Academia Română serbează jubileul de 25 de ani al existenței sale și am urmărit cu interes viu prin toate jurnalele, *câte le putem citi*, – pregătirile pentru această serbare”¹. Câtă sinceritate, dar și un adevăr dureros, în aceste cuvinte, „câte le putem citi”!

Cu părere de rău, lipsa de reviste, ziare și litera-

ISIDOR BODEA

tură românească se resimte foarte acut și azi la Cernăuți. Cele câteva fonduri de carte de la Biblioteca Universității și de la Arhivele Statului recuperează această lipsă numai într-o mică măsură. Din această cauză, încercările noastre timide, de a cerceta o temă oarecare în lipsa unor lucrări de referință și a unei literaturi de ultimă oră, într-un anumit domeniu, se transformă într-o aventură.

funcții, decorații, medalii, predecretele sau adreselor).	<i>Ștefan Elicava</i> Comandor Steava
înară? Dacă a fost pedepsit, a fost pedeapsa disciplinară, arătarea datelor referitoare.	nu
didactice, literare, științifice, etc.	publicatuni de caract. medic

arie 1932

[Signature]
 Semnătura declarantului

arec oficial și pe răspundere morală și materială exactitatea datelor de mai sus, pe baza atestatelor prezentat.

escbit orice bănuială privitoare la temeinicia actelor).

2 MAR. 1933.

[Signature]
 Semnătura (directorului *)

**Semnătura medicului în statutul personalului
 din Liceul „Aron Pumnul“.**

Eforturile noastre nu sunt altceva decât niște încercări de a extrage date, evenimente, documente de arhivă (câte le putem citi), care adunate ar putea alcătui fragmente din biografia unui om și – de ce nu? – a unei epoci.

În rândurile de mai jos, vom încerca să readucem în atenția cititorului de azi numele medicului Isidor Bodea, personalitate de mare valoare din Bucovina de până la 1940, uitat pe nedrept de generațiile ce i-au urmat. O reparare a acestei nedreptăți se încearcă prin înființarea, în 1966, la Cernăuți, „Societății medicilor români“, fondatorii căreia au avut inspirata idee de a-i conferi numele lui I. Bodea. Dar cea mai frumoasă ofrandă va fi activitatea societății înseși, activitate, care, după cum și-au propus cu atât entuziasm, în statut și în programul de activitate, fondatorii ei, reînnoadă firul unor bogate tradiții medicale cernăuțene.

Deși I. Bodea n-a lăsat în urma sa scrieri constituite într-o operă semnificativă, valoroasă în sine, totuși contemporanii l-au apreciat la modul superlativ, tratându-l ca pe o mare personalitate nu numai a vieții medicale bucovinene, dar și a celei politice, culturale și sociale. După spusele unui contemporan, doctorul Bodea „a fost permanent pildă de abnegație, cinste și luminat patriotism românesc“².

Am cuteza să afirmăm, că adevărata operă a doctorului Bodea este totalitatea influențelor pe care le-a exercitat, prin faptele sale, prin modul său de a gândi, prin întregul său mod de a exista, asupra epocii în care a trăit și a creat și – de ce nu? – asupra generațiilor ce i-au urmat.

După 1940, la Cernăuți prima dată s-a amintit despre medicul I. Bodea acum câțiva ani, într-o notiță de trei rânduri, la publicarea scrisorilor lui Sextil Pușcariu către I. I. Nistor³.

Apoi a apărut și un valoros articol de revistă, semnat de academ. Cornelia Bodea, nepoata distinsului medic din Cernăuți⁴.

Căutările noastre în vederea depistării unor noi documente despre medicul Bodea au fost îndreptate, după cum e și firesc, spre fondurile de arhivă ale instituțiilor de medicină și sanitare (spitale, policlinici, inspectoratele sănătății publice etc.). Spre regret, arhiva Spitalului de copii, din anii interbelici, unde a lucrat mai mulți ani ca director, nu s-a păstrat. Dar, ca de atâtea alte ori, arhiva ne-a făcut o plăcută surpriză. Când deja, de mai mult timp, ne părăsise nădejdea de a mai descoperi ceva referitor la viața și activitatea doctorului Bodea, am descoperit, cu totul întâmplător, în fondul ... Liceului „Aron Pumnul“, statutul personal al „medicului școlar dr. Isidor Bodea“. Tot aici, la rubrica „Serviciul în învățământ“, directorul liceului, Em. Iliuț, făcea, în 1933, următoarea mențiune: „medic școlar încă din vremea ocupării Bucovinei prin Austro-Ungaria“⁵. Am aflat astfel o latură necunoscută a activității multilaterale a lui Bodea, adică cea de medic școlar la renumitul Liceu „Aron Pumnul“. Acest document ne-a oferit și multe ale informații din biografia medicului.

Isidor Bodea s-a născut la Arad la 8 martie (după statutul personal, și la 3 martie, după inscripția de pe monument) 1866. Studiile secundare și le-a făcut la Arad, cele universitare la Facultatea de Medicină a Universității vieneze, unde a primit și diploma de adevărat studiu.

Ca student al Universității din capitala Imperiului habsburgic a făcut parte din Societatea „România Jună“, bucurându-se de un respect deosebit din partea studenților români⁶.

După terminarea studiilor, lucrează ca medic aspirant de gradul II și I la Spitalul de Copii sf. Iosif (numit și „Iosephinum“) din Viena – între 17 aprilie 1892 și 1 mai 1897 –, impunându-se ca un specialist deosebit în lumea medicală vieneză.

Studiile speciale („boalele de copii“) și le-a continuat la „Spitalul de copii găsiți“ din Praga (luna mai 1887), la „Hospice des enfants“ din Paris (20 iulie – 20 octombrie 1897) și la „Clinique de Maladies de l'enfance“, tot în capitala franceză (20 octombrie 1897 – 10 februarie 1898).⁷ În statutul personal de la Liceul „Aron Pumnul“ este menționat și orașul Düsseldorf, ca localitate în care și-a continuat studiile speciale, însă nu sunt specificați anii și instituția. Suntem înclinați să credem că a fost în același an 1898, între luna februarie și octombrie, că deja la 1 octombrie îl găsim încadrat în armata austro-ungară (Regimentul 33 Infanterie din Arad), iar ceva mai târziu, la Spitalul de garnizoană nr. 1 din Viena, de unde va fi demobilizat, la 1 octombrie 1899.⁸

B o d e a I s i d o r , Doctor în medicină ,născut în

*anul 1866 ort. or. este în serviciul
sanitar public deja prin 20 ani.
Silit a se specializa Dr.Bodea a ser-
vit la diferite clinice în străinătate
ca medic secundar și medic de spital
și a fost numit în 1 Febr 1909 medic
șef al Spitalului de Copii din Cernăuți
eară în anul 1919 a avansat medic Di-
rector al uoestui spital.-*

*Ca medic specialist Dr.Bodea stă
întotdeauna în fruntea medicilor din
Bucovina și este membru al consiliului
de Igienă pentru județul Cernăuți .-*

**Fișa personală a medicului la Inspectoratul general
al sănătății publice între 1892 – 1929 din Cernăuți (1921).**

Întrucât dragostea pentru poporul său, pentru ținuturile românești au fost mai puternice decât îmbietoarea carieră științifică, pe care și-o începuse, și putea s-o continue cu strălucire la Viena, doctorul Bodea, la începutul secolului XX, se stabilește în Bucovina⁹, fiind, se pare, numit medic primar la Spitalul Central din Cernăuți. Același nobil gest l-a făcut, ceva mai târziu, un alt mare medic român, mahaleanul Ion Nandriș, care și-a sacrificat ascensiunea universitară (era cel mai apreciat asistent al lui Mina Minovici, la București) numai pentru a se dărui aici, la Cernăuți, acestui neam și acestui pământ.¹⁰

Aici, pe parcursul anilor, având calități spirituale și omenești deosebite, a legat prietenii strânse cu cei mai însemnați bărbați ai Bucovinei. Printre primii a fost și arboroseanul Constantin Morariu, care, fiind pe atunci preot în comuna Pătrăuți pe Suceava, l-a ajutat să-și obțină dreptul de cetățenie austriacă, fără de care nu putea să

se stabilească la Cernăuți. Aici, în capitala Bucovinei, i-a cunoscut pe Vasile Bodnărescu, Octavian Gheorghian (directorul Maternității), Max Hacman, Dimitrie Marmeliuc, Aurel Morariu, Ion Nandriș, Ion I. Nistor, Grigore Onciul (medic), Eudoxiu Procopovici (medic, cumnatul său), Gheorghe Tofan și mulți alții, cu care a scris file de neuitat în cronică zbuciumată a Bucovinei.

patruzeci și două ani, trei luni și șase zile

Actele desfășurate a celor din urmă trei ani de serviciu au fost următoarele: Salariu lunar L 1350 - de la 1 Ianuarie 1927 până la 31 Decembrie 1929

Salariu lunar L 1350 } la un loc lunar L 2700 era puțin 36 luni x 2700 =
gradafie " " 1.350 } la un loc lunar L 2700 era puțin 36 luni x 2700 =

Ultimele Salariu brut cu toate accesoriile au fost:

Salariu	-----	L 1350 -
Gradafie	-----	" 1.350 -
Indemnizație de ocupare	-----	" 12.955 -
Spor 15% cu 20%	-----	" 3.273 -
Sprijin pentru car	-----	" 150 -
la un loc		L 19.753 -

În tot timpul serviciului au fost făcute reduceri de 10% pe care pentru că abia cu 1 Decembrie 1920, și mai a avut concedii mai mare de 2 luni pe an.

De a fost pus în circulație din ofițer în baza de pregătire și a fost de 205 din legea din 2 August 1929 pentru organizarea Ministerului

Local fizic

prin care din partea Inspectoratului General Sanitar al Regiunii în Cernăuți se arăta, că dl. Dr. Bodea Vasile, medic obstetric și ginecolog la Spitalul de Copii în Cernăuți, a primit ultimul salariu brut cu toate accesoriile pe luna Decembrie 1929

precum urmarea:

Salariu	-----	L 1350 -
Gradafie	-----	" 1.350 -
Indemnizație de ocupare	-----	" 12.955 -
Spor 15% cu 20%	-----	" 3.273 -
Sprijin pentru car	-----	" 150 -
la un loc		L 19.753 -

șapte sute cincisaptezeci și trei lei.

Cernăuți în 9/12 1929

Tabloul funcțiilor ocupate și salariul primit între 1892 - 1929.

În mod deosebit trebuie să evidențiem legăturile ce s-au înfiripat între bănățeanul Bodea și ardeleanul Sextil Pușcariu, cu care „a devenit prieten de suflet și cauză românească”.¹¹ Trăinicia acestei prietenii se lămurește și prin faptul că soțiile lor, brașovence, erau prietene de copilărie. Funcțiile deținute la Cernăuți timp de aproape

două decenii (1906 – 1919) îl ajută pe S. Pușcariu să fie în centrul evenimentelor științifice, politice și culturale, alături avându-l pe acest „om al faptelor“ care era Isidor Bodea. În 1914, mobilizat pe front, ca ofițer al armatei austro-ungare, Pușcariu lasă în grija prietenului său o parte din bunurile sale, precum și tot ce avea mai scump – arhiva *Dictionarului limbii române* – pe care Bodea, rămas la Cernăuți cu spitalul, „cu toate nenorocirile ce i-au căzut pe cap¹², a reușit s-o salveze de urgențele războiului.

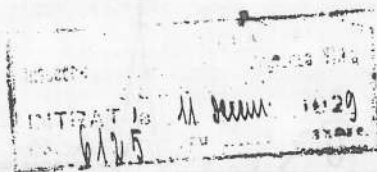
Alături de S. Pușcariu, în 1918, Bodea a avut un rol hotărâtor în pregătirea apariției ziarului *Glaspul Bucovinei*, „întâiul crainic și cel dintâi vestitor al primăverii“¹³ din Bucovina. Primele acțiuni în vederea pregătirii Unirii au avut loc tot în locuința doctorului de la Spitalul de Copii. „Am ales acest loc de întâlnire – mărturisea prietenul său Maximilian Hacman – pentru situația sa cam izolată și depărtată de ochii politici și ai jandarmilor“.¹⁴ Acolo, câteva seri la rând, un grup restrâns de prieteni au hotărât înființarea ziarului și pașii ce trebuiau făcuți în vederea unirii Bucovinei cu patria-mamă. Erau, de fapt, primele ședințe neoficiale ale viitorului Consiliu Național Român. Iată cum aprecia S. Pușcariu, în memoriile sale, meritele lui Bodea în acel memorabil an 1918: „Admirabil a fost doctorul Bodea și ținutei sale intransigente și energice se datorește înaintea de toate că nu ne-am abătut de la planul original, ci am mers înainte“.¹⁵

Programul bucovinenilor „Ce vrem?“, publicat în primul număr al *Glaspului Bucovinei* din 22 octombrie 1918, poartă alături de alți treisprezece semnatari și numele dr. Isidor Bodea.

Din statutul personal al medicului am putut stabili, că a avut trei copii: Eugen, născut la 21 iunie 1902, Cornel – la 18 august 1903 și Viorica – în 1912. În anii grei ai războiului, când Cernăuțul a căzut de câteva ori în mâinile rușilor, doctorul și-a pierdut soția și fetița Viorica de patru anișori, el însuși fiind „deținut și cât p-aci dus la spânzurătoare“.¹⁶

În 1923, la intervenția lui S. Pușcariu, I. Bodea obține o bursă pentru copiii săi, Eugen și Cornel, care-și făceau studiile la Berlin. Într-o scrisoare din 12 noiembrie 1923 către Ion Nistor, Pușcariu consemna: „A doua rugare privește pe Dr. Bodea. Îmi scrie cu ce greutate enorme materiale are să lupte ca să-și țină cei doi băieți la Berlin. Adevărat că Bodea câștigă foarte mult, dar dacă numai taxele de înscriere l-au costat anul acesta 50 000 lei, îți poți închipui ce trebuie să cheltuiască cu întreținerea fiilor la Berlin. A cerut deci o bursă de la Ministerul Instrucției, care îl va putea scăpa de o parte a cheltuielilor. Ai putea s-o sprijinești. Astfel i-ai da lui Bodea și o dovadă că știi să prețuiești credința cu care a fost de la început în rândurile Glasiștilor“.¹⁷

După cum am menționat, activitatea sa profesională la Cernăuți se pare că a început-o ca medic primar pediatru la Spitalul Central (Landes-Spital). În scurt timp, desfășurând o activitate rodnică, și-a dat iute seama că secția bolilor de copii, de aici, nu satisface cerințele vremii, și ia hotărârea de a deschide, la Cernăuți, primul spital de copii. Cu mult avânt și totală dăruire, dezvăluind capacități deosebite, se dedică acestui lucru. Astfel, la 25 iunie 1908, cu ocazia jubileului de 60 de ani de domnie a împăratului Franz Josef, are loc sfințirea pietrei de temelie a acestui spital¹⁸, care va fi construit, după planurile sale¹⁹, din mijloacele unei fundațiuni particulare a familiei cernăuțeanului Moses Fischer. În anii interbelici, spitalul chiar purta denumirea oficială Spitalul de Copii „Fischer – Bodea“. El se afla pe strada Petru Rareș 6 (fosta Volangasse, actuala stradă Bucovineană).

Cernăuți, 10 Decembrie 1929

No. 796/29.
Anonim. F. m.
X

Domnule Inspector - General,

Conformându-mă ordinului Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale cu No. 107451 din 7 Noembrie 1929, am onoarea Vă înainta cererea de pensionare cu rugarea de a dispune cele ce veți crede de cuviință.-

Primiți, Vă rog Domnule Inspector - General asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni.-

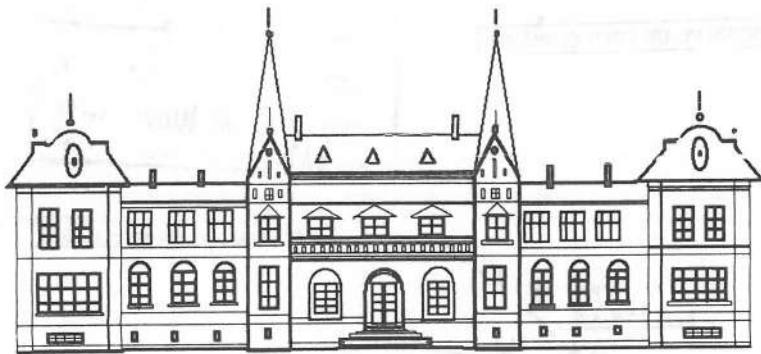
Medicul-Director:

**Cererea de pensionare din 10 decembrie 1929
cu semnătura medicului.**

Spitalul, cu 80 de locuri, construit conform realizărilor științei moderne, consta din două pavilioane cu două etaje pentru bolnavi, un pavilion pentru locuința medicului-șef și al medicului secundar (partea sudică), precum și o stațiune de carantină. Comunicația între aceste pavilioane se făcea prin coridoare cu arcade, care în timp de iarnă erau încălzite cu apă caldă.²⁰ Edificiul a fost construit în stil gotic, iar interiorul, amenajat cu mult gust și cu o armonie plăcută a culorilor, avea menirea să producă și o impresie artistică deosebită, precum și să contribuie la o tratare mai rapidă a copiilor.

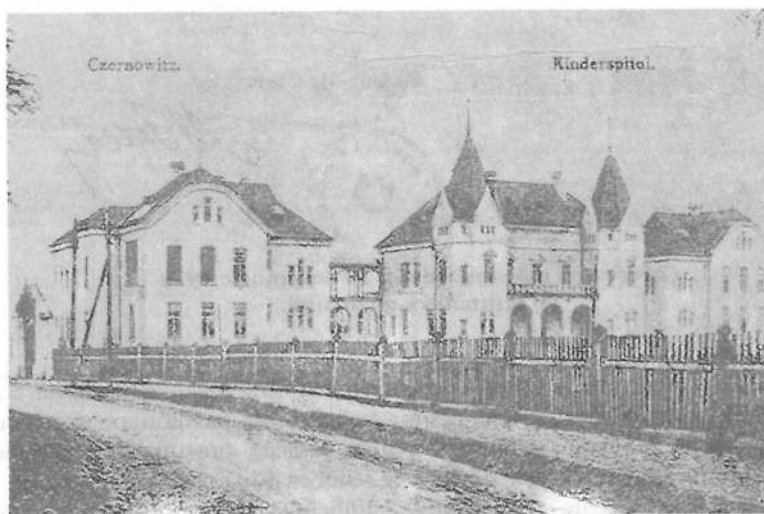
Instituția și-a început activitatea în 1909, poate chiar la 1 februarie, când doctorul Bodea este numit primul medic șef al spitalului, deși trebuie să menționăm că unele lucrări de construcție au continuat până în 1910.

**Vedere grafică actuală
a Spitalului de Copii din Cernăuți.**

La 1 iulie 1919, prin ordinul Ministerului Sănătății, este numit director al Spitalului de Copii, funcție ce o va deține până la pensionarea sa din 31 decembrie 1929, când va fi înlocuit de doctorul în medicină Astra Nandriș, soția lui Ion Nandriș.

La pensionare a avut o vădită sporire a anilor de serviciu pentru lucrul prestat în decursul războiului mondial la Spitalul de Copii și la Spitalul Central din Cernăuți, precum și ca medic-șef al Spitalului Crucea Roșie.²¹

**Spitalul de Copii din Cernăuți la scurt timp de la deschidere
(după o ilustrație poștală).**

Colegul său de lucru, M. Wiesenthal, aprecia foarte mult capacitățile profesionale ale medicului Bodea, subliniind că „blândețea, corectitudinea și un simț adânc pentru dreptate, alături de un spirit genial de observație au făcut din el cel mai bun medic de copii al Bucovinei și Basarabiei”²².

În Bucovina el a fost primul îndrumător al disciplinei de pediatrie ca structură autonomă și primul reprezentant al profesiunilor speciale ale bolilor de copii. Din activitatea sa la Cernăuți a luat naștere o monografie despre decanulementul traheei la crupul difteric. Lucrarea dovedește că medicul Bodea, după mențiunea unui specialist, „a trecut peste cadrul restrâns al medicinei bolilor interne de copii, consacându-se materiilor celorlalte din această specialitate”²³.

Avea vocație de chirurg. Îl interesa chirurgia bolilor de copii, în primul rând cea legată de otorinolaringologie²⁴. În spitalul său din Cernăuți a practicat cu mult succes operația traheotomiei, operație ce salva viața copiilor amenințați, foarte des în acea vreme, de asfizia difterială.

Colaborează cu mai multe studii de specialitate la revistele de medicină din Cernăuți, Viena și București (*Mișcarea medicală română, România medicală, Cernăuțiul medical, Revista științelor otorinolaringologice* ș.a.).

Avea cunoștințe vaste. Vorbea și scria perfect în română, germană, franceză, maghiară și binișor în ucraineană.

Preocupările sale au fost multiple. Era un entuziast animator al vieții culturale bucovinene, având și un rol hotărâtor în deschiderea Teatrului Național din Cernăuți. Și-a adus contribuția la răspândirea și dezvoltarea societăților arcășești în Bucovina. A fost membru al Consiliului de Igienă pentru județul Cernăuți, a avut însărcinări și atribuții în Consiliul Casei de Economii, în conducerea Băncii Regionale și a Regiei Uzinelor municipiului Cernăuți.

A iubit foarte mult sportul și a fost printre primii care a promovat în Bucovina fotbalul românesc. Cunoștea personal pe fiecare jucător al echipei de fotbal „Dragoș-Vodă” din oraș și nu era meci la care să nu fie prezent. A fost un aderent înflăcărat al zborului cu avionul, folosindu-se de acesta chiar de la deschiderea primelor linii aeronautice

**Spitalul de Copii din Cernăuți
(intrarea principală).
În față monumentul sculptorului
bucovinean Moscoliu, dezvelit în 1915.**

Cernăuți – București. Era ferm convins că fiecare om trebuie să se țină la pas cu progresul. Deschis în permanență la tot ce era nou, pe plan european, de la știință până la cultură, e, din tinerețe, adeptul reformelor și inovațiilor.

**Spitalul de Copii din Cernăuți
(vedere a pavilionului de sud)**

Ca un bun botanist și zoolog creează, în ograda spitalului, unde-și avea și locuința, una din cele mai frumoase grădini ale orașului²⁵ cu flori și arbori decorativi, precum stejarul african, bradul albastru, magnolia ș. a.

După pensionare, în 1929, trebuie să elibereze locuința de la spital și să se schimbe cu traiul în locuința sa din strada Mihai Viteazul nr. 14 (actuala str. Sadovaia), unde, conform procesului-verbal nr. 2036 din 1930 al Judecătoriei mixte din Cernăuți, obține dreptul de proprietate²⁶ și unde la fel avea o grădină de o frumusețe rar întâlnită. După moarte, dreptul de proprietate asupra acestei case l-au obținut, conform decretului de transmitere a succesiunii din 28 septembrie 1938, fiii lui, Eugen și Cornel²⁷.

Pentru activitatea sa prodigioasă a fost distins ca ofițer și comandor al Ordinului Steaua.

Moartea lui tragică a surprins și a îndurerat profund cercurile cernăuțene, fiind pe larg oglindită în presă. În 1938, la moartea reginei Maria, doctorul Bodea a ținut neapărat să fie prezent în cortegiul care

avea să-i însoțească corpul neînsuflețit de la București la lăcașul de odihnă veșnică de la Curtea de Argeș. La 23 iulie 1938 avionul „Lot” al liniei aeronautice polone efectua cursa Varșovia – Cernăuți – București. În Cernăuți, la cele zece persoane care veneau din Varșovia, s-au mai adăugat patru: doctorul I. Bodea, căpitanul Gh. Ionescu, comandant al aeroportului din Cernăuți, conducător al Școlii de Aviație din localitate, poetul și compozitorul Ionel Fernic și comerciantul Nussenbaum. Avionul s-a prăbușit în județul Câmpulung. Ziarul *Glasul Bucovinei*, în numărul său din 24 iulie, relatează despre această tragedie următoarele: „Din cercetările de până acum s-a putut afla că în apropierea comunei Stulpicani, între muntele «Clădita» și Poiana «Branștelor», câțiva ciobani au zărit, pe la ora 17.00, un avion care se lupta cu furtuna.

Ploua torențial. La un moment dat, avionul s-a lăsat puțin în jos, făcând mai multe viraje în jurul muntelui «Clădita», căutând probabil un teren propice de aterizare. Apoi avionul a luat din nou înălțime, până la circa o mie de metri. Dar la un moment dat, spre groaza ciobanilor, care urmăreau evoluțiile avionului, acesta s-a prăbușit în pădurea ce se întindea pe o coastă a muntelui».²⁸

Avionul a fost complet distrus. Toți pasagerii au murit.

Înmormântarea lui I. Bodea a avut loc la 26 iulie în Cimitirul Central din Cernăuți. Rămășițele sale pământești au fost depuse din zorii zilei în capela cimitirului, sicriul fiind acoperit cu flori și numeroase coroane. Același ziar, *Glasul Bucovinei*, acordă un larg spațiu evocării acestui eveniment. Cronicarul ziarului sublinia că, „dată fiind personalitatea regretatului dispărut, atât de iubit și respectat de populația cernăuțeană și date fiind neuitățile lui merite pe tărâ-

mul luptelor naționale din Bucovina, a asistat la înmormântare o lume imensă din toate straturile sociale și fără deosebire de credință religioasă»²⁹. Ziarul dă și o listă a asistenței, ce cuprinde câteva zeci de familii a celor mai importante personalități cernăuțene.

Potrivit ultimei dorințe, serviciul divin a fost oficiat de către un singur preot, Victor Berariu, și nu s-a rostit nici o cuvântare. Înhumarea a avut loc în cavoul familiei din Cimitirul Central din Cernăuți.

În 1919, prietenii ardeleni i-au propus lui Bodea postul de director al Clinicii de Copii din Cluj. Cel mai apropiat prieten al său, Sextil Pușcariu, a fost și el chemat să organizeze și să deschidă universitatea clujană. Despărțirea de Bucovina nu i-a fost ușoară și totuși Pușcariu a plecat. Bodea n-a putut face acest pas. Îndrăgise prea mult acest colț de țară, oamenii lui, și nu mai putea să-i părăsească. Ce-i drept, Bodea, spre deosebire de prietenul său ardelean, avea deja câțiva morți îngropați în pământul Cernăuțiului, care, cu puterea magică a oaselor ce înălbesc în groapă, l-au legat pentru totdeauna de pământul bucovinean.

Isidor Bodea, prin vasta sa activitate, desfășurată pe parcursul aproape a unei jumătăți de secol, este unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai medicinei bucovinene, precum și a generației care a înfăptuit Unirea. Prin activitatea sa remarcabilă el rămâne pentru bucovineni un simbol al patriotismului și un model de democratism.

După o lungă noapte a uitării, se pare că a sosit timpul ca noi, bucovinenii, să-l apreciem la justa valoare. Numele lui merită să-l poarte o stradă din apropierea

**Casa lui I. Bodea, Sadovaia, nr. 14
(vedere a aripei stângi).**

**Cripta familiei Dr. I. Bodea
din Cimitirul Central Cernăuți.**

spitalului de copii, iar pe clădirea spitalului, în care a trăit și în care și-a lăsat o bună parte din nobilul său suflet, să-i înveșnicim chipul într-un modest basorelief. Ar fi un gest de recunoștință pentru tot ce a lăsat ca moștenire.

NOTE

1. Arcadie Percek, *Printre mari cărturari și mari medici*, București, 1980, p. 160.
2. A[urel]. M[orariu], *La moartea doctorului Isidor Bodea*, în *Glasul Bucovinei* din 25 iulie 1938, p. 3, reluat în: I. I. Nistor, *Amintiri răzlețe din timpul Unirii, 1918*, Cernăuți, 1938, p. 60.
3. Dragoș Olaru, *Sextil Pușcariu. Scrisori către Ion Nistor*, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți – București, nr. 3, 1994, p. 146.
4. Cornelia Bodea, *Isidor Bodea, Sextil Pușcariu și Bucovina*, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți – București, nr. 3, 1994, p. 34 – 38.
5. Arhivele Statului din Regiunea Cernăuți (în continuare: A.S.R.C.), F-228, *Liceul „Aron Pumnul*, inv. 5, d. 46, f. 1v.
6. Cornelia Bodea, *art. citat*, p. 34.
7. A.S.R.C., F-286, *Inspectoratul general al sănătății publice din Cernăuți*, inv. 1, d. 336, f. 5.
8. *Ibidem*.
9. Aurel Morariu, *Art. citat*.

10. Vezi: Gheorghe Nandriș, *Ion Nandriș (1890 – 1967)*, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți-București, nr. 9, 1996, p. 15 – 36.
11. Cornelia Bodea, *art. citat*, p. 34.
12. Sextil Pușcariu, *Memorii*, București, 1978, p. 20.
13. *Ibidem*, p. 463.
14. M. Hacman, *Primul sfat pentru Unire la doctorul I. Bodea*, în: Ion I. Nistor, *Amintiri răzlețe din timpul Unirii*, 1918, Cernăuți, 1938, p. 156.
15. Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 321.
16. *Ibidem*, p. 303.
17. Dragoș Olaru, *art. citat*, p. 137.
18. Czernowitz in alten Ansichten. Czernowitzer Kleine Schriften, Heft 5, 1997, p. 25.
19. M. Wiesenthal, *Un mare și nobil medic: dr. Isidor Bodea*, în *Glasul Bucovinei* din 27 iulie 1938, p. 2.
20. A.S.R.C., F-286, *Inspectoratul general al sănătății publice din Cernăuți*, inv. 2, d. 20, f. 9.
21. *Ibidem*, inv. 1, d. 336, f. 5.
22. M. Wiesenthal, *art. citat*.
23. *Ibidem*.
24. Vezi: I. Bodea, *Anestezia regională a nervului maxilar superior în otorinolaringologie*, în *Revista științelor otorinolaringologice*, vol. III, nr. 1, 1939.
25. M. Wiesenthal, *art. citat*.
26. A.S.R.C., F-147, *Judecătoria mixtă din Cernăuți*, inv. 27, d. 83, f. 47.
27. *Ibidem*, f. 47v.
28. *Groznică nenorocire de aviație din Bucovina*, în *Glasul Bucovinei* din 24 iulie 1938, p. 5.
29. *Înmormântarea regretatului Dr. Isidor Bodea*, în *Glasul Bucovinei* din 27 iulie 1938, p. 2.

SUMMARY

The study contains new data about some significant less known moments in the life and activity of Isidor Bodea, head of the Children Hospital in Cernowitz, a great personality of Bukovina before 1940. On the basis of archive documents and information gathered from the periodicals of the epoch, the author portrays a brilliant representative of the Bukovinean medicine and of the generation that accomplished the unification of Bukovina with the homeland. Through his vast and remarkable activity carried on in almost fifty years and through his special professional and spiritual qualities, Dr. I. Bodea remains a symbol of patriotism and a model of democracy for the Bukovineans.

CLAUDIU ISOPESCU, ANIMATORUL TRADUCERILOR ÎN LIMBA ITALIANĂ A LITERATURII ROMÂNE (I)

Pavel Țugui

București

Redacția revistei *Analele Bucovinei* a inclus în numărul 2 din anul 1994 studiul d-lui Dragoș Luchian dedicat lui Claudiu Isopescu (1894 – 1956). Readucerea în atenția cercetătorilor și cititorilor a personalității acestui profesor bucovinean și prezentarea bogatei sale activități științifice, desfășurate în anii petrecuți în Italia, nu numai că lărgeste cunoștințele despre mișcarea culturală a românilor bucovineni, ci relevă contribuția reală a unora dintre ei la popularizarea culturii române în diferite țări europene prin studii și articole sau prin orchestrarea unei campanii susținute de traducere a unor opere ale culturii noastre în limbi străine. Indiscutabil că în această privință bucovineanul Claudiu Isopescu ocupă un loc de frunte, mai ales în munca responsabilă de popularizare a valorilor culturii românești, îndeosebi a literaturii culte și populare, în limba italiană.

Înainte de descrierea eforturilor depuse de C. Isopescu ca animator și traducător al unor opere literare românești în limba italiană, se impun unele *completări* la biografia publicată de d-l Dragoș Luchian. Această intervenție este necesară pentru a arăta generațiilor tinere împrejurările în care au învățat și au muncit unii înaintași pentru slujirea intereselor fundamentale ale națiunii române.

Claudiu Isopescu s-a născut și a petrecut copilăria în comuna Frătăuții-Vechi, județul Suceava, unde tatăl lui, Emilian Isopescu (1850 – 1917), era învățător, mai mulți ani fiind și directorul Școlii primare din acel sat așezat la nordul orașului Rădăuți. Terminând patru clase primare, părinții îl înscriu, în toamna anului 1904, la Liceul de Stat din Suceava, al cărui director era atunci *Ștefan von Repta*, profesor de limba germană. Între profesorii titulari și suplینitori se remarcă: Vasile Bumbac, la latină și greacă; Vasile Burduhos, tot la latină și greacă; Samuel Isopescu, la geografie; Simeon Florea Marian, la religie; Severin Procopovici, Ion Macovei și Dr. George Mihuță, la limba română; Constantin Cosovici, la matematică; Dumitru Isopescu, la matematică și fizică; Constantin Procopovici, la științele naturale etc. Clasele I-VI inclusiv aveau o secție germană și alta română, iar clasele VII și VIII erau comune și cuprindeau circa patruzeci și cinci de elevi români, germani, evrei și ucraineni. În anul școlar 1903/1904, frecventau cursurile liceului sucevean câțiva elevi, ale căror nume au rămas în istoria culturii românești: *Grămadă Nicolai* (cl. D); *Obadă Ioachim*, *Torouțiu Ilie* și *Zavulovici Alex.* în clasa a II-a; *Grămadă Ion*, *Mermeliuc Dumitru* și *Morariu Alexandru* în clasa a VI-a și *Greciuc (Grecu) Vasile*, în clasa a VII-a¹. Dintre aceștia, D. Mermeliuc, Vasile Greciuc și Ilie Torouțiu aveau burse.

Claudiu Isopescu a fost întreținut de familie, a învățat bine și a parcurs, fără incidente școlare, clasele gimnaziale, astfel că în anul școlar 1910/1911 figurează în clasa a VII-a – română, deoarece, între timp, existau secții de română și la clasele VII – VIII. Avea colegi de clasă pe Grămadă Nicolai, viitorul profesor de istorie, la Universitatea din Iași, care era și bursier. Deoarece la 28 ianuarie 1911 Ștefan Repta, directorul liceului a decedat, direcția este încredințată provizoriu profesorului Constantin Procopovici. De reținut că în vara lui 1910 și februarie 1911 au trecut examenul de bacalaureat absolvenții Obadă Ioachim din comuna Corlata și Torouțiu Ilie din Solca².

În sesiunile din vara anului 1912 și februarie 1913 au trecut examenul de bacalaureat douăzeci și nouă de absolvenți de la secția română a liceului sucevean. De data aceasta direcția școlii prezintă date ce interesează: *Isopescul Claudiu*, „Alt Fratantz“, vârsta 18 ani (deci a trecut bacalaureatul în 1912), a urmat 8 clase de liceu și e recomandat pentru „Philosophie“; Grămadă Nicolai, „Zaharestie“, vârsta – 20 ani, evidențiat și recomandat tot pentru filosofie etc.³ În toamna lui 1912, tânărul bacalaureat Isopescu Claudiu se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cernăuți și susține examenele programate pentru anii I și II. La încheierea vacanței, în noiembrie 1914 este recrutat în armata austro-ungară și face instrucția până în luna martie 1915, când este inclus în „marș-batalion“, încât în vara aceluiași an ajunge pe frontul din Italia.

De acum începe altă etapă în viața studentului în filosofie din Frătăuții-Vechi. Participă la multe bătălii, inclusiv la asalturi și luptă corp la corp, încât într-o astfel de încleștare este luat prizonier. Nu știm în ce lagăre italiene a fost dus, dar la sfârșitul anului 1917 se înscrie în unitățile de voluntari români ce urmau să participe la luptele contra Puterilor Centrale. În prizonierat se întâlnește cu foștii colegi la Liceul din Suceava, Ioachim Obadă, Mihai Mironovici, dr. Alex. Socaciu, Emil Turtureanu și alții, cu toții înscriși în unitățile de voluntari români ardeleni și bucovineni.

La îndemnul profesorului universitar Simion Mândrescu și cu încuviințarea guvernului italian – președinte Orlando – se constituie la Roma, în 19 iunie 1918 Comitetul de acțiune al românilor originari din Transilvania, Banat și Bucovina pentru organizarea voluntarilor în unități – „legiuni“. În același timp, s-a constituit un grup de propagandă pentru *realizarea unității naționale a românilor*. Comitetul de acțiune era format din șaisprezece membri și anume: prof. univ. Simion Mândrescu, Zaharia Babeu, ofițer activ, Ștefan Binder – publicist, doctor Ion Câmpean – avocat, Aron Cotruș – publicist, *Claudiu Isopescu* – publicist, Ioachim Obadă – profesor, dr. Atanasie Mârza – avocat, Mihai Mironovici – profesor, Ștefan Oțel – funcționar de bancă, Valeriu Pop – notar, Ion Rișcă – specialist în drept, dr. Alex. Socaciu – avocat, Nestor Săhleanu – publicist, dr. Tit Triff – avocat, Emil Turtureanu – avocat⁴. În acei ani de avânt patriotic, C. Isopescu îl cunoaște și va rămâne prieten cu poetul Aron Cotruș care, în calitate de membru al „comisiei interaliate de propagandă împotriva Imperiilor Centrale“, cu sediul în Padova, va edita săptămânalul *Neamul Românesc*, în paginile căruia au apărut, probabil, și articole semnate de Claudiu Isopescu. După terminarea războiului, Aron Cotruș este numit în „serviciul de propagandă“ de la Legația României din Roma, post deținut până în anul 1920⁵.

În schimb, C. Isopescu părăsește Italia, revine la București și, la începutul anului 1919, se înscrie în anul III la Facultatea de Litere și Filosofie de la Universitatea bucureșteană, pe care o termină cu examen de licență în vara lui 1920.

Nu trebuie să uităm nici pe Ioachim Obadă (n. 27 iunie 1891 în Corlata – Suceava) care plecase pe frontul italian licențiat în litere și filosofie de la Universitatea din Cernăuți. El ajunge pe front ofițer de rezervă și apoi cade prizonier și se angajează în unitățile voluntarilor români, fiind judecat și el de autoritățile austro-ungare pentru „înaltă trădare” și condamnat, în contumacie, la moarte. După terminarea războiului vine acasă, este numit profesor de latină și elină la Liceul „Al. Russo” din Chișinău, între numeroșii săi elevi aflându-se, mai târziu, poetul și eseistul A. E. Baconsky⁶.

Bucovineanul Claudiu Isopescu, după trecerea examenului de licență, nu pleacă în provincia lui de baștină, ci solicită Ministerului Instrucțiunii Publice un post la un liceu din București. Ministerul îl numește profesor de italiană și germană la Liceele „Matei Basarab” și „Gheorghe Șincai”. În anul școlar 1922/1923 este numit și asistent de limba germană la Academia de Comerț din București. Ca și alți intelectuali bucovineni, C. Isopescu cunoștea perfect limba germană, iar în prizonierat învățase temeinic și italiana, aprofundându-și studiile la cursurile universitare din București. La catedră, C. Isopescu se remarcă prin bună pregătire, disciplină și preocupări pentru cercetare, fapt ce atrage atenția profesorilor Vasile Pârvan și Nicolae Iorga, încât cei doi academicieni îi fac, la 28 octombrie 1923, o recomandare să plece la Școala Română din Roma. Menționez că pe postul lui de la Liceul „Gheorghe Șincai” este numit profesor George Călinescu, cei doi tineri literați cunoscându-se, probabil, în luna octombrie 1923⁷. C. Isopescu a fost membru al Școlii Române din Roma între anii 1923 – 1925, perioadă în care s-a bucurat de protecția și îndrumarea lui Vasile Pârvan, Nicolae Iorga și alți cărturari români, a încheiat relații amicale și a colaborat cu G. Călinescu, Al. Marcu și alți italieniști.

În august 1924, Claudiu Isopescu se căsătorește la Roma cu *Venera Iordanovici*, bucureșteancă, și ea licențiată în litere și filosofie la Universitatea din capitala României.

În Italia, Claudiu Isopescu reușește să se înscrie la doctorat, pe care îl va susține, apoi, cu succes, la Napoli. Doctoratul îi va aduce aprecieri elogioase din partea unor profesori universitari italieni, mai ales că pe parcursul anilor 1925 – 1928 el colaborează intens atât la unele publicații italiene, cât și la cele din România. În urma recomandării unor profesori italieni, Rectoratul Universității din Roma îl numește, în toamna lui 1928, *conferențiar de limba română* la Facultatea de Litere și Filosofie, dată care marchează și *stabilirea lui definitivă în Italia*. Mai târziu, în anul 1936, Senatul Universității din Roma îl numește profesor definitiv de limba română, funcție ce va fi confirmată și de Ministerul Învățământului al Italiei. Obținând cetățenie italiană, familia Claudiu Isopescu nu-și va uita Patria, ci va încheia relații strânse cu numeroși intelectuali din Țara natală, cu autoritățile centrale de stat și cu instituțiile științifice și culturale reprezentative din București și alte centre ale României.

Dr. Dragoș Luchian prezintă în articolul citat (p. 265) principalele studii publicate de C. Isopescu în Italia, aproape toate fiind contribuții inedite despre oamenii de cultură români care au avut legături cu Italia, evocă momente semnificative din istoria relațiilor culturale și chiar economico-politice ale societății românești cu cea italiană. Din punct de vedere istoric, multe aspecte ale cercetărilor lui C. Isopescu constituie un pionierat în cultura modernă românească, apreciate ca atare de N. Iorga, G. Călinescu și alți istorici ai culturii noastre naționale. O bună parte din cercetările sale, Claudiu Isopescu le-a republicat în cărțile: *La stampa periodica romeno-italiana in Romania e in Italia*, 1937, și în *Saggi romeno-italo-ispatici*, 1943⁸, comentate și citate de toți italieniștii români de prestigiu.

Merită să ne oprim asupra unora dintre cercetările lui C. Isopescu, care au avut un rol important în cultura românească. De pildă, el publică studiile *Il poeta romano Gh. Asachi a Roma. 1808 – 1812* (1928) și *Il poeta Giorgio Asachi in Italia* (1930), lucrări comentate de istoricii literari români de autoritate. Totuși, unele aspecte ale activității lui Gh. Asachi în Italia nu erau pe deplin elucidate, încât profesorul G. Sorescu, de la Universitatea din Craiova, se apleacă cu răbdare asupra subiectului și pune în lumină noi informații și o colecție de versuri ale scriitorului moldovean⁹.

Claudiu Isopescu a publicat studiul *L'arte religiosa moldava della Bucovina. Il monastero di Voroneț, în Illustrazione Toscano, Firenze*, nr. 5 și 12/1927, revăzut și publicat, mai târziu, în volum¹⁰. Studiul despre mănăstirea Voroneț poate fi considerat primul comentariu artistic, cu referiri la arhitectura, pictura murală, arta odoarelor interioare etc. din ghirlanda de mănăstiri din ținuturile Sucevei, autorul relevând originalitatea artei picturale, stilul bizantin, de la Voroneț, Humor, Moldovița, Arbore, Sucevița. Valorile artistice și originalitatea picturii murale, a sculpturilor, mobilierului etc. vor fi aprofundate apoi de specialiștii români, îndeosebi după al doilea război mondial. Astfel, Institutul de Istoria Artei al Academiei Române tipărește sub îndrumarea acad. George Oprescu și a colaboratorilor, Teodora Voinescu, Corina Nicolescu, arh. Ștefan Balș și Mihail Berza, lucrarea: *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R. I. Artă românească în epoca feudală*, Editura Academiei R.P.R., 1957, prima sinteză ce pune accentul pe laturile artistice ale monumentelor istorice bucovinene. Chestiunea va fi amplificată și aprofundată de Virgil Vătășianu, profesor la Universitatea „Babeș Bolyai”, în *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I. *Artă în perioada de dezvoltare a feudalismului*, Editura Academiei R.P.R., 1959, format mare, 963 de pagini, prin cercetări comparative cu arta feudală din țările europene, îndeosebi cele vecine, în care influența artei bizantine a jucat un rol important. Această operă a fost întemeiată pe o bibliografie românească și străină impresionantă, inclusiv prin consultarea unui număr însemnat de periodice de specialitate din diferite țări europene. Din păcate, studiul lui C. Isopescu n-a fost reținut de profesorul V. Vătășianu.

După un pelerinaj la mănăstirile din Bucovina¹¹, Petru Comarnescu, însuflețit de valorile artistice păstrate în acele ținuturi românești, se dedică întocmirii primei cărți despre comorile de la Voroneț în limbi străine: Petru Comarnescu, *Tresors de l'art roumain. Voroneț. Fresques des XV-e et XVI-e siècles*, Bucarest, 1959. Photos en couleurs: Dan Grigoresco. În paralel, apare ediția în germană¹², apoi și ediția în engleză. Se știe că, în aceiași ani, mănăstirea Voroneț a fost trecută în patrimoniul universal, iar specialiștii români și cei de la UNESCO au elaborat programul de restaurare, care a început în 1961 și s-a încheiat în 1965. După aceea, au apărut alte două cărți importante, în care mănăstirii Voroneț i se acordă spațiu larg și contribuții esențiale privitoare la istoria monumentului, a arhitecturii lui, picturii murale, evidențind valoarea lor artistică unică în cultura feudală din Europa Centrală și Sud-Estică: *Monumentele istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*. Prefață de Justin, arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei. Introducerea îi aparține prof. dr. Vasile Drăguț, conf. univ. dr. Corina Nicolescu, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, format mare, 453 pagini, cu numeroase imagini în alb-negru și color. Menționăm și lucrarea lui Ion Miclea, *Dulce Bucovină*. Cuvânt înainte de Miu Dobrescu; studiu și comentarii de Radu Florescu, Editura Sport-Turism, 1976, format mijlociu, 482 pagini, cu foarte multe reproduceri foto în culori și alb-negru.

Am insistat asupra acestor două subiecte, deoarece ideile lui Claudiu Isopescu de a comunica editorilor italieni câte ceva din tezaurul culturii române sugerau în

epocă conștiința despre contribuția poporului nostru la patrimoniul spiritualității universale. Claudiu Isopescu a intuit că mănăstirea Voroneț, cât și celelelate mănăstiri din Bucovina reprezintă, înaintea de toate, un odor unic al artei feudale românești, adevăr demonstrat de cercetătorii români citați mai înainte și, în sfârșit, recunoscut și de cele mai reprezentative și autorizate instituții cultural-artistice internaționale.

(Va urma)

NOTE

1. Vezi: *Jabres-Bericht des gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa*. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1903/4, von Stefan von Repta, Gymnasial Director, Suczawa, 1904, p. 1 – 3, 28 – 31 și 23.
2. *Ibidem*, 1910/11, Suczawa, 1911, p. 65 și 38.
3. *Ibidem*, 1912/13, Suczawa, 1913, p. 17.
4. Vezi: Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 579.
5. Despre acestea: P. Țugui, Aron Cotruș, *popularizator al culturii române în Italia*, în *Steaua*, Cluj-Napoca, an. XXXVII, nr. 7, iulie 1986, p. 16.
6. Vezi: Pavel Țugui, A. E. Baconsky: *ascendență și începuturile literare*. *Steaua*, XXXVIII, nr. 6, iunie 1987, p. 25 – 27. Menționez că prof. Ioachim Obadă a colaborat la publicații din Chișinău și Cernăuți cu studii de specialitate despre scriitorii din antichitatea greco-latină.
7. Vezi: *Scrisoarea I* [datată „Venezia, il 4 novembre 1923“, trimisă de Claudiu Isopescu colegului său din București, și publicată în *G. Călinescu și contemporanii săi*. (Correspondență primită), Vol. II, Ediție îngrijită, note și indici de Nicolaie Micu. *Documente literare*, Editura Minerva, București, 1987, p. 49], pe care o vom reproduce în *Glasul Bucovinei*, nr. 4, 1997.
8. Cf. Dragoș Luchian, *op. cit.*, p. 265 – 266.
9. Vezi: George Sorescu, *Gheorghe Asachi. Viața și opera*, București, Editura Minerva, 1970 și Gheorghe Asachi, *Leucaida lui Alviro Corintio-Dacico*, Ediție tradusă și îngrijită și *Introducere* de George Sorescu.
10. Vezi: *La pittura sacra moldava nelle chiese di Bucovina*, Milano, Arti Grafiche Amatrix S.A., 1929.
11. Vezi: Pavel Țugui, *Petru Comarnescu. Prima expoziție a lui Brâncuși în România*, în *Manuscriptum*, XXI, nr. 2 (79), 1990, p. 67. Mai amplu în evocarea: *Cu Petru Comarnescu la mănăstirile din ținuturile sucevene*, mss.
12. Vezi: *Rumänische Kuntschätze. Voroneț*. Fresken aus dem 15 und 16 Jahrhundert, Bukarest, 1959, Farbfoliografien: Dan Grigorescu.

**MEMBRI MARCANȚI AI SOCIETĂȚII ACADEMICE
„JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI**
(de la înființarea ei în 1878
și până la jubileul semicentenar din 1928)

ALBUMUL MARE, VOL. II* (2)

Îngrijire și note de
Rodica Șcraba

Iași

Sigla Junimei, reprodusă de Rodica Șcraba

Nr. 490 – Amuliu Litviniuc-Liteanu¹

stud. phil.

Datele familiare vezi în: nr. 428. Num. Liteanu.

S-a născut în ziua de Bobotează 1883 la Cernăuți. Școala primară a cercetat-o în Cernăuți, unde tatăl său, Ioan, era director, liceul în Cernăuți, luând bacalaureatul în 8/7 1901. Cele mai plăcute amintiri din copilărie sunt din timpul petrecut la cumnatul său, Gh. Pauliuc, în Burla, la Ropcea, unde avea de prieten pe Gh. Palievici, și Iordănești, la prietenul său Teofil Sauciuc-Săveanu II. Cu frații Chividevici colindau orașe și sate de prin-prejur, cântând liturgia în biserici și făcând serenade. Acest contact trezi în el plăcerea pentru muzică. În „Junimea“ i s-a deschis, „deși primise de acasă o educație curat românească, un orizont nou în orientarea națională“.

Junimean activ: 1900/1 – 1904/5

* Continuare, începutul vezi în: *Glasul Bucovinei*, nr. 3/1996, nr. 4/1996, nr. 1/1997, nr. 2/1997.

Primit în ședplen. din 13/10 1901, exam. regul. <amentar> în 25/1 1902. Până la adgen.: *Econom*. În 1902/3 a picat la postul de Secretar I, cu 22 voturi contra (Gh. Seleschi, cu 25 voturi). De la 15/2 1903 *Controlor*, până la 5/7 1903. Propunerea lui Sim. Șutu, pentru destituire, cade; Amuliu demisionează. <În> 1903/4 e *membriu în secția muzicală* (era pe atunci un admirabil bariton și solist de forță). Are un conflict cu Ctin. Șandru, cere Juriu și numinează, de martor, pe Modest Scalat. În ședplen. <din> 21/5 1905 primește o dojană protocolară, „pentru că a venit prea târziu la convenirea socială și nu s-a putut cânta“.

Finind studiile, roagă Demisia din soc., la 18/5 1905, și primirea de m. fondator (în rate). S-a primit în adgen. din 12/11 1905.

Numit *Emeritat* <din> 21/11 1906, tot atunci *m. fondator*.

În 1928 – *Ctitor al „Junimei“*.

Ca elev în cl. IV liceală, intră în „Armonia“, unde e și azi, după 31 ani. A dirijat mai multe concerte ale „Armoniei“ în provincie, conduce prin 2 ani Corul metropolitan. La izbucinirea războiului, trece, îndrumat de dr. O. Gheorghian, în vechiul Regat. A fost profesor în Giurgiu, în Tg. Bujor, a ajuns ca pribeag până la Berdiansk, la Marea Azovică și Novorasysk, în Caucaz. A fost chiar condamnat la moarte de bolșevici (Cf. Dosarul).

În fine devine profesor la „Școala duhovnicească“ din Chișinău.

În 1920 a luat, silit de împrejurări, conducerea artistică a „Armoniei“, când 10 zile înaintea inaugurării festive a Universității românești din Cernăuți, în prezența familiei regale, „cei chemați“ refuzaseră să dirijeze concertul festiv.

A dirijat: *Noaptea Sf. Gheorghe, Crai Nou, Stabat mater* de Rossini (1926 și 1927), *Mărire muziceii* de Bethowen (1927 și 1928). Neavând copii, a adoptat pe nepotul său, Radu Vlad, fiul lui Dori Vlad.

A donat pentru Cămin 5 000 lei – *Ctitorie*, pro 1919 – 1927: 820 lei, pentru arh. III: 100 lei. De la 1927: *membriu sprijinitor, cu 5000 lei anual*.

27/10 1929

Cron<icar>

p. 128 – 129

Nr. 500 – Constantin Șandru²

stud. phil.

Activ: 1900/1 – 1905/6 și, scurt timp, în 1909.

Roagă primirea la 12/10 1901. Primit în ședplen. din 13/10 1901, trece exam. regul. la 19/4 1902. De la 15/2 1903 e *Secretar I* – picase la adgen. din 1901/2 la Secretar II cu 16 voturi contra lui Liviu Marian (31 voturi). În ședplen. din 29/4 1902 e ales *Președinte al secției muz<icale>*.

Nervos din fire, a avut conflicte cu Modest Scalat, G. Tofan, St. Volcinschi, cu Aurel Onciul (Cf. acte intr. sub. „Wassilko“ unde e amintit un „anumit Șandru“).

În ședplen. din 18/10 1903, p. 232, declară că nu se va supune dlui președinte al comis. reviz. (G. Tofan – n.c.) – plenul îi dictează o dojană protocolară.

În 1903/4 are conflicte cu Oct. Ciupercovici, Amuliu Litviniuc, Octv Popescu, G. Tofan. În ședcom. din 15/12 1903 primește o dojană protocolară, întărită și de plen la 5/3 1904.

Cu ocazia jubileului, compune o *liturghie*, care se cântă pentru prima dată la darologia din biserica Catedrală.

În 1904/5 e *Președintele secției muzicale* și, până la ședplen. din 19/3 1919, *Președinte al comis. revizuitoare*. În acest an are un conflict cu C. Hoinic.

În 1905/6, sem. 1, e iarăși *Președinte al secției muzicale*, și *Președinte al „Junimei“*, ales cu 26 voturi.

În ședplen. din 1/4 1906 se constată că, în estern, s-a lucrat mult, dar în intern activitatea sa a fost mai puțin rodnică, el s-a eselat cu concertele sale (sub el secția muzicală își ajunge apogeul – n.c.) primește absoluturul cu vot de laudă. Mai are un conflict cu Oct. Popescu.

Terminând studiile, roagă, la 3/3, demisia: „*Junimea*” mi-a fost a doua maică, care a deșteptat în mine sentimente adevărat naționale...” Raport anual din 1905/6: „Reușita splendidă a concertului aranjat în favorul Alumnului (Căminului – n.n.) universitar din Cernăuți, sub protectoratul guvernului Bleyhben, este <în drept> de a se atribui aptitudinii lui C. Șandru ca președ. al. soc.”

Prestațiunile secției muzicale au fost neașteptate – Șandru era dirijorul corului – s-au dat concerte celebre în Câmpulung, Rădăuți, Suceava.

Emeritat la 1907.

Face conservatorul în Viena, dar nu intră în „România Jună”. Devine în Cernăuți profesor de muzică și conduce corul „Armoniei”. În urma conflictului cu Amuliu Liteanu, părăsește „Armonia” și înființează reuniunea de cântare „Tudor Flondor”. „Junimea” nu-l urmează, și de aici mare supărare pe noi!

Jertfe p. „Junimea”: pentru Cămin; de la 1928, membru sprij., cu 300 lei anual.

16/1 1931
Cron<icar>
p. 142 – 143

Nr. 502 – Gheorghe Jemna³

stud. jurid.

Născut în Balaceană, jud. Suceava, la 7/10 1879, din părinții Ambrosie, cantor bis<ericesc> și Glicheria. A absolvit liceul din Suceava, 1901.

Activ.: 1900/1 – 1905/6.

Primit 13/10 1901, exam. reg. 31/5 1902; în 1903/3 e *Secretar II*. Interpelează, în șed. com. <din> 21/5 1903, de ce au cântat 4 junimeni rutenește în Catedrală; în 1903/4 e *Secretar I*, reales, în 26/6 1904, cu 20 voturi; ține în 1904/5 o conferință: *Despre însemnătatea societăților culturale în Bucovina*. De la 22/2 1903 e *Vicepreședinte*, cu 9 voturi, contra Teof. Sauciu (7 voturi). <În> 1905/6 ține conferința: *Starea economică a poporului românesc, însemnătatea băncilor și prăvăliilor*.

Preș. al comis. reviz., după Saco, pică în ședplen. din 1/4 1906, la vicepreș., cu 6 voturi, contra Iacubovici-Boldișor (13 voturi). Demisionează la 21/11 1906.

Emeritat: <de la> 8/11 1908.

Fost m. sprijinitor 1906/7 – 1907/8; 1911/12; 1912/13 [...] Ca judecător, în Storojineț a colaborat la „Prăvălia românească”, „Clubul român”, cu Alecu Popovici și Iacubovici-Boldișor, ambii emer<itați> ai „Junimei”. În război a funcționat ca ajutor

de primar, colaborând cu Iancu Flondor; a salvat de nimicire cărțile fondulare, a scăpat pe mulți, bănuți de ștreang, sau de glonț. A condus, prin 1917, îngrijirea orfanilor de război. În 1918 <e> membru în *Consiliul Național*.

Gheorghe Jemna e înființatorul „Casei Naționale” din Storojineți. De la 1921 <e> avocat în Cernăuți, str. Pitei 9, membru în multe întreprinderi comerciale etc. În 1927/8; 1928/9; 1929/30, Vicepreședinte al „Clubului” (membrilor emeritați – n.n.).

A promis pentru Cămin o Citorie ... pro 1919 – 1926; de la 1927, *Membru sprijin., cu 1 000 lei anual*.

29/10 1929

Cron<icar>

p. 145

Nr. 507 – Nicolai Ciobotar

stud. jur.

Activ: 1901/2 – 1906/7

Primit în ședplen. din 12/10 1902, trece examenul regulamentar la 31/1 1903. În 1903/4 e *membru fără funcție* în Comitet, în urma lui Cristea Saco. Din cauze financiare roagă, la 16/4, demisia din Societate. Probabil nu o primește, căci, în ședcom. din 12/5 1904, e ales *Econom*. În ședcom. din 15/16 1904 capătă o dojană, pentru că a absentat la 2 ședințe literare. În adgen. extraord. din 26/6 1904 e reales *membru fără funcție* cu 20 vot.

În 1904/5 ține prelegeri populare: *Despre testament, Despre rutenizarea Bucovinei, Mihai Viteazul, Ștefan Vodă*. E și *Econom*, cu 21 de voturi, apoi demisionază, în ședplen. din 22/2 1905. De la 19/3 1905 e *membru fără funcție* în urma lui C. Ieremievici-Dubău; de la 21/5 1905, *membru în secia literară* după C. Iosep. În ședcom. din 22/6 1905 vorbește infocat contra „Daciei”, care a agitat în contra lui în Cuciurul Mare. De la 11/10 1905 poartă iarăși *agendele Economatului*.

În 1905/6 e *Controlor*, are conflicte cu Gh. Hoinic și Al. Procopovici. În ședința <de> com<itet> din 29/11 1905, p. 121, propune: să se scoată banii depuși la banca din Roșă, să se depuie la banca raiffeisiană din Chicera, azi Dumbrava Roșă. Propunerea s-a primit*. Banca din Chicera fu înființată și condusă de el; acolo a rămas fondul neatacabil până în 1919 (n.c.).

În ședcom. din 29/11, p. 120 propune: președintele să fie scutit de taxe cât va fi președinte.

Finind studiile, roagă, la 10/11 1907, demisia din societate, promițând „că va rămâne pururea junimean cu trup și suflet”.

Era fire artăgoasă, bătaus de frunte, poreclit Slobodu. Avea hărțuiei cu „buchejii”, cu învățători ucraineni etc.

„Silit să ia drumul pribegiei, în 1912, din cauza acțiunii sale politice românizatoare, a studiat literele la Iași. Sfârșind studiile și izbucnind războiul între România și Austria, dânsul a cerut înrolarea dar, refuzându-i-se, a plecat la Negrileşti, jud. Tecuci ca să dea lecții unui băiat al familiei Donici, și, astfel, să-și câștige existența.

* A făcut propagandă.

** S-a adoptat.

Aici trecând hoardele muscălești spre Dobrogea, în 1916, au venit noaptea ca să prade familia Donici. El a ieșit afară, explicându-le că nu e frumos ca ei, aliați ai Românilor, să facă tâlhării. Se vede că, din vorbă în vorbă, a venit la ceartă. El s-a retras în cameră, unde s-a încuiat. Muscalii neputând intra, au împușcat prin ușă, până l-au ucis. A doua zi l-au aflat scăldat în sânge. E înmormântat în cimitirul din Negrilești“.

Comunicat de fratele lui, Artemie Ciobotaru, stud. med<icină>, Iași, la 11/nov. 1919. Și a murit Nicu Ciobotaru fără aoreola unui Grămadă sau Lascăr Lutea, ca bietul Aliuță din novela lui Gane! (n<ota> c<ronicarului>).

20/10 1929

Dug <an>

p. 507-508

Nr. 512 – George Hoinic⁴

stud. phil.

Datele familiare sub Isidor Hoinic, nr. 478.

Născut la 31 martie 1884, în Banila pe Sirete, jud. Storojineț, din părinți țărani: Petru și Teofila (născ. Dumitriuc). Studiile liceale le-a făcut la Liceul I de Stat din Cernăuți, luând bacalaureatul în 1902.

Activ: 1901/2 – 1905/6.

Roagă primirea în „Junimea“ la 11/7 1902. Primit în ședplen. din 12/10 1902, e pus sub conducerea lui Ștefan Scalat. Trece examenul regulamentar la 14/11 1902. În 1903/4 citește într-o șed.liter<ară> conferința: *Despre epigramă*. În acest an e *Bibliotecar*, ales cu 39 de voturi. Roagă demisia din comitet la 27/4 1904. Critică, în ședcom. din 11/5 1904, p. 182, „neactivitatea comitetului *en gros* și *en detail*, în fine, retrage demisia și rămâne în comitet. A fost foarte activ, a luat parte la discuția numirii lui G. Bărtoiu de Emer<itat> (<pledând> pentru acesta). În adgen. extraord. din 26/6 1904 e reales *bibliotecar*, cu 22 voturi.

Primește, în adgen. din 16/11 1904, absoluturul, cu vot de laudă. E vulpanul lui Teodor Balan (ședcom. 1904, p. 27). În 1904/5 ține 2 prelegeri populare: 1) *Urmările beției și Deprinderi rele*, și funcționează, până la 22/2 1905, ca *Vicepreședinte*. Are un conflict cu C. Șandru. În ședplen. din 2/7 1905 primește 100 cor. pentru aranjarea de reprezentări teatrale și prelegeri populare. *Ca membru în secția muzicală, a făcut o culegere de cântece populare*, meritul lui e recunoscut unanim și el primește, în adgen. din 12/11 1905, absoluturul *cum laude*.

În ședcom. din 28/11 1905, p. 50, pledează pentru idea ca la comers să se elimineze orațiunea pentru popor. Ideea cade, fiind combătută de Dori Popovici. În rapan. e amintit că a condus secția pentru reprezentări teatrale (pe atunci încă nu exista, oficios, secția teatrală. *G. Hoinic e, așadară, întemeietorul ei* – n.c.).

În 1905/6 are un conflict cu Al. Procopovici și N. Ciobotaru. Finind studiile, demisionează din Societate la 1/10 1906.

Emeritat: de la 21/11 1907, fost m. sprij.: 1912/13; 1913/14. În ședcom. din 28/12 1907, p. 182, pledează pentru Alumneu: „cu 52 000 cor. s-ar putea clădi un alumneu pentru 40 studenți (tot fondul neatacabil să meargă într-acolo). Discuția mai pe larg cf. ședplen. din 28/12 1907. În ședcom. din 22/2 1908 e ales în comisiunea pentru Alumneu și, după rapan. pro 1907/8, pe <spațiu gol – n.n.), s-a obligat a plăti 2 000 cor. pentru Alumneu (Cf. ședplen. din 1/3 1908, p. 140).

A fost profesor în Câmpulung, Suceava. Azi e profesor la „Aron Pumnul“, pentru limba germană. Dr. phil. Sub regimul liberal a fost în multe rânduri inspector. Jertfe p. „Junimea“: pentru *Cămin*, 6 000 lei (e deci Citor); p. balul din 1927: 250 lei; p. arhiva III: 100 lei. De la 1927: *Membru sprijin.*, cu 1 000 lei anual.

3/1 930

Cron<icar>

p. 160 – 161

Nr. 516 – Teofil Sauciu II⁵

stud. phil.

Familia își trage originea de la un străbun român, cu numele Sava, dascăl (învățător) în Cozmeni, pe timpul când Bucovina era a Moldovei, și, în Cozmeni, nu se cunoștea altă limbă decât cea română. Sava se va fi născut cam pe la 1725. Fiul lui Sava, Dimitrie, născ. în 1786, s-a dedicat stării preoțești. Revărsându-se, sub protecția Vienei, puhoiul galițian în Bucovina, s-au slavizat multe nume și Dimitrie fu scris „Sauciu“. [...] Familia lui Teofil Sauciu I se cheamă azi Săveanu (Copiii vezi: sub nr. 64 B). Teofil Sauciu II, zis și Bibi Sauciu, e fiul lui Sauciu I și a Mariei, născ.

Palievici... A absolvit Liceul I de Stat din Cernăuți.

Activ: 1901 – 1905/6

Primit în 12/10 1902, exam. regul. la 1/11 1902. În 1904/5 a picat (22/2 1905) la vicepreș., cu 7 voturi, contra lui Gh. Jemna (9 voturi). Propune, în ședplen. din 21/10 1905, destituirea lui Otto Iliuț din secretar I, dar nu reușește.

În 1905/6 ține conferința: *Însemnătatea zilei de 3/15 mai*, și o prelegere populară: *Însemnătatea învățământului*. Până la 1/4 1906 e *Vicepreș<edinte>*, ales contra lui Tacu Popescu. Iscălește rap. an. 1905/6, care e minunat compus. De la 1/4 1906, după C. Șandru, e ales *Președinte al „Junimei“*, cu 13 voturi (s-au dat 12 bile albe). A fost, cu vicepreș. Iacobovici-Boldișor, la expoziția din București, pri-

Const. Șandru și Bibi Sauciu.

* Doctor în filosofie.

mind diurnă 30 cor. Fiind ploaie torențială, ei au fost la hotel, iar Regele Carol, în expoziție. În urma faptelor întâmplate, cere demisia din comitet. (Cf. ședplen. din 26/5 și 4/7 1906: „Se trece cu regret peste acest fapt la ordinea zilei“.)

În ședplen. din 25/6 1906, p. 143, roagă – era și *membru în secția literară* – demisia din Societate (de ce, nu se știe – n.c.). Finind studiile, primește demisia la 21/11 1906.

Numit *Emeritat*: <de la> 21/11 1907. Fost m. sprij. 1906/7; 1907/8; 1912/13; 1913/14. Fost *Președinte al „Clubului m. Emer.*: 1919/20. A avut un conflict cu Aurel Moldovanu (cf. acesta). În 1919/20 membru în redacția *Deșteptării*, prezent în ședplen. din 25/12 1920 (conflictul cu „Bucovina“, „Moldova“ și „Dacia“).

E membr. Onorar al Acad. Ortodoxe (cf. acte intrate 1923/24) și preș<edinte> la „Dragoș Vodă“.

Jertfe p. „Junimea“: 1 000 lei, pro 1919 – 1927. În total, 630 lei. De la 1928, membru sprij., cu 600 lei anual.

Prof. universitar, ministru.

5/11 1929
Cron<icar>
p. 165 – 166

Nr. 557 – *Dra. Aspazia Lutea*

stud. phil.

Activă: 1903/4 – 1906/7

Roagă primirea la 6/11 1903, în ședcom. din 18/11 1903 se decide. V. Bodnărescu nu votează, recomandă primirea în plen. Primită în ședplen. din 4/12 1903, trece exam. regulam. la 4/3 1904. În 1904/5 citește, ca membru în secția literară, la o șed. lit. săptămânală, o conferință: *Reflexiuni critice la romanele dnei Ianculescu de Reus: Voința și Spre deosebire*.

Proumând studiile la Viena, roagă demisia din Societate – iterum legas! – la 30/9 1905, și o primește în ședplen. din 21/10 1905.

În Viena e membră în „România Jună“. În 1905/6, reîntoarsă din Viena, e de la 1/4 1906, în urma lui Teofil Nichitovici, *membră în secția literară* (fu primită la 21/3 1906). Ține conferința: *Coșbuc și Goga față de poporul românesc* (tipărită și în „Junimea literară“).

La 26/6 1906 (cf. acte intrate 1905/6) e pentru o excursiune a „Junimei“ din Suceava la măn<ăstirea> Dragomirna (era zeloasă junimeancă – n.c.).

Toamna e designată de Leliță, pentru fuxa Veronica Țurcan. În 1906/7 e *președinte al secției literare*. Pe acest teren s-a lucrat atunci mult în „Junimea“; ea singură a ținut o conferință despre *Luceafărul* lui Eminescu. Conferința a mai fost cetită la o șezătoare lit. în Cernăuți și în Suceava. În ședplen. din 26/10 1907 e aleasă în comitetul redacțional al *Deșteptării* ca virifistă. Ca președintă a comis. literare, primește, în adgen. din 2/11 1907, aboulutorul cu vot de laudă. Totodată, finind studiile, demisionează din Soc. și e primită membru sprijinitor.

Emeritată: de la 8/11 1908, fost m. sprij. 1912/13, 1913/14.

Căsătorită cu m. Emer., dr. Aurel Șandru. Acte intrate: 1921/22. Mulțumește „Junimei“ pentru înmormântarea fratelui ei, Lascăr Lutea, [...] și donează 500 lei pentru bibliotecă.

p. 208 [albă]; 209

Nr. 573 – Cornel Corneanu⁶

stud. theol.

Născut la 23 aprilie 1884 din părinții Nicolae și Cornelia, paroh și mare proprietar în comuna Apadia, jud. Caraș. Părinții sunt descendenți a două familii de preoți și învățători din Banat. Studiile secundare le-a făcut la Lugoj și Brașov, cele universitare la Cernăuți, Viena și Berlin.

Junimean activ: 1903/4 – 1907/8

Primit în ședplen. din 27/10 1904, vulpoiul lui Aur. Mihăescu, trece examen. regul. la 30/6 1905, participă (cf. rap. an.), în maiu 1905, cu Gagea și Tacu Popescu, la jubileul de 25 ani al Asoc<iației> gen<erale> a stud<enților> univ<ersitari> români și la congresul studentesc de la Focșani.

În 1906/7 ține 2 prelegeri: 1) *Istoria politicei române din Ungaria și Transilvania până la anul 1868*. 2) *Istoria politicei române..., de la 1868 încoace*. Conferințele au fost publicate în ziarul Part<idului> Național Român din Ardeal, „Lupta“ (din Budapesta).

În ședplen. din 26/10 1907 e ales *memburu în redacția „Deșteptării“* editată de „Junimea“.

A lucrat, cu Tacu Popescu, procesul de regulament al „Junimei“. În adgen. pro 1905/6 a picat, la președinție, cu 6 voturi, contra Iosif Vihovici (16 voturi). În 1907/8 citește 2 conferințe: 1) *Amintirea zilei de 3/15 maiu 1848* (în șed. literară) și 2) *Dezvoltarea economică a Românilor din Ungaria de la 1848 încoace* (prelegere la țară).

În 1907/8 e ales *președinte* al „Junimei“ cu 21 voturi. Roagă demisia din comitet la 16/1 1908. Se respinge. Se primește în ședplen. din 15/3 1908, p. 151. E reales președinte.

A fost, <în> 1907/8, primul președinte al secției juridico – economice, înființată de el. Primește, în adgen. din 8/11 1908, absolutorul cu laudă, tot atunci primește el demisia din Societate, fiind studiile.

După ședcom. din 28/11, p. 231: s-a prezentat cu Apelul pentru Alumneul „Junimei“, însoțit de Ipol. Călinescu, la Metrop<olitul> Repta, să primească* prezidiul de onoare. Repta a refuzat, tot așa Eud. Hurmuzachi. El se obligă, cu toate acestea, <să acționeze> mai departe pentru acțiunea Alumneului și roagă, la 4/21 1908, primirea de m<embru> sprij<initor>.

Corneanu a aranjat jubileul de 30 ani, reușit din orice punct de vedere. A fost primit, în Cernăuți, de prințul Ferdinand al României, în audiență, și a dus omagiile „Junimei“ (cf. rap. an., p. 9); sub el parlamentarismul <e> foarte dezvoltat, dar nu așa ca sub Lucaci (cf. ședplen. din 1/3 și 15/3 1908). În ședcom. din 16/11 1908, p. 219, se rostesc cuvintele elogiase, la adresa sa, de Nicu Popescu.

* Să accepte.

A fost și în „Academia Ortodoxă“ preș. al secției literare, membru în „România Jună“.

Emeritat: <de la > 28/11 1909.

A fost profesor de limba română și de religie la liceul din Caransebeș, pe urmă profesor la Academia Teologică din acel oraș. În adun<area> din Alba-Iulia e ales membru al Marelui Sfat Național, secretar al delegațiunii, care avea să predeie M.S. Regelui Ferdinand pământul Banatului și Ardealului. Fost deputat, prefect de Severin, senator. Întemeiează, în 1918, ziarul *Lumina*, în 1925, *Viața Nouă*, *Semenicul*.

E vicepreș. Asociației Culturale din Banat, redactor al *Foii Diecezane*. Are „Coroana României“ și „Steaua României“ în grad de comandor. A jertfit p. „Junimea“: p. Cămin, 1 000 lei; [...] de la 1928, membr. sprij., cu 1 000 lei anual.

29/10 1929

Cron<icar>

p. 225-6

Nr. 580 – Dimitrie Cojocariu⁷

stud. jur.

Născut la 12 ianuarie 1886, în com. Sf. Ilie, jud. Suceava, din părinți țărani: Vasile și Elisaveta. Tatăl său Vășile, fost primar prin mai bine de 20 ani, a căldit, în Sf. Ilie, prima școală primară, cheltuind și sume din averea proprie. A avut 7 fii, pe toți i-a purtat prin școli secundare și superioare.

Junimean activ: 1904/5 – 1909/10.

Primit, ca absolvent al liceului din Suceava, în ședplen. din 1905, trece exam. regul. la 2/4 1906, ține, în 1905/6, două prelegeri populare: 1) *Axenti Sever și mișcarea din 1848*. 2) *Însemnătatea Cabinetelor de lectură pentru țărani*.

De la 1/4 1906 (până la adgen.) e *Econom*, după Nicolae Cocârlă, resp<ectiv> Vas. Ropcean (ales cu 18 voturi, contra Enea, 7 voturi). Primește absoluturul cu vot de laudă, dar a participat la excursiunea „Daciei“ și primește în ședcom. din 24/10 1906, dojană protocolară. În 1906/7 e *Controlor* cu 25 voturi, apoi demisionează și primește, după destituirea lui St. Berariu, *Cassa*. În 1907/8 e membru în secția jur.-economică, ține o prelegere la țară: *Însemnătatea învățăturii*. În ședplen. din 15/3 1908 cade postul de preș. ad-hoc, cu 11 voturi, contra lui Nicu Popescu [...]. În 1908/9 a reprezentat, împreună cu Blaga, „Junimea“, la centenarul marelui Șaguna, la Sibiu.

În ședplen. din 8/12 1908, p. 169 – *iterum legas* – propune să se acorde împrumuturi sub curioase condiții. În ședcom. din 8/3 1909 e avertizat „pentru că a jucat cărți în cafenea“. În ședplen. din 8/12 1908 e ales în *comisiunea pentru modificarea regulamentului*.

De la 6 maiu 1909 până la adun. generală, ca urmaș al lui Aur. Morariu, e președinte al „JUNIMEI“.

Roagă demisia din comitet „din cauza letargiei proverbiale ce domnește în societate“; o retrage. Ca președinte, a dus la îndeplinire împăcarea studențimei române din Cernăuți, inaugurată de Aurel Morariu I. În adungen. din 28/11 nu poate

da partea generală a rap. anual, căci lipsește partea gen<erală> pentru sem. I, pe care avea să i-o deie Aurel Morariu. Raportul anual încetează de a apărea. De abia în 1926 – după 18 ani – greșeala e reparată. În ședcom. din 29/11 1909 discuție vehementă – p. 191 – din cauză că lipsește rap. anual; mai târziu părăsește ședplen. și i se „retrage panglica“.

Emeritat: <de la> 1919.

În războiul mondial trece, în 1915, cu familia în România și e trecut în controalele armatei române. A stat în serviciul Marelui Stat Major al armatei române. Conduce în 1917 echipa minis<terială> la Petrograd. A colaborat prin tot timpul la *Neamul Românesc, Dacia* ș. a.

Ca student – îndrumat de dr. Sextil Pușcariu și dr. Vas. Găina – împacă studentimea română din Cernăuți și e ales, drept recunoștință, *președinte al „delegațiilor“* care reprezentau întreaga studentime din Cernăuți. El conduce 160 studenți din Cernăuți la Congresul studentesc din Iași, 1909, e ales *vicepreșed. al Congresului*, ale cărui discuții le conduce prin 2 zile, de acolo conduce excursia Iași – Galați – Constanța – București – Burdujeni.

Fost prefect sub regimul liberal, avocat în Suceava. Căsătorit cu Elena, sora membrului Emer. Emilian Botezat.

De jubileu, în 1928, a primit excursia „Junimei“ în Suceava, cu multă căldură, și a grijit din punga sa de toate.

A jertfit: pentru Cămin: 5 000 lei – *Cător*, pro 1920 – 1927, 765 lei; p. Arhiva III: 100 lei. De la 1928, *membru sprijinitor, cu 1 000 lei anual.*

p. 234 – 25

Nr. 593 – Aurel Morariu⁸

stud. jur.

Numit Latec Morariu

E fiul membrului Onorar și Emeritat *Constantin Morariu* și al soției sale *Elena*, născ. Popescu, sora lui *dr. Gh. Albescu*. E frate cu *Victor și Leca Morariu*, cumnat cu *Vas. Grecu și Ilie E. Torouțiu*.

Activ: 1904/5 – 1909/10.

Roagă primirea la 5/10 1905. Prijit în ședplen. din 21/10 1905, trece exam. regul. la 18/5 1906. În 1906/7 e *membru în secția literară*, ține o conferință: *Poezia populară erotică. Secretar I*, ales cu 27 voturi, *președinte al Secției muzicale*. Primește, în adgen. din 21/11 1907, absolutorul cu vot de laudă. În ședplen. din 11/12 1906 e ales *în comisiunea pentru revizuirea afacerii Fl. Lupu*.

Are un conflict cu Emil Forgaci în ședplen. 10/12 1907. În 1907/8 e *președinte al Secției muzicale*. Face parte din quartetul instrumental al „Junimei“: cântă <la> flaut. E *președinte al Secției literare*, ține o prelegere publică (publicată și în *Deșteptarea, 1908*).

La jubileul de 30 de ani (9/6 1908) a jucat, în *Zorile* de Ștefan Iosif, rolul *primului pandur*. În urma lui Pinteza Teleagă, e *președinte al comis. revizuitoare* și, în fine, membru în *nou înființata secție juridic-economică. Multilateral!* (n.c.).

În 1908/9, și anume până la ședplen. din 6/5 1909, e *președinte al „Junimei“*.

Ales cu 19 voturi, numit adese autocrat și absolut (cf. ședplen. din 8/12 1908). În plen era, pe atunci, o opoziție cam tare, de aceea roagă demisia din postul său, dar ea se respinge în ședplen. din 8/12 1908 (p. 169), cu 14 voturi (pentru primirea demisiei au votat 11).

Din cauza opoziției și a „afacerii studentești” – era pentru împăcarea cu „Dacia” și „Bucovina” – roagă demisia din comitet și, la 15/2 1909, e respinsă. În ședcom. din 14/3 propune introducerea costumului național în societate, să se poarte la petreceri și alte manifestări naționale. Propunerea s-a primit cu entuziasm, dar nu s-au putut comanda cele 10 costume naționale din lipsă de bani. În ședcom. din 13/3 1909 mulțumește tuturor membrilor pentru sprijinul lor, demisionează la 6/5 1909, i se mulțumește pentru împăcarea studentimei și primește absoluturul cu vot de laudă. După ședcom. din 12/6 1909 a comis o samavolnicie binefăcătoare, invitând societatea de cântare „Hora” din București, la Cernăuți, care a dat sub egida „Junimei” concerte în folosul Alumnului „Junimei”.

Terminând studiile, primește demisia din Soc. în ședplen. din 5/6 1910.

Emeritat: de la 18/11 1911.

Fost m. sprij. 1912/13. În 1919/20, m. fondator.

La izbucnirea războiului mondial trece, cu întreaga familie, în vechiul Regat, unde dezvoltă o activitate rodnică în semnul idealului național. După prăbușire se întoarce la Cernăuți, crește, se înalță prin muncă și cinste!

În 1920/21 e *secretarul Biroului Central* și *autorul regulamentului Clubului m. Emeritat* (o capodoperă) luat drept model și de alte societăți academice.

Dr. jur., avocat, fost deputat în repetate rânduri, specialist în știința cooperatistă etc.

Căsătorit cu o fiică a m. Emer. Ipolit Călinescu.

Jertfe pentru „Junimea”: pentru Căminul „Junimei”, 5 000, *ctitorie* pe numele mamei sale, Elena C. Morariu. [...] *membriu sprijinitor, cu 1 000 lei anual*. De jubileul din 1928: 500 lei.

5/1 1930
Cron<icar>
p. 248 – 274

Nr. 615 – Dimitrie Marmeliuc⁹

stud. phil.

Născut la 20/10 în Liteni, jud. Suceava, din părinți plugari: Nistor a lui Ion și Floarea, născ. Pauliuc.

Mănat de o poftă neînțeleasă de a merge la „Școlile cele mari”, el, care spunea în biserică de la vârsta de 7 ani *Tatăl nostru* și mai târziu *Crezul*, poftă mărturisită parohului C. Berariu și oaspeților acestuia, dr. V. *Tarnavsch*i și dr. St. *Loghin*, fuge la școală la Suceava, trece, prin protecția prof. Sim. Fl. Marian, examenul de admitere în liceu și devine, cu timpul, unul dintre cei mai eselenți elevi ai liceului, coleg cu *Ion Grămadă* și *Leca Morariu*.

Marmeliuc Dimitrie

La bacalaureat se prezintă în costum național, cu brâu tricolor – pe atunci asta era cutezanță! A fost cel mai bun elev al clasei, se întreține din lecții.

Activ 1905/6, primit în ședplen. din 1906. În ședcom. din 3/7 1906 e deja amintit ca *făcând parte din una din cele 2 trupe teatrale ale „Junimei*.

Trece la Viena, la „România Jună“, și primește o bursă de 300 fl<orini> în aur (goldstipendium), devine, în 1911/12, președinte al „României June“, reprezintă Societatea la Jubileul semicentenar al Soc. Acad. „Petru Maior“, împreună cu M. Popovici, f<ost> min. de finanțe; păzește să nu intre în sală renegatul Seghescu. D. Marmeliuc a reprezentat „Rom. Jună“ la dezvelirea statuii lui Cuza Vodă la Iași și a fost <în> 1912, primul vicepreș. al Congresului studențesc din Craiova.

Doctoratul l-a luat cu distincție, dar n-a fost promovat „sub auspiciis imperatoris“ – i-a fost preferat, între 12 candidați, un neamț. În 15/5 1915 – era prof. în Câmpulung-Moldovenesc. Trece peste Rarău, în vechiul Regat, primește un post la Acad. Română, publică articole în diferite ziare. Fusesse voluntar în Reg. 25 Landwehr din Kramsier, dar fu reformat definitiv din cauza unui defect de inimă.

După declararea războiului pentru întregirea neamului, face școala militară în Botoșani și, cu Reg. 8 Inf. (Buzău), pleacă pe front, ia parte la luptele de la Mărășești, de la 24/7 – 2/8 1917. Rănit la cap și bolnav de febră tifoidă, fu trimis odată cu regimentul la Țepul de Jos, aici e decorat de însăși Regele Ferdinand cu Coroana României, primind și acolata cu spade în grad de oficer, și trimis la spital la Frunzeasca. După o lună se întoarce pe front. După pacea de la Brest-Litovsk e chemat la Cartierul General la Iași. Aici scrie o serie de articole în *România*, culese și publicate în broșură sub titlul: *Pe drumul idealului*, 1920, Cernăuți.

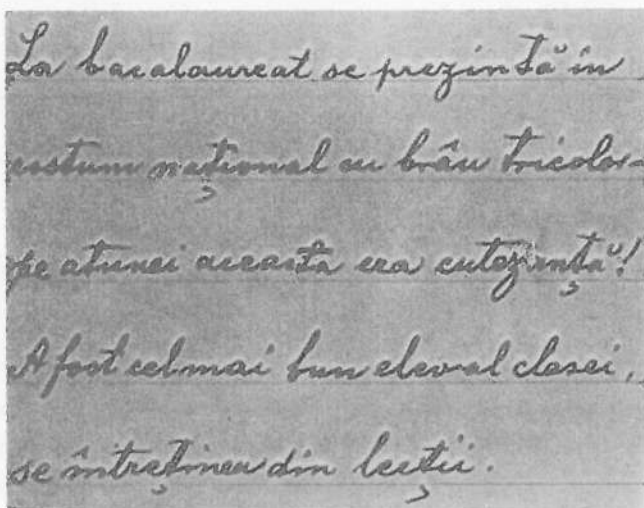
După unire e însărcinat, de *Iancu Flondor*, cu conducerea Secretariatului de Stat pentru apărarea națională. A luat parte la toate lucrările Unirii Bucovinei cu Patria mamă, *concepe și redactează, împreună cu Iancu Flondor, în casa lui Ion C. Brăteanu, „Actul Unirii*.

Își reia postul la Liceul „Aron Pumnul“, în Cernăuți. Trece în 1919 examenul de capacitate pentru limbile clasice, devine profesir agregat-stagiari p. limba și literatura elină la Universitatea din Cernăuți. Din dec. 1925 e prof. titular definitiv. A publicat lucrări științifice în: *Codrul Cosminului, Orpheus, Floarea Soarelui*, a colaborat la ziarul *Glasul Bucovinei*, al cărui director a fost, între 1920-1923.

Emeritat: 13/11 1920.

După ședcom. din 20/12 1913 „a depus muncă grea pentru reușita feeriilor; în 1914 instruieste pe junimeni <în> Călușorul; ține, în 4/4 1920, o conferință în *Armonia*: Ion Grămadă ca luptător. În 1928/29 e președintele „Clubului m. Emeritati“, contribuie, în mod fericit, la modificarea statutelor. Fost deputat în 2 rânduri, pledând p. liceul mitar.”

Jertfe pentru „Junimea“: a promis pentru Cămin o Ctitorie și a solvit; de jubileu 500 lei; p. Arhiva III, 300 lei; pro 1920 – 1927, cf. *Cartea jertfelor*. De la 1928, membru sprij., cu 1000 lei anual.

31/10 1929
Cron<icar>
p. 273 – 4

NOTE

1. Articolul cuprinde șase fotografii:
  - 1) – ca fux, numit Șmul; 2) – Amuliu Liteanu și Bibi Sauciuc, „doi prieteni“; 3) – ca student; 4) – dra. Eufrosina Täuber, fostă m. sprij. (în costum național); 5) – A. Liteanu în 1928; 6) – dna. Eufrosina Liteanu, 1928.
2. Articolul conține două fotografii:
  - 1) – Const. Șandru și Bici Sauciuc, urmașul său la președinție (în interior); 2) – aceiași (pe balcon).
3. Articolul are două fotografii:
  - 1) – ca student; 2) – fost senator, avocat, 1928.
4. Articolul conține o fotografie.
5. Articolul are patru fotografii:
  - 1) – ca student; 2) – ca prof. suplinator; 3) – ca arheolog în Atena; 4) – cu soția Vera, fiica dr. Th. Tarnavski.
6. Articolul conține o fotografie: Dr. Cornel Corneanu, 1928.
7. Articolul conține trei fotografii:
  - 1) – ca președ. al „Junimei“, 1908/9; 2) – dna. Elena D. Cojocariu, născ. Botezat (în costum național); 3) – D.C., 1928.
8. Articolul are două fotografii:
  - 1) – A.M., 1925; 2) – dr. Aurel Morariu, Elvira și Ilie Torouțiu.
9. Articolul conține trei fotografii:
  - 1) – ca fux, în costum național; 2) – dr. Marmeliuc, prof. universitar; 3) – familia D. Marmeliuc (soția cu un copilăș).

• Militar

In memoriam

VICTOR SĂHLEANU (1924 – 1997)

*Îndoliată familie, întristată asistență, îndurerați
prieteni și comilitoni,*

Suntem aici ca să-l conducem pe ultimul drum pe profesorul doctor docent Victor Săhleanu, membru al Academiei de Științe Medicale, directorul Centrului de Cercetări Antropologice al Academiei Române, și să-i dăm cinstirea cuvenită unei ilustre personalități a științei și culturii românești.

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina – al cărei membru a fost distinsul dispărut – toate promoțiile de elevi ai Liceului „Aron Pumnul“ din Cernăuți, foștii săi colegi și prieteni aduc astăzi fratelui lor, adormit întru Domnul, ultimul lor omagiu îndurerat.

Profesorul Victor Săhleanu descinde dintr-o veche familie de intelectuali bucovineni care a dat numeroși preoți, profesori și magistrați. Născut la 19 februarie 1924, la Gura-Humorului – regiune binecuvântată de unde se trage stirpea Săhlenilor – Victor a primit o educație exemplată în familia sa. Tatăl său, profesorul doctor Emilian Săhleanu (1886-1939), era un eminent dascăl de științe naturale, așa cum ni-l aducem aminte noi, cei mai vârstnici. Între anii 1934 și 1942 a fost elev al slăvitului liceu „Aron Pumnul“ – unde cândva a fost profesor Aron Pumnul, avându-l ca elev pe Mihai Eminescu – cel mai vechi liceu din Bucovina, cu un corp didactic de elită.

Elevul Victor Săhleanu a absolvit toate clasele cu distincție, fiind șeful de promoție în anul 1942, așa cum stă înscris în anuarul liceului. Instrucțiunea școlară a completat în mod fericit educația primită în familie. Era un virtuoz al pianului; împreună cu frații Victor și Vladimir Iliescu, dădea concerte foarte apreciate la serbările liceului.

Profesorii săi – pe care i-a evocat cu venerație și respect – îl considerau un copil-minune. La vârsta de 15 – 16 ani i s-au publicat primele poezii, mentorul său fiind poetul Mircea Streinul (1910 – 1945), despre care a scris, în ultimii ani, pagini emoționante.

Tragedia Bucovinei, detrunchiată din nou, în 1940, a schimbat și soarta familiei Săhleanu. Tânărul bacalaureat Victor Săhleanu s-a îndreptat spre București, s-a înscris la Facultatea de Medicină. Și-a susținut doctoratul în medicină în anul 1949, la vârsta de 25 ani. Setea sa de cunoaștere îl determină să se înscrie la Facultatea de Matematică-Fizică a Universității din București, devenind licențiat al acesteia.

A avut privilegiul de a fi îndrumat de academicianul Constantin Parhon și de academicianul Ștefan Milcu, devenind colaborator apreciat al acestor iluștri învățați și continuator al operei acestora. Șef necontestat al noii școli de antropologie, profesorul Victor Săhleanu a avut vrednici discipoli și colaboratori. Activitatea sa științifică, materializată în zeci de cărți și mii de studii publicate, dă dimensiunea proteică a unei personalități fără asemănare în cultura românească contemporană.

La împlinirea vârstei de 70 ani, au fost organizate numeroase omagii ale profesorului Victor Săhleanu. Anul 1994 a devenit – cum remarca unul dintre profesorii săi – „Anul Săhleanu“. L-au omagiat biologi și medici, antropologi și filozofi, fizicieni și chimiști, informaticieni și ciberneticieni, matematicieni și psihologi și nu în ultimul rând poeții, căci, Victor Săhleanu a fost o figură renescentistă, amintindu-l pe celebrul Pico della Mirandola care avea ambiția să cunoască tot ce se poate cunoaște („de omni re scibili“). Da, Victor Săhleanu a fost un enciclopedist, în sensul complet al acestui cuvânt. A semănat idei în domenii aparent puțin înrudite. A fost precursor în multe domenii. Rămâne sarcina viitorului istoric al științei să inventarieze cu competență opera profesorului și să ne dea o exegeză săhleaniană. Abia atunci se vor vedea dimensiunile operei sale, la care a trudit o viață, fără să-și cruțe sănătatea. Și câte planuri și proiecte frumoase mai avea de înfăptuit! La ultima noastră întâlnire, în ziua de 1 august, am convenit să scriem o carte. *Biologia și demografia poporului român*. A fost gândită ca un „opus vitae magnum“. Destinul, această necruțătoare μορτα, a hotărât altfel.

A cunoscut bucurii și recunoașteri; nu l-au cruțat nici nedreptățile unor oameni, pe care le-a suportat cu demnitate.

Nu și-a uitat obârșia sa bucovineană. O dată cu reactivarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în 1990, s-a alăturat cu entuziasm acesteia. A ținut conferințe și comunicări privind cultura și știința din Bucovina. A fost înconjurat cu dragoste și stimă, fiind o adevărată figură emblematică a Bucovinei istorice.

A avut bucuria să aibă alături, la bine și la rău, pe doamna doctor Zoe Săhleanu, devotata sa soție. Mângâierea cea mai mare sunt cei doi fii ai săi: Valentin și Adrian, deveniți, la rândul lor, personalități și care, prin vrednicia lor, vor duce mai departe gloria numelui Săhleanu.

În acest ceas trist al despărțirii de vrednicul nostru coleg și prieten, ne înclinăm frunțile în fața mormântului prea de vreme deschis, rugându-l pe bunul Dumnezeu să-l așeze în rândul dreptilor, așa cum merită viața și opera sa exemplară, închinată științei și culturii românești.

Sit tibi terra levis! iubite comiliton și frate bucovinean.*

VL. TREBICI

* Cuvânt rostit de acad. Vladimir Trebici, președintele de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, la funeraliile prof. dr. docent Victor Săhleanu, în ziua de 28 august 1997, la Cimitirul Evanghelic din București.

Aniversări cernăuțene

INTELECTUAL CU BRAȚE DE PLUGAR

(80 de ani de la nașterea lui Mihailo Ivasiuk)

Maria Gorda

Cernăuți

În anul 1917, într-o zi de toamnă aurie, în familia lui Grigorii și a Aleksandrei Ivasiuk, gospodari din Chițmani, a văzut lumina zilei Mihailo, cel de al cincilea fiu. Părinții viitorului scriitor și om de știință au fost țărani din moși-strămoși. Ca și frații lui mai mari – Ivan, Vasili, Iurii și Dmătro – el a urmat școala țaranului: a plugărit, a luat parte la strânsul roadei pe lanurile altora, sângerându-i picioarele de copil pe miriști.

Observându-i memoria neobișnuită și dragostea de carte, părinții l-au dat la liceul românesc din Chițmani, iar mai târziu a frecventat liceul la Cernăuți, unde lecțiile se țineau în limba română. După absolvirea Liceului „Miron Costin“, în toamna anului 1939, M.G. Ivasiuk devine student al Facultății de Litere și Filosofie a Universității din Cernăuți, însă, în curând, a fost nevoit s-o părăsească, fiindcă părinții nu au fost în stare să plătească taxa pentru studii.

Ca să nu fie încorporat în armata română, într-un regiment de jandarmi, viitorul scriitor trece frontiera româno-sovietică în satul Zavalea, unde începând de la 17 septembrie flutura drapelul roșu. Visul de a studia la una din universitățile sovietice l-a îndemnat să facă acest pas. Aceste explicații le dădea grănicerilor sovietici, când îl descoseau de ce a trecut din Bucovina în Galiția. Însă nu i s-a dat crezare, fiind luat drept spion. Așa a început calea spinoasă a vieții lui Mihailo în închisorile din Stanislav, Lvov, Odesa și Harkov. Ulterior, a fost expedit din Moscova la nord – la urșii albi, în R.A.S.S. Komi.

La spitalul din lagăr tânărul bucovinean a fost la început sanitar, iar după câteva examene – asistent medical igienist. Însă în infernul lagărului de concentrare, în acel mediu de murdărie și mârșăvie nemaipomenită, Mihailo a întâlnit oameni de o înaltă cultură, care au avut o mare influență asupra formării concepției lui. Alături de el, la

spital lucra fratele lui Veniamin Kaverin, doctorul Lev Alexandrovici Zilber, care în anii postbelici a devenit membru al Academiei de Științe Medicale, laureat al Premiului de Stat. Mihailo Ivasiuk era în legături amicale cu fiica mareșalului Tuchacevski Svetlana și cu alți oameni foarte instruiți și buni la suflet. Întreținând legături cu dânsii, el a reușit să reziste, să nu decadă în acele condiții nespuse de grele, să crească chiar, din punct de vedere intelectual și să se dezvolte spiritual. Sub influența, lor tânărul și-a creat o mică bibliotecă, în care se numărau doar vreo 50 de cărți, inclusiv creații de Taras Sevcenko, Lesya Ucrainka, Pavlo Tâcina.

Abia în 1945 s-a întors Mihailo Ivasiuk în Bucovina. Pe tatăl său nu l-a mai văzut, fiindcă trecuse în eternitate în 1942. Nu mai erau în viață mulți dintre prietenii săi din copilărie și adolescență. Unii nu s-au mai întors din război, iar alții – din lagărele de concentrare.

La început, își puse în gând să studieze la Institutul de Medicină, pentru că avea predilecție și, principalul, cunoștințe și practică în acest domeniu. Însă dorința de a studia limbile străine l-a determinat să devină student la secția de limba franceză a Facultății de Limbi Străine a Universității de Stat din Cernăuți. Studiind acolo la secția fără frecvență, el lucra concomitent la Școala Medie din Chițmani, iar prin cumul – la secția de veterinarie a tehnicumului agricol din localitate. La școală predă limba franceză, istoria, logica, psihologia și agronomia, iar la tehnicum – latina și receptura. După cum vedem, diapazonul competenței tânărului profesor era vast. Aceasta se datora, mai întâi de toate, liceului. Acolo elevii își însușeau cunoștințe profunde la toate disciplinele, pe care Mihailo le-a aprofundat ulterior prin studii individuale, învățând la cursuri de medicină și la universitate.

Erudiția excepțională în domeniul limbii și literaturii i-a deschis lui Mihailo Ivasiuk calea spre catedra universitară, la care a început să țină prelegeri în anul 1964, având un stagiul de optsprezece ani de muncă pedagogică. Ulterior, în anul 1972, și-a susținut disertația de candidat în științe – despre viața și opera lui Sviatoslav Iarâceveski, care era preocupat la începutul secolului de renașterea spirituală a ținutului bucovinean. Peste doi ani, M. Ivasiuk este numit în funcția de docent la Catedra de literatură ucraineană, post în care s-a aflat până în 1987, când s-a pensionat.

Fiind unul dintre cei mai buni profesori ai universității, el ținea cursurile de literatură ucraineană, cuprinzând sfârșitul secolului al XIX-lea și perioada sovietică, predă teoria literaturii, câteva cursuri speciale, inclusiv despre procesul literar din ținutul nostru. A lucrat cu studenții în calitate de îndrumător al unei grupe academice și a condus Cenaclul literar al universității, a predat teoria și istoria literaturii la grupele românești. Mulți dintre membrii acestui cenaclu și-au legat ulterior destinul de activitatea literară, de studierea literaturii și de ziaristică. Printre ei se numără membrii Uniunii Scriitorilor din Ucraina, Boris Bunciuk și Volodimîr Vozniuk (cunoscuți nu numai în Bucovina), ale căror prime plachete de versuri au fost apreciate în articolele lui inaugurale. Mai putem să amintim și pe Maria Matios, Vira Kitaigorodska și mulți profesori filologi valoroși, care propagă în rândurile bucovinenilor lumina științei filologice, educă dragostea față de cuvântul poetic, folosind în permanentă opera neuitatului lor dascăl.

*** Să accepte.

**** Militar

+ Cuvânt rostit de acad. Vladimir Trebici, președintele de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, la funeraliile prof. dr. docent Victor Săhleanu, în ziua de 28 august 1997, la Cimitirul Evanghelic din București.

Acest fiu de plugar a atins culmi apreciabile în literatura artistică, a devenit un poet și un prozator renumit. A fost capul unei familii minunate care i l-a dat lumii pe genialul compozitor Volodîmîr Ivasiuk – fondatorul cântecului ucrainean contemporan de estradă. Mama lui Mihailo Ivasiuk, Aleksandra Vasiliievna, până la sfârșitul zilelor sale n-a știut nici să citească, nici să scrie. Tatăl său, Grigorii Ivanovici, ce-i drept, știa carte, însă pâinea și-o agonisea cu sudoarea frunții, nu din cărți, ci din micul său ogor. Ambii săi părinți, însă, erau înzestrați cu o inteligență înnăscută.

Anume această inteligență i-a îndemnat pe Grigorii Ivasiuk și pe alți gospodari din Chițmani să vină în mai 1913 la Cernăuți, la întâlnirea cu marele intelectual și filozof ucrainean Ivan Franko, fiu de plugar, ca și ei. Ulterior, în deceniul al șaptelea, Măhailo Ivasiuk, scriind despre această întâlnire, a calificat-o drept un eveniment remarcabil în viața Bucovinei.

Prima poezie semnată de Măhailo Ivasiuk, *Să-ți spun un basm*, a fost publicată în revista cernăuțeană pentru copii *Ucrainska lastivska* în anul 1934. În alte poezii evocă groaznica foamete care s-a abătut asupra Ucrainei în anul 1933, cât și chipul mamei. Firește, el a scris și versuri de dragoste. Din păcate, însă, opera poetică a lui Măhailo Ivasiuk a fost editată abia în 1991 în culegerea specială, *Elegii dedicate fiului*. În această ediție au fost incluse cele mai bune poezii scrise începând din deceniul al patrulea.

În versurile sale poetul creează chipurile unor celebri artiști din țară și de peste hotare. El aduce omagii lui Taras Sevcenko, Iurii Fedkovici, Ivan Franko, Maxim Rîlski, „celei mai frumoase dintre femeile pe care le cunoaște istoria” – Lesya Ucrainka și, în același timp, își exprimă stima profundă față de poetul german Heinrich Heine, pictorul francez Gustave Courbet, poetul romantic român Mihai Eminescu și față de alți oameni de artă cu renume mondial. Capitalul cel mai emoțional al cărții îl constituie, însă, cel mai mare ciclu de poezii cu același titlu, care a luat naștere din durerea cauzată de moartea fiului său, pierdere ireparabilă. Dragostea lui nemărginită pentru fiu se împletește cu o mare durere. Fără el, poetul e sortit să înfrunte singur vitregiile vieții. Copleșit de jale, așterne pe hârtie versuri pline de tristețe, sperând că ele îi vor alina amarul. „De ce, fiule, moartea oarbă și surdă ți-a pus un inel negru în degetul mâinii tale pline de armonie muzicală?” – îl întreabă îndurerat părintele-poet. O deznădejde mută îi sfâșie inima, când își aduce aminte de copilăria și anii de școală ai lui Volodîmîr: cum în zilele geroase de iarnă își lua băiatul în brațe și, croindu-și drum prin nămeți, îl ducea la școala de muzică, unde urmărea fiecare mișcare a arcușului viitorului compozitor. Poetul își găsea mângâiere doar atunci când „slovele-ndrăgite formau fraze curgătoare”. Iar când punea la o parte pana-i ostenită, „îl învăluiau din nou amintirile de freamătul ierburilor copilăriei fiului și destăinuirile lui în glas de vioară și pian”. Nemăsurat de mult îl consola faptul că oamenii au găsit în opera lui „orizontul dorit, soarele și stelele”. În poezia *Mi-a zis soarta*, poetul se străduiește să pătrundă tragismul propriului destin, cât și destinul genialului său fiu. El lansează ipoteza: soarta i-a dăruit „un cântăreț tânăr și frumos cu înfățișarea fiului său” care, „răpind de la zei o melodie, ardea la adierea vântului stârnit de glasurile lor”. Pe urmă soarta perfidă l-a îmbrâncit pe poet în infernul lui Dante, lăsându-i rațiunea, pentru ca el să vadă și să înțeleagă ce plată i se cere pentru talentul Orfeului său.

S-o fi întâmplat poate așa! Dar a fost oare just ceea ce a făcut soarta cu Poetul? Deși îi sângera inima rănită, el a găsit în sine tăria de a trăi și a lucra pentru poporul său, pe care îl iubea deosebit de mult și până la ultima suflare a crezut în viitorul lui.

O parte din creațiile poetice ale lui Mihailo Ivasiuk n-au fost publicate la timpul lor. Este, bunăoară, vorba de poemul *Vedeniile*, scris încă în toamna anului 1979, după moartea tragică și misterioasă a fiului său. În poem autorul condamnă vedeniile ce stânjeneau viața noastră. Încă atunci scriitorul prezicea că vedeniile vor dispărea. Și au dispărut, însă, ce-i drept, nu toate. Poate de aceea poemul a fost tipărit abia la 22 noiembrie 1992 în ziarul *Molodoi Bucovineț (Tânărul bucovinean)*.

Printre activitățile de preferință ale lui Mihailo Ivasiuk se numărau teoria literaturii și folcloristica. El acorda o mare atenție studierii procesului literar, cât și operei scriitorilor, ale căror nume erau legate de Bucovina. A cercetat viața și opera lui Silvestru Iarîcevski, Sidor Vorobchievici, Irina Vilde, Mîcola Nahuleak, Zinovii Prokopenko, Zinovii Kaniuk, Ostap Vilșina. Mihailo Ivasiuk a cules și a pregătit pentru tipar *Basmele Bucovinei* care se citesc frecvent în școlile românești, *Basmele Verhovinei* (1968) și împreună cu S. Delavurak a editat cartea de povești culese în Pocuția, *Ulciorul fermecat* (1971). Culegerea de povești, *Basmele Bucovinei*, pregătită de M. Ivasiuk, a apărut în 1973. Însă locul de frunte în opera scriitorului îl ocupă proza. A scris schițe și nuvele. În anul 1957, în almanahul *Radeanska Bukovna* a văzut lumina tiparului povestirea *Ascultă, frate*. Ulterior, această lucrare a fost pusă la baza romanului *Trandafirii roșii* (1960), în care se povestește despre starea grea a muncitorilor din Bucovina în deceniul al patrulea al secolului nostru, despre lupta bucovinenilor pentru o viață mai bună.

Ascensiunea măiestriei scriitorului M. Ivasiuk o atestă culegerea *Crenguța ruptă* (1993), povestirile *Duelul* (1967), *Furtuni de primăvară* (1970), romanele *Sentința* (1975) și *Inima nu-i de piatră* (1978). În aceste lucrări autorul descrie evenimentele ce au avut loc pe pământul Bucovinei în deceniul al patrulea – începutul deceniului al cincilea. Ne întrebăm, însă: a izbutit oare autorul să găsească o soluție artistică adecvată oglindind complexitățile și contradicțiile nemaipomenite ale coliziunilor vieții, să realizeze diversitatea de caractere și destine umane, de tipuri de bucovineni din perioada respectivă?

Într-un interviu acordat corespondentului ziarului *Radianska Bukovna (Bucovina Sovietică)*, publicat la 23 iulie 1978, Mihailo sublinia că e cu neputință să oglindești această temă în toată profunzimea ei și că în cărțile sale el a elucidat-o numai parțial. Năzuind să dezvăluie mai profund această temă, prozatorul a revăzut ceea ce a creat anterior, a schimbat unele aspecte ale povestirilor sale, le-a dat o altă orientare personajelor, a completat episoadele. De exemplu, revizuirea povestirea *Duelul* din romanul *Inima nu-i de piatră*, scriitorul a introdus modificări esențiale în compoziție, introducând zece capitole noi și aprofundând substanțial caracterizarea personajelor, Iurii Zvarici și al Katherinei. Firește, această lucrare e mai reușită decât cea care a stat la baza ei. Spre regret, însă, procesele complicate ce s-au petrecut în Bucovina la sfârșitul deceniului al patrulea – începutul deceniului al cincilea sunt descrise unilateral în roman, nu sunt dezvăluite și nici măcar amintite aspectele negative pe care le-a adus puterea sovietică în Bucovina. Era oare cu puțință aceasta în perioada puterii comuniste? Se înțelege că nu!

Într-o măsură mai mică se resimt influențele ideologice în romanul lui M. Ivasiuk, *Sentința*, o creație interesantă și desăvârșită din punct de vedere filozofic, publicată în revista *Jovteni (Octombrie)*, în 1975. În anul 1977, romanul a apărut într-o ediție specială la Editura „Carpați” („Carpați”). Prezintă interes faptul că acest roman stârnește curiozitatea cititorului chiar de la început: tânărul partizan bucovinean Dmîtro Martîniuk împreună cu camarazii săi de arme sunt duși de esesiști la execuție.

Episodul descris în roman evoluează timp de două ore – cât durează drumul celor condamnați la moarte până la locul de împușcare. Călăii esesiști le-au mai dat un sfert de oră celor prinși pentru a-și săpa un șanț cu o lățime de jumătate de metru și o adâncime de un metru. Însă aceasta nu însemna că ei au fost înfrânți, încăierarea decisivă abia urma să fie declanșată. Narațiunea, sub formă de monolog interior, este pătrunsă de dârzenie, protest și combativitate. Cinicului Valdi Rolleder, o brută cu păr bălai, care se credea un superman de o rasă foarte pură, îi plăcea să-și zică „fiu al lui Zarathustra“ și avea doi profesii: filozoful Nietzsche și führerul Hitler.

După polemicile îndelungate pe care le avusese Valdi în trecut, Dmîtro a început să manifeste un anumit interes față de lucrările lui Max Sterner, Oswald Spengler și chiar ale lui Nietzsche. Viitorul filolog Dmîtro Martîniuk și-a dat seama că poetul-filozof Nietzsche se caracterizează prin „instincte dubioase, iar creațiile lui par un talmeș-balmeș împănate cu comparații proaspete, metafore frumoase și simboluri zdrențuite.“ Fiind un tânăr onest, Dmîtro numea aiureală ceea ce propovăduia Valdi, iar idolii lui îi considera ca fiind bufoni politici.

Pe Valdi nu-l miră faptul că printre cei predestinați morții se află și Dmătro Martîniuc. El a prevăzut aceasta. Însă era prea devreme să-și sărbătorească victoria. Partizanii aveau să-i salveze pe cei condamnați, iar călăii să-și găsească moartea pe pământul Bucovinei. Romanul *Sentința* certifică iscusința autorului de a crea o pânză epică vastă, de a folosi în mod creator ceea ce s-a realizat în domeniul romanului, în nuvelele din ultimul timp. Structura netradițională a acestei creații i-a dat posibilitate scriitorului să monteze în țesătura ei nuvelele scrise anterior, *Stăpânul fără haz*, *O zi fericită* și, totodată, să-i insuflă narațiunii lirism, umor și sarcasm.

În romanul *Pasărea din înaltul cerului*, publicat în 1984, scriitorul povestește despre o fetiță de 4 ani, lipsită de apărare, care în anii războiului și-a pierdut părinții, însă a găsit mângâiere de mamă și de tată la niște oameni de rând, departe în spatele frontului.

Scriitorul M. Ivasiuk își dezvăluie jalea părintească sfâșietoare în povestirea *Monolog în fața chipului fiului* (Revista *Jovteni*, 1988, nr. 9 – 10). Această creație, unică în felul său, este o biografie, un recviem, un strigăt de durere, ca și ciclul poetic amintit deja, *Elegii dedicate fiului*. Autorul își exprimă sentimentele prin mijloace caracteristice genului documentar, concretizând și evidențiind chipul remarcabilului compozitor ucrainean Volodîmîr Ivasiuk. Această povestire și ciclul de versuri se completează și se îmbogățesc reciproc.

Totuși, cea mai însemnată realizare artistică a lui M. Ivasiuk o constituie romanele istorice: *Balada călărețului alb* (1980) și *Cavaleri cu dragoste nețărnută* (1987). Primul a văzut lumina tiparului într-o versiune rusească la Moscova în 1984. Publicațiile ucrainene de diferite orientări politice din Canada – revista lunară *Novi dni* (Mihailo Hava, noiembrie, 1982) și săptămânalul *fiitea i slovo* (Petro Kravciuk, 5 septembrie 1983) – scriau despre el astfel: „Literatura ucraineană s-a îmbogățit cu un roman minunat“.

Predecesorii bucovineni ai scriitorului Mihailo Ivasiuk n-au scris, de fapt, folosind subiecte din istoria atât de bogată a ținutului nostru, făcând excepție doar Osîp Makovei, care a evocat în povestirea *Iaroșenko* întâmplări ce s-au petrecut în timpul bătăliei de la Hotin din anul 1621. Mihailo Ivasiuk a găsit la cronicarul moldovean Miron Costin o scurtă relatare despre războaiele țărănești din Bucovina conduse de Dătânca.

Scriitorul dă eroului său numele de Miron, dedicând acest roman amintirii luminoase a fiului său – compozitorul Volodîmîr Ivasiuk.

Chiar din primele pagini ale romanului, cititorul află despre curajosul și înflăcăratul tânăr care timp de trei ani a luptat alături de Hmel împotriva nobilimii polone. Iar când s-a întors la casa părintească, a văzut că aceeași șleahță își bate joc cumplit de consătenii săi. Lui Miron Dîtînka a început să-i clocotească sângele în vine de mânie și de dorința nestăpânită de a se răzbuna.

Mîhailo Ivasiuk a reușit să demonstreze în dilogia sa că Dîtînka n-a fost un hoț de drumul mare, ci un erou național, un adevărat cavaler în lupta pentru eliberarea socială și națională a trucidatorilor din Bucovina, pătruns de un sentiment înălțător de dragoste pentru pămîntul natal și iubita lui soție Artemia. Împreună cu ortacii săi cei mai apropiați – Bujenița, Zaplitnîi, Lastivka, Tîholiz, Kurîliulka – și cu sute și mii de țărani le făcea dreaptă judecata celor asupriți.

Cu toate că cetele lui Miron Dîtînka au fost învinse și risipite, răscoalele bucovinenilor au demonstrat că puterea țăranilor e în unire.

Mîhailo Ivasiuk și-a consacrat în întregime talentul poporului, său pe care îl iubea atât de mult, avînd încredere în el pînă în ultima clipă a vieții. O mărturie în acest sens este poemul *Înțeleptul Haraduda*, în care el confirmă eternele virtuți ale bucovinenilor: bărbăția, curajul, dragostea de libertate, disprețul și ura față de trădători și slugoii boierilor.

Mîhailo Ivasiuk s-a bucurat de o largă popularitate și în calitate de pedagog, de îndrumător exigent și cu dragoste pentru tineretul dornic de învățătură. Generații de absolvenți ai Universității de Stat „Ivan Franko” din Cernăuți și-au lărgit orizontul, ascultînd prelegerile lui, iar mulți dintre ei educă, actualmente, tineretul în școlile bucovinene cu predarea atât în limba ucraineană, cât și în limba română.

În anul când se aniversează 80 de ani de la nașterea poetului și remarcabilului prozator bucovinean Mîhailo Ivasiuk, s-ar cuveni să fie studiată la școală creația lui și să se consacre amintirii scriitorului ședințele cenaclurilor și a cercurilor literare, pentru ca tinerii bucovineni să fie antrenați la studierea înălțătoarei opere a cunoscutului nostru concetățean și neobosit cugetător.

SUMMARY

The literary work of Mihailo Ivasiuk has considerably enriched the Ukrainian literature in Bukovina in the postwar period. His works are known not only in Bukovina and Ukraine, but also abroad.

He has also written poetry, but his fiction remains the most outstanding aspect of his creation. We mention here the historical novel *The Ballad of the Rider on a White Horse* (1980) and *Knights with Unending Love* (1987). M. Ivasiuk was also a renown scholar in the literary theory field, a preoccupation born from his long didactic practice.

DOUĂ CORESPONDENȚE: DIMITRE ONCIUL CĂTRE SEVER ZOTTA ȘI EUDOXIU (DOXUȚĂ) HURMUZACHI CĂTRE DIMITRE ONCIUL

Ilie Luceac
Cernăuți

Opera culturală începută de Hurmuzăcheștii bucovineni în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea a contribuit mai târziu la formarea unei pătri de intelectuali, care spre sfârșitul secolului amintit și în prima jumătate a celui următor – al XX-lea – au știut să prețuiască și să valorifice munca înaintașilor, îmbogățind tezaurul istoriei neamului românesc cu lucrări de valoare. Printre acești intelectuali se numără și istoricul Sever Zotta, unul dintre cei mai apreciați genealogiști în știința istorică românească, al cărui nume a fost învăluit în umbra tăcerii după cel de al doilea război mondial.

După apariția schiței biografice, semnată de Teodor Balan¹ în 1942 și publicată în revista *Făt-Frumos*, cât și a comunicării comemorative a Virginiei Isăc², prezentată publicului la 1 februarie 1944 (republicată ulterior în *Arhiva Genealogică*, serie nouă, II [VII], Iași, Editura Academiei Române, 1995), circa treizeci de ani nu s-a mai scris nimic despre Sever Zotta. Abia în 1971, cel care va sparge gheața tăcerii în jurul acestui nume este istoricul și arhivistul ieșean Gheorghe Ungureanu³, discipolul, colaboratorul și prietenul lui Sever Zotta de la Arhivele Statului Iași. El va evoca personalitatea înaintașului său, răscolind „arhiva sufletului propriu” și îndeplinindu-și prin aceasta o „mare obligație morală” ce o avea față de omul, arhivistul și istoricul Sever Zotta. Îi va urma istoricul și genealogistul Ștefan S. Gorovei⁴ cu un *Cuvânt de omagiu*, intitulat *Un precursor: Sever Zotta*, prezentat în ședința din aprilie 1974 a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie de pe lângă Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București, la centenarul nașterii lui Sever Zotta.

După revoluția din 1989 din România, în lucrările istoricilor din țară, încetul cu încetul a început să reapară numele bucovineanului Sever Zotta. Studiile lui genealogice au devenit un instrument de lucru la elaborarea de către cercetători a lucrărilor științifice în domeniul istoriei.

Pe lângă alte articole, publicate recent, ce au ca temă viața și opera lui Sever Zotta, menționăm aici studiul lui D. Ivănescu⁵, intitulat *Sever Zotta în corespondență cu Gh. Ungureanu*, de fapt, inițial, o comunicare ținută în 1994 despre activitatea arhivistului și genealogistului bucovinean. Anexele acestui studiu care cuprind un lot de corespondență dintre Sever Zotta și Gheorghe Ungureanu prezintă interes. Ele evidențiază nu numai personalitatea lui Sever Zotta, dar și a discipolului său, Gheorghe Ungureanu, care, urmând cu tenacitate exemplul mentorului, și-a consacrat

întreaga-i viață de mai departe arhivisticii, salvând în fond Arhivele Moldovei în timpul celui de al doilea război mondial.

Argumentul republicării în revista noastră a scrisorilor lui Dimitre Onciul către Sever Zotta îl găsim în destăinuirea lui Teodor Balan, salvatorul acestor scrisori (ca, de altfel, și ale multor alora⁶), care scria în 1945: „Cele 17 scrisori... au fost copiate de noi înainte de anul 1940. Astăzi nu știm dacă originalele mai există. Ele trebuiau date în vileag, pentru a servi la cunoașterea mai bună a lui Sever Zotta⁷. Or, astăzi, cititorul bucovinean nu are acces atât de lesne la *Revista Arhivelor*, unde au fost publicate pentru prima dată aceste scrisori. În al doilea rând, Teodor Balan menționează că după ce le-a copiat, manuscrisele scrisorilor s-ar fi pierdut, așa încât publicația lui a rămas cu statut de original.

Sever Zotta s-a născut la 14 aprilie 1874 în comuna Chisălau din Bucovina (astăzi regiunea Cernăuți, Ucraina) în familia doctorului Iancu Zotta și a soției sale Elena, fiica lui Gheorghe Hurmuzachi. Intelectualul Iancu Zotta, tatăl lui Sever, se număra printre fruntașii politici ai românilor bucovineni. Tradițiile străbunilor, mediul cărturăresc și atmosfera de patriotism ce domneau în familia Zotta au marcat personalitatea viitorului genealogist și istoric.

După studiile la Cernăuți și Viena, Sever Zotta își va lua în 1905, la București, licența în drept cu teza *Contractul de locațiune în dreptul roman și român*. Pasiunea pentru istorie o avea încă din anii de studii, când a început să frecventeze arhivele din Viena și apoi la București, unde aproape doisprezece ani la rând a studiat și copiat documente în Biblioteca Academiei Române. Atunci a fost remarcat de către istoricul D. Onciul, care din 1900 deținea funcția de director general al Arhivelor Statului (astăzi: Arhivele Naționale Istorice Centrale). Cunoștința lor era mai veche, încă de pe timpul când Iancu Zotta, tatăl lui Sever, ținuse discursul festiv la banchetul de adio oferit în februarie 1896 lui Dimitrie Onciul de către intelectualii bucovineni. Era exact anul când D. Onciul a fost expatriat de către statul austriac, fiind nevoit să părăsească Bucovina. Încă de atunci, Onciul a observat competența și seriozitatea cu care își desfășura cercetările tânărul Sever Zotta, încât mai târziu nu o dată apelează la informația acestuia în materie de genealogie. Tot cu sprijinul și recomandarea lui D. Onciul, Sever Zotta a fost numit la 1912 director al Arhivelor Statului din Iași. Despre activitatea lui în domeniul genealogiei istorice, Ștefan S. Gorovei scrie următoarele: „Conștient de însemnătatea pe care o aveau – o au – pentru istoria noastră studiile genealogice, pentru care avea o atât de mare pasiune și vocație naturală și pentru care adunase deja o enormă cantitate de informații, extrase din depozitele arhivistice bucovinene și bucureștene, depășind astfel aria de investigații a predecesorului său I. Tanoviceanu, Sever Zotta s-a gândit la editarea unei reviste de specialitate⁸. La Iași își va vedea gândul împlinit, odată cu apariția revistei *Arhiva Genealogică*, pe care avea s-o scoată mai mult cu propria lui cheltuială, după cum reiese și din scrisorile adnotate. Revista s-a menținut doi ani, din ianuarie 1912 până în decembrie 1913. În ea au apărut cele mai valoroase studii ale lui Sever Zotta în domeniul genealogiei, cât și alte materiale, semnate de istorici și cercetători.

Astăzi, după opt decenii și ceva, revista este încă o veritabilă arhivă.

Despre atitudinea personală față de Arhivele care i-au fost încredințate pentru a le aduna, îmbogăți, păstra și valorifica, Sever Zotta scria: „Documentele sunt culele tainice ale vieții strămoșilor noștri și din cercetarea lor dăm de legăturile firești care erau între oameni și fapte și între fapte și evenimente. Ceea ce ni se părea întâmplare capătă rostul său logic în urma cunoașterii persoanelor în intimitatea vieții lor de toate

zilele. Aceste noi orizonturi ale istoriei ne deschid și cercetările genealogice prin documentele veacurilor⁹

La recomandările lui Nicolae Iorga și Dimitre Onciul, Sever Zotta a fost primit în rândurile membrilor corespondenți ai Academiei Române.

După 22 de ani de activitate intensă, „timp în care a reușit să scoată Arhivele Statului de la Iași din anonimat și să le creeze un renume și un prestigiu științific¹⁰, Sever Zotta se retrage la Davideni (Bucovina), unde soția sa avea o mică proprietate, cu gândul să poată continua în liniște lucrările începute și să-și structureze impresiionanta informare pe care o posedă. Își luase cu el bogata bibliotecă și documentele moștenite de la Hurmuzăchești, despre care amintea într-o scrisoare: „Prin moartea mult regretatului meu unchi, Eudoxiu G. Hurmuzachi, în 10 iunie 1931 am intrat în posesia arhivei familiei Hurmuzachi, exceptând cea a moșului Nicu. Oricare știe ce înseamnă familia aceasta pentru românism își dă seama ce tezaur a intrat în mâinile mele, întrucât descind doar și de pe tată și de pe mamă din Hurmuzăchești, această unică familie a Bucovinei și interesul pentru trecutul neamului mă face să privesc vechile hârtii cu alți ochi decât mulți din tagma mea. Mama mea era Elena, fiica lui G. Hurmuzachi, iar bunica de pe mamă a tatălui meu, Anastasia Hurmuzachi, căsătorită V. Vasilco, a cărei fiică era Ruxanda Zotta¹¹”.

La Davideni l-a prins însă războiul, fără a mai putea definitiva opera începută. Sfârșitul i-a fost dramatic, Zotta fiind deportat și pierzându-se în 1943 pe meleagurile îndepărtate și reci ale Siberiei...

Sever Zotta a moștenit o bună parte din arhiva Hurmuzăcheștilor de la Doxuță Hurmuzachi, care a urmat exemplul strălucitului său părinte. Ca om de cultură a fost apreciat de contemporanii săi. De la 1887 și până la 1897 s-a aflat în fruntea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. A luat parte la înființarea tuturor așezămintelor culturale de aici, contribuind în acest fel la cimentarea temeliei românismului în Bucovina. Un timp a deținut și funcția de președinte al Asociației pentru Cultivarea Muzicii Românești „Armonia”. Prezidează în 1904 memorabilele serbări de la Putna în legătură cu comemorarea a 400 de ani de la moartea marelui voievod Ștefan.

Din bogata corespondență a lui Eudoxiu G. Hurmuzachi, care se păstrează la Biblioteca Academiei Române, am selectat cele două scrisori adresate lui Dimitre Onciul, care demonstrează preocupările lui Doxuță Hurmuzachi atât pentru viața politică a românilor din Bucovina, cât și legăturile sale de prietenie cu personalități care au avut un rol decisiv în dezvoltarea culturii și științei istorice românești.

Cea de a doua scrisoare nu este datată, însă pe ștampila oficiului poștal se poate descifra ușor data expedierii: 12 aprilie 1903, Cireși, Bucovina, Austria. Adresa e următoarea: Dsale Domnului Doctor Dimitrie Onciul, Profesor universitar, București (Hotel Bristol), România.

Data primirii la București a scrisorii e 15 aprilie 1903.

Am considerat potrivite atât locul, cât și cazul publicării acestor două scrisori ale lui Eudoxiu Hurmuzachi alături de cele ale lui Dimitre Onciul, adresate lui Sever Zotta, întrucât ele demonstrează vrednicia înaintașilor noștri, care au muncit cu talent și dăruire de sine la făurirea operei culturale a românilor bucovineni.

NOTE

1. Teodor Balan, *Sever Zotta*, în *Făt-Frumos*, XVII, nr. 5 – 6, 1942, p. 151 – 154.
2. Virginia Isac, *Sever Zotta arhivist*, în *Arhiva Genealogică*, serie nouă, II (VII), Iași, Editura Academiei Române, 1995, p. 199 – 208.
3. Gheorghe Ungureanu, *Sever Zotta*, în *Figuri de arhiviști* (extras), București, 1971, p. 231 – 237.
4. Ștefan S. Gorovei, *Un precursor: Sever Zotta* (extras din Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”), în *Arhiva Genealogică*, I, Iași, 1989, I, p. 699 – 704.
5. D. Ivănescu, *Sever Zotta în corespondență cu Gh. Ungureanu*, în *Arhiva Genealogică*, serie nouă, II (VII), Iași, Editura Academiei Române, 1995, p. 209 – 216.
6. Avem în vedere scrisoarea lui Mihail Kogălniceanu datată 1 aprilie 1840 și adresată lui Constantin Hurmuzachi, scrisoare, care, după cum afirmă Sever Zotta, „este oarecum actul de naștere al revistei *Arhiva Românească*. Sever Zotta, care era în posesia ei, dorea încă din 1940 s-o publice în *Arhiva Românească*, împlinindu-se o sută de ani de când fusese scrisă. Războiul însă a împiedicat atunci apariția ei, scrisoarea considerându-se a fi pierdută. Însă Teodor Balan reușește s-o recupereze, publicând-o în 1943, în anexa studiului său *Din corespondența lui Mihail Kogălniceanu cu frații Hurmuzachi (1840–1865)*, București, Editura Fundației Culturale „Mihail Kogălniceanu”, 1943, p. 3.
7. Teodor Balan, *Câteva scrisori ale lui Dimitre Onciul către Sever Zotta*, în *Revista Arhiveilor*, VI, 2, 1944 – 1945, București, 1945, p. 156 și urm.
8. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 700.
9. Sever Zotta, *Familiiile boierești române*, în *Arhiva Genealogică*, II, 1913, p. 205.
10. Virginia Isac, *op. cit.*, p. 205.
11. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond *Sever Zotta*, mapa I, f. 8.

(urmează scrisorile)

DIMITRE ONCIUL CĂTRE SEVER ZOTTA*

I.

București, [1903] Oct. 31/Noembrie 13

Iubite D-le Zotta,

Până azi n-am primit cererea D-tale pentru scutire de vamă ce aveai să-mi trimiți. Cred că ai primit răspunsul meu, prin care îți arătam, după informațiunile luate de la Morandini, cum trebuie făcută cererea și de ce anexe are să fie însoțită. Ce hotărâre ai luat în această privință?

Acum să-ți comunic o rugare din partea colegului meu Ion Bogdan. El cere baronului George Vasilco o copie fotografică după un document al moșiei Lucavetz, care a fost publicat de Wickenhauser, în Woronetz-Putna și de Bielous, în o carte dedicată lui Const. Vasilco: la unul documentul are data 1428 febr. 17, la altul 1423 febr. 16. Ai cunoștință, dacă originalul se mai află între documentele de familie ale Vasilceștilor? Dacă da, te rog din partea lui Bogdan să binevoiești a interveni, ca să i se trimită copia fotografică ce cere, fiindu-i necesară pentru o publicație ce pregătește.

Cu multe salutări al D-tale

D. Onciul

II.

București, 1903, Decembrie 31

Iubite D-le Zotta,

Întorcându-mă de la Cernăuți, cu părere de rău că nu te-am putut vedea acolo, am aflat aci amabila D-tale scrisoare, de care m-am bucurat mult.

Îmi pare bine că în curând voi avea plăcerea de a te vedea aci. Vei găsi unele schimbări: în oțel^{***}, antreprenor nou și lumină electrică, bucătărie mai bună și bere

* *Revista Arhivelor*, VI, 2, 1944 – 1945, București, 1945, p. 157 – 164.

** Bristol, unde Zotta locuia alături de Onciul.

mai gustoasă (Of New-Bucarest); în politică un jurnal nou, deși năravuri vechi; de altminte, multe vechi și noi puține. Bine că vii cu dispoziție mai optimistă, ca să le vezi cu mai puțin pesimism decât altă dată!

Te rog să spui salutările mele D-lui și D-nei Flondor, și primește urările mele cele mai bune de anul nou. Cu prietenească îmbrățișare de la al D-tale amic devotat

D. Onciul.

III.

București, 1909, Iunie 4/17

Scumpe amice,

Studiile D-tale genealogice sunt pe cale de a repurta un nou mare triumf: nici mai mult, nici mai puțin decât dovada de înrudire a unor familii românești cu ilustrația casă domnitoare a Austriei.

E vorba de Ieremie Moghila, constatat între străbunii Arhiducelui Francisc Ferdinand, viitorul împărat al Austriei. Genealogistul* însărcinat a face penonul Arhiducelui îmi cere date din Archivele Statului asupra familiei Moghila, și anume cei 16 străbuni ai lui Ieremie și ai soției sale, după tată și mamă.

D-ta știi ce avem în Archivele Statului în această privință. Bineînțeles, că nu-i pot răspunde numai cu atâta. Dar știi că D-ta te-ai ocupat de genealogia Moghileștilor. Te rog deci să ai amabilitatea de a-mi comunica toate datele ce ai adunat cu privire la genealogia lui Ieremie și a soției sale. Dacă Domnul român nu poate îmbogăți arborele genealogic al Habsburgilor cu 16 străbuni românești ai viitorului împărat al Austriei, cel puțin să dăm toate datele ce putem avea în starea actuală a studiilor genealogice de la noi. Îți voi fi foarte recunoscător pentru cele ce vei binevoi a-mi comunica.

Dacă înrudirea Hurmuzăcheștilor cu Moghileștii e sigură, atunci D-ta ai intra de asemenea în rândul „rudelor mari împărătești“. Te felicit. Dar grijește ca să ai cui transmite această strălucire.

Cum petreceți la țară cu amintirile din București?

Complimente D-nei Zotta.

Te salut cu drag al D-tale

D. Onciul.

IV.

București, 1909, Iulie 3/16

Scumpe amice,

Îți mulțumesc pentru osteneala ce ți-ai dat de a-mi comunica datele genealogice ce ai adunat cu privire la Moghilă. Credeam că vei fi având oarecari date inedite. La Tanoviceanu n-am găsit mai mult, decât că Moghilă din timpul lui Ștefan cel Mare

* Otto Forst, *Abnentafel des Erzherzogs Franz Ferdinand von Österreich-Este.*

se chema Cosma și că Petru Hudici din timpul lui Alexandru cel Bun era străbun al lui Ieremie Moghilă, precum acesta însuși spune într-un hrisov. Unde sunt cei 16 străbuni pe cari mi-i cere genealogistul Arhiducelui?

Cartea lui Wickenhauser despre Sucevița n-a apărut. Ea este însă citată între manuscrisele rămase de la el, în scrierea lui Kaindl: Franz Adolf Wickenhauser, Czernovitz, 1894, pag. 8. La Iorga n-o găsesc citată. În care publicație a lui ai găsit-o D-ta?

Îmi pare bine de îmbucurătoarea veste ce mi-ai împărtășit.

Complimente D-nei Zotta și te salut cu drag. Al D-tale devotat prieten

D. Onciul.

V.

București, 1911, April 15/28

Stimate D-le Zotta,

Întorcându-mă de la Cernăuți, unde am petrecut Paștele, am aflat aici scrisoarea D-tale.

Îmi pare foarte rău că ocupațiunile mele nu mi-au permis să vă văd la Iași, precum doream. Am lăsat călătoria la Iași pentru timpul serbării jubiliare a Universității, care era fixată pentru luna Mai. Acum citesc în jurnale că s-a amânat din nou.

Te felicit pentru hotărârea D-tale de a scoate *Arhiva genealogică*. Dar cred că, afară de muncă, te va costa și franci, la care cheltuială trebuie să te aștepti. Ori și cum, o publicație de acest fel e necesară, și-ți urez cel mai bun succes.

Complimente D-nei Zotta și te salut prietenește. Al D-tale

D. Onciul.

VI.

București, 1912, Martie 27

Scumpe amice,

Primește mulțumirile mele cele mai vii pentru bunele urări; cu sincerele mele felicitări pentru prea interesantul și foarte bine alcătuitul D-tale articol din ultimul număr al *Arhivei genealogice (Descendenți din Basarabi)*, pe care l-am citit cu mult interes și mare mulțumire de a te vedea atât de bine pregătit pentru asemenea studii. Cu bine înainte!

Multe complimente D-nei Zotta și o prietenească strângere de mână de la al D-tale

D. Onciul,

Convalescent aproape restabilit.

* Studiul *Descendenți din Basarabi*, publicat în *Arhiva genealogică*, nul 1, nr. 2 și 3, februarie — martie, 1912, p. 18 - 38.

VII.

București, 1913, Iunie 24

Iubite D-le Zotta,

Iată a sosit momentul ca să reîncepem luptele glorioase ale străbunilor. În acest moment de mare cumpănă, nici un funcționar român nu mai poate pleca în străinătate; aceasta, mai întâi pentru cuvântul că nu trebuie să lipsească de la post dacă evenimentele ar reclama prezența lui; iar pe de altă parte, pentru că concediile acordate sunt revocate până la alte dispozițiuni.

Așa fiind, nu vei putea începe concediul la 1 Iulie pentru a pleca în Bucovina. Înțeleg prea bine neplăcerea ce rezultă de aici pentru D-ta și mai ales pentru familia D-tale, dar nu avem ce face. Și eu am anunțat să plec la 1 Iulie la Călimănești pentru cura ce trebuie să urmez. Cred că lucrurile nu se vor complica, așa încât în a doua jumătate a lui Iulie, după ce situația se va mai lămuri, vom putea beneficia de concediu.

Eu am rămas numai cu Tuducescu la secția de stat, cu Ferzeliu și copistul la Bunurile Publice, și cu cei doi la registratură, plus Olinescu și ajutorul său la bibliotecă (cari nu contează pentru serviciul Arhivelor propriu-zis); toți ceilalți sunt chemați sub arme. Cei câți au rămas trebuie să renunțe la concediu, până la alte dispozițiuni.

De asemenea lucrările de construcție rămân suspendate, rămânând nevotate creditele proiectate; acum nici nu se vor putea vota pentru campania de lucru din vara aceasta.

Toate aceste neajunsuri vor fi însă, așa nădăjduiesc, bogat răsplătite prin izbânda ce ne așteaptă. Soldații au o atitudine admirabilă. „Plecăm la *secere* în Bulgaria”, zicea unul la întrebarea ce i s-a făcut. E un cuvânt ce va rămâne memorabil. Păcat că nu mai este un Alecsandri, care să-l eternizeze.

Să sperăm că va fi un seceriș îmbelșugat. Doamne ajută!

Te salut cu prietenească strângere de mână

D. Onciul.

VIII.

Călimănești, 1914, August 9/22*

Iubite D-le Zotta,

Am primit azi veste de la Nedioglu că ai sosit la Iași. Ai primit scrisoarea mea prin care te-am înștiințat de plecarea lui Băleanu?

Eu mai rămân aici până Joi sau Sâmbătă. Apoi plec la București.

Te rog să-mi scrii imediat cum e în Bucovina, căci n-am vești de acolo decât foarte rar și cu mare întârziere. Cum e simțul în țară și ce se așteaptă? Ce se crede acolo despre noi, și cum e atitudinea față de Români? Cum se face comunicarea pe la Burdujeni? Aș putea pleca la Cernăuți fără inconveniente?

* En-têtul: Hotelul Soc. Govora – Călimănești.

Aceste știri le aștept încă aici, și cred că înainte de plecare voi putea avea răspunsul D-tale.

Te salut cu drag

D. Onciul.

IX.

București, 1915, Octomvrie 10

Scumpe D-le Zotta,

Mă iartă că am întârziat a-ți răspunde la amabila și foarte interesanta scrisoare, pentru care îți mulțumesc. Am avut multe pe cap și abia azi găsesc răgaz pentru aceste rânduri.

Ce privește marea chestiune de la ordinea zilei, nu mai știu ce să zic. Am impresia că quadrupla, prin nemernicia și pretențiunile nejustificate ale Rusiei, este pe cale să dea faliment, și militar și politic. Nu ne putem lega soarta de nemernicia Rusiei. Mi-e teamă că s-a pierdut marea ocazie ce părea că ne-a ieșit în cale pentru realizarea aspirațiilor noastre.

Să trecem la altele. Ai aflat marea noutate că Tica Hurmuzaki* are un moștenitor? Ieri mi-a adus această veste baronul Eudoxie (Hurmuzachi), care de două zile este aici. Dacă dorești să-l vezi și poți să vii pe vreo două zile, mi-ar părea bine să ne vedem. Însă ar trebui să vii imediat ca să nu plece baronul Eud[oxie] mai curând decât ai veni D-ta.

Cu prietenească strângere de mână.

Al D-tale

D. Onciul.

X.

București, 1916, Iulie 25

Scumpe D-le Zotta,

Alăturat îți trimit foile de drum pe care abia azi d. a. le-am putut scoate.

Dacă vrei să eviți oțelurile, care sunt cam pline, te invit să vii direct la mine, unde te așteaptă un pat comod și o masă prietenească. Aș dori să știu ziua în care sosești, dimineața sau seara.

Să ne vedem cu bine.

Al D-tale

D. Onciul.

Eu plec duminică la Călimănești.

* Tica este Constantin Hurmuzachi; fiul său se cheamă Nicolai.

XI.

București, 1918, Martie 8

Scumpe D-[le] Zotta,

Înainte de Crăciun, ți-am trimis o scrisoare mai lungă, care a fost predată unui ofițer român la Focșani, și acesta avea să ți-o trimită fie prin poștă, fie altfel. Ai primit-o? Eu n-am primit răspunsul așteptat.

Acum gășind ocazia să-ți trimit aceste rânduri chiar până la Iași, te rog să te pui în înțelegere cu Dl. Stavri Predescu, cum aș putea primi un răspuns.

Doresc să știu cum se găsește partea atât de prețioasă din arhiva de aici care ți-a fost dată în păstrare; cum te afli D-ta și scumpa-ți familie; ce știi de nepoții mei Dimitrie și Grigorie Onciul, care au plecat la Iași în 1916; ce face Nedioglu și ce știi din Bucovina.

Aici așteptăm sfârșitul tratatelor începute. Cu sănătatea o duc destul de bine, altminteri destul de greu cu marea scumpete și cu leafa foarte redusă.

Dă Doamne bine și mântuire. Cu cele mai călduroase salutări

D. Onciul.

Răspuns pe adresa: Alfred Eliad Românul, comisia de repatriere. G. Barboși.

Dragă Alfred, Te rog trimite această scrisoare D-lui Zotta, Directorul Arhivei Statului, Iași, Str. Cuza Vodă.

Smaranda Eliad Românul.

XII.

1918, Aprilie 6

Scumpe D-le Zotta,

Ți-am scris de două ori fără a primi nici un răspuns. De astă dată sunt sigur că vei primi aceste rânduri și te rog să binevoiești a-mi răspunde de urgență la următoarele întrebări:

1. Unde și în ce stare se află documentele ce ți-am trimis spre a fi păstrate în arhiva de la Iași?

2. Ce vești ai de nepoții mei, care au plecat la Iași în toamna 1916?

3. Ce face Nedioglu și unde se găsește?

Răspunsul, te rog, să mi-l dai sau prin persoana care îți va preda această scrisoare, sau să-mi scrii prin poștă. Despre nepoți e destul dacă îi numești: băieții.

Ce privește arhiva, te rog să pui în cunoștință despre toate pe noul Ministru al C[ultelor] și I[nstrucției]*, care se află la Iași, rugându-l ca, venind la București, să binevoiască a mă pune în cunoștință despre cele ce-i vei raporta.

Cu cele mai afectuoase salutări al D-tale vechi prieten

D. Onciul.

* Simeon Mehedinti.

XIII.

București, 1918, Septembrie 5/18

Scumpe D-le Zotta,

Am primit scrisoarea D-tale și m-am bucurat că te-ai înapoiat sănătos și cu bine. Sesiunea Academiei, care avea să se țină în luna aceasta, se amână pentru luna următoare, neavând încă permise pentru toți membrii de aici. Venind, voi face cu plăcere întrebuințare de amabila D-tale invitație, cu atât mai mult, cu cât în altă parte nici nu voi găsi loc convenabil. Să ne vedem cu bine.

Al D-tale,

D. Onciul.

XIV.

București, 1918, Octombrie 15

Scumpe amice,

Sâmbătă seara (19/X) plec la Iași, cu trenul accelerat și voi ajunge acolo, cu voia și ajutorul Celui-de-Sus, Duminecă înainte de amiază, spre a rămâne toată săptămâna, pentru sesiunea Academiei. Dorind să te găsesc cu bine și bucurându-mă de așteptata revedere, te salut cu drag,

D. Onciul.

XV.

București, 1918, Noembrie 12/25

Scumpe D-le Zotta,

Să ne felicităm pentru mărețele zile ce am ajuns! Ce știi despre nepoții mei? Gogu a reușit la concurs și unde este?

Salutări cordiale.

D. Onciul

XVI.

București, 1920, Iulie 14

Scumpe D-[le] Zotta,

Primește mulțumirile mele pentru urările D-tale prietenești în urma alegerii mele ca președinte al Academiei.

Nu știu dacă aceste rânduri te vor mai găsi acasă. Am fost atât de ocupat cu lucrări oficiale și examene, încât n-am găsit deloc răgaz pentru corespondență. Îți cer deci scuză pentru întârzierea răspunsului meu la amabilele D-tale scrisori.

Dorindu-ți să petreci bine concediul, te salut cu drag. Al D-tale

D. Onciul.

XVII.

București, 1922, Martie, 29

Scumpe D. Zotta,

Din scrisoarea lui Nedioglu vei fi aflat de boala mea. Din Noemvrie n-am mai ieșit din casă, suferind de picior, așa că am trebuit să stau în pat de la începutul lui Fevruarie. Nici acum n-am părăsit de tot patul, sculându-mă numai pentru 3-4 ore pe zi. De astă dată, boala e mai serioasă. Mi se spune că nu voi putea umbla decât purtând un aparat ortopedic. Mi-a slăbit încheietura la genunchi, așa că piciorul nu mă mai poate ține, iar vindecarea e foarte anevoioasă și problematică.

Pentru arhiva D-tale s-au făcut toate intervențiile cerute și posibile. Azi am aflat însă că bugetul e depus deja la cameră fără modificări, doar reduceri. Guvernul s-a pus pe economii și nu admite nici un fel de spor.

Cu cele mai călduroase salutări, al D-tale,

D. Onciul.

EUDOXIU (DOXUȚĂ) HURMUZACHI
CĂTRE DIMITRE ONCIUL

I.

Mult stimate Domnule Onciu,

Te rog trimite-mi copie de pe scrisoarea lui Moldovan despre tricolor, că ne trebuie numaidecât un document din Austria pentru Baronul Bourguinon carele mi-a spus că socoteala croitorului din 1848 n-ar fi suficientă fiindcă e din București – nod în papură!

Salut!

Eudoxiu Hurmuzachi.

Cernăuți, Duminică, 7 Octombrie 1900*.

II.

Cu mare părere de rău și cu adevărată durere am flat de la un amic comun știrea discretă despre întâmplarea Dtale. Deși stâlciri de feliul acesta *se vindecă*, precum îmi este bine cunoscut, *în scurtă vreme și desăvârșit*, – și mai ales sub mâna unui specialist așa de recunoscut precum este doctorul Leonte, – totuși trebuie răbdare și curajiu zicându-ți, „treacă și aceasta“ și apoi mai departe la lucru. Dorindu-ți în scurt deplină însănătoșire al Dtale sincer

Eudoxiu Hurmuzachi.

Cireși, Duminica Floriilor**.

* Biblioteca Academiei Române, secția manuscrise, Fond *Dimitre Onciul*, inventar 5249, cota S37(1)/XX.

** Biblioteca Academiei Române, secția manuscrise, Fond *Dimitre Onciul*, inventar 5250, cota S37(2)/XX.

DIN ARHIVA FAMILIEI MORARIU: *CURSUL VIETII MELE*

(continuare)

de Constantin Morariu

PROCESUL „ARBOROASEI“

Cei mai vestiți trei avocați din Cernăuți, dr. Rott, dr. Tabora și dr. Adlaus, au primit apărarea noastră a celor cinci ca o afacere de onoare, adică fără remunerație. Ei au cercetat toate mijloacele să fim puși în libertate și, în același scop, mărinimosul boier din Stupca, răposatul Alecu cavaler de Popovici, și-a oferit drept cautiune toată moșia sa, dar în zădar. Cauza, de ce am fost nevoiți să stăm închiși până la pertractarea finală, mi-a comunicat-o colegul meu Orest Popescul așa: Spiritualul Dracinski i-a scris lui Dionisie Mitrofanovici, păstorul sufletesc al penitenciarului din Lemberg, rugându-l să intervină la Curtea de Apel pentru punerea noastră în libertate. Mitrofanovici, însă, a răspuns că nu se poate, deoarece mari bănuieli au în contra noastră chiar unii prepoziți seminariali de-ai noștri, dintre care fu numit prefectul Emilian Voiutski. Așa i-a istorisit lui Orest Popescul însuși: 1. Aria o suprim, că, după cum m-am convins mai pe urmă, ea este o imitație după un cântec nemțesc; 2. Iuliana Berariu, Dracinski regretând că a nimicit epistola respectivă a lui Mitrofanovici. Pe temeiul unor bănuieli cu totul fictive, a trebuit să stăm închiși unsprezece săptămâni.

Procesul, tipărit după însemnările stenografice numai în foaia germană „Bukowina“ din Cernăuți, nr. 6, pag. 4 – 24, a durat de vineri, 1 februarie, până duminică noaptea târziu, 3 februarie 1878, fiind sala de pertractare neobișnuit de plină de public, mai ales din starea preoțească. Las să urmeze aici numai părțile mai interesante:

Tribunalul era compus din președintele Bendela, consilierul Getzlinger și adjunctul Goian ca votanți, și auscultantul Pridie ca grefier. Ca jurați funcționează: Ignatz Ehrlichauf, Adilf Honius, Heinrich Kipper, Dr. Alois Handl, Johann Bohusiewicz, Dr. Vitus Graber, Sender Margulies, Gregor Iakubowicz, Ludwig Kornelsohn, baronul Alexandru Vasilco, Josef Görzer și Wilhelm Szaikowski, iar ca loctiitor Josef Gregor.

ACTUL DE ACUZĂ

(foarte pe scurt după numita foaie)

Ciprian Golembiovski, numindu-se și Porumbescu, teolog gr. or. absolvent; Zaharie Voronca, auzitor de teologie din anul al treilea; Constantin Andrievici, numindu-se și Morariu; Orest Popescul și Eugen Siretean, tustrei auzitori de teologie din anul al patrulea, și anume întâiul ca președinte, al doilea ca vicepreședinte și cei trei din urmă ca membri ai dizolvatei Societăți Academice „Arboroasa” din Cernăuți, au decis:

1. Într-o ședință a comitetului acestei societăți, ținută în februarie 1877 din incidentul încuviințării unei sume de 1 000 de lei, votată de Camera României la 17 ianuarie 1877 în scopul subvenționării societăților române din Austro-Ungaria, de a trimite la Ministerul Cultelor din București o adresă de mulțumită și o petiție pentru subvențiune de următorul cuprins: „Excelența Voastră! Primirea propunerii onorabilului Domn P. Grădișteanu în ședința înaltei Camere a României din 17 ianuarie 1877, ca să se deie Excelenței Voastre o mie de lei în scopul subvenționării feluritelor societăți române din Austro-Ungaria, ne impune datoria de a aduce cu atât mai mult mulțumita noastră cea mai sinceră pentru mărinimozitatea care înalta Cameră română o manifestă față de frații detrunchiați de la comuna maică, cu cât juna noastră societate «Arboroasa», ce are lipsă de ajutor material, prin o subvențiune așa de mărinimoasă, mai ușor poate ajunge la realizarea deizei sale: Alăturând statutele și raportul anual al «Arboroasei», Vă rugăm, Excelență, să binevoiți prea grațios a primi această petiție. Trăiască națiunea română!” În urma acelei deciziuni, această adresă de mulțumită și petiție fu trimisă de fapt Ministerului Cultelor din România la 1 februarie 1877.

2. Aceiași membri au decis, într-o ședință din 30 septembrie 1877, „ca din incidentul doliului secular al anexării Bucovinei la Austria să se exprime condoleanța, trimițând primăriei din Iași, ca comitetul acelei serbări, o depeșă telegrafică. Propunerea aceasta, adusă la votare, se primește, se lichidează suma necesară, și cu executarea ei e împuternicit dl. Zaharie Voronca”. În urma acestei concluzii, Zaharie Voronca a dat la biroul telegrafic din Cernăuți în ziua de 13 octombrie 1877 o telegramă de următorul cuprins: „Primăriei Iași. «Arboroasa», societate a Junimii Române din partea detrunchiată a vechii Moldove, trimite condoleanța membrilor săi pentru apărătorul decapitat”, – și astfel ei nu numai și-au exprimat dezaprobarea în public înaintea mai multor oameni și în scrieri răspândite că Bucovina, odinioară o parte a Moldovei, fu încorporată la Austria, ci în același mod au și zugrăvit această încorporare ca un act în contra dreptului, act brutal și urăcios al guvernului austriac, s-au declarat, în sfârșit, deși numai de fapt despărțiți, totuși ca fii ai comunei maice, *id est* ai Moldovei, au cercat deci în public înaintea mai multor oameni și scrieri răspândite de a atăta la dezgust și ură contra unității de stat a împăratului și a administrației statului Austriei, și așa au comis crima tulburării liniștii publice, care paragraful 65, alineat a, al codului penal o pedepsește cu temniță grea de la 1 până la 5 ani.

CONTINUAREA PERTRACTĂRII DUMINICĂ DUPĂ-AMIAZĂ

Pledoarul Dr.-lui Rott

Domnilor mei jurați, pentru a-și motiva acuza, dl. procuror a mers în istorie cu un secol îndărăt. Pentru a mă introduce ca apărător înaintea Dvs. îmi permit și eu a merge îndărăt, nu așa de departe ca dl. procuror, ci numai cu trei deșenii. Și eu am comis ceva asemenea, însă numai într-un mod cu mult mai excelent decât acești acuzați, fiindcă și eu am fost odată tânăr, ba chiar eram o extremă, student vienez, legionar, și am luat parte la întreaga revoluție, de la început până la sfârșit, comițând multe și multe lucruri incompatibile cu codul penal, ceea ce acum pot mărturisi, deoarece toate sunt demult paragrafite și amnistiate. Și cu toate acestea cred că dl. procuror nu-mi va denega certificatul că am devenit cetățean liniștit și pașnic chiar după dorința dumisale. Dl. procuror nu-mi va denega nici aceea că eu sunt austriac bun și onest, și sigur nici o tendință nu-i așa străină de mine ca tendința în contra statului austriac.

Dl. procuror a pertractat chestia în expunerile sale orale de înainte de amiază într-un mod care, după părerea mea, diferă cu totul de actul de acuză. Pentru aceasta eu îi mulțumesc parțial dlui procuror, el a intonat, cum aș zice, acorduri mai blânde decât în actul de acuză. Cu toate acestea, actul de acuză formează o parte integrantă a pertractării, el este baza întregii pertractări și, dacă eu revin la cuprinsul lui, mi se va scuza că-l iau drept obiect de discuție. Se poate că unele lucruri sunt mai greu de exprimat înaintea unui mare auditoriu decât de așternut pe hârtie la masa de scris. De aceea înainte de toate eu voi să arăt ceea ce în actul de acuză e esențial și ceea ce e numai spioală și servește numai spre atingerea scopului. Și dacă voi declara totul ce nu-i esențial, atunci mă voi sili să dovedesc că în ceea ce rămâne nu poate fi o crimă. Expunerea juridică în sensul legii voi lăsa-o în seama colegilor conapărători. Mersul ideilor dlui procuror în actul de acuză e următorul:

Serbarea lui Ghica în România e înscenată cu scopul de a prepara smulgerea Bucovinei de la Austria, serbarea lui Ghica e identică cu tendința de recâștigare a Bucovinei. Acuzații au știut aceasta și, pentru că au știut-o și au expediat o scrisoare de condoleanță din incidentul acestei serbări și în scrisoare e vorba de anexare, ei au comis crima tulburării liniștii publice. Relativ la aceasta, eu trebuie să observ că în respectul istoriei dl. procuror a apucat astăzi pe o cale mai nenorocită, însușindu-și o părere cu totul diferită de cea exprimată în actul de acuză. În actul acela citim clar și răzvidit că Ghica a fost decapitat din cauza opoziției sale în contra cedării Bucovinei din partea Porții Otomane, și acesta este punctul de plecare al întregii acuze. Dl. procuror a rectificat astăzi singur această aserțiune, și de aceea m-a dispersat de argumentarea istorică minuțioasă că o identificare a decapitării lui Ghica cu anexarea Bucovinei e absolut imposibilă. Îmi permit a observa că aceasta rezultă foarte clar din împrejurarea că convențiunea dintre Poarta Otomană și Austria a fost încheiată la 7 mai 1775, iar moartea lui Ghica a urmat în octombrie 1777, prin urmare 2 1/2 ani mai târziu. În colecțiunea de documente istorice române a mareșalului nostru Eudoxiu de Hurmuzachi sunt mulțime de acte care dovedesc că Ghica orișicum s-a opus să cedeze Bucovina, pe de altă parte însă a cercat singur felurite mijloace pentru a accelera și înlesni afacerea. În general rezultă din toate datele că el a jucat un rol foarte echivoc. Avem înaintea noastră o scrisoare a lui Ghica din 12 februarie 1775 adresată

internunțului austriac W. Thugut, prin urmare înainte de convențiune, și în scrisoarea aceea Ghica își oferă serviciile sale și-l recomandă pe socrul său Iacobaki Riso drept mijlocitor între sine și guvernul austriac. Avem raporturi ale internunțului adresate principelui Kaunitz, în care el spune că acel socru al lui Ghica a adus cele mai excelente servicii. În o scrisoare mai târzie a voievodului Grigorie Ghica din 29 mai 1775, așadar imediat după încheierea convențiunii, se zice că, cu toate daunele ireparabile cauzate Moldovei prin anexarea Bucovinei, el n-a putut să nu salute cu bucurie această anexare, asigurând că a făcut totul pentru a contribui la îndeplinirea acestui lucru. Despre cauza morții lui Ghica avem felurite raporturi adresate principelui Kaunitz de internunțul Thugut. În unul din acele raporturi se arată textul sentinței la capul decapitat al lui Ghica și expus în curtea Seraiului din Constantinopol. Esența sentinței e următoarea: iertându-i-se principelui Ghica faptele cele rele ale trecutului, el a primit principatul Moldovei. Dară deși supușii Moldovei fură scutiți pe doi ani de tribut și de orice sarcini și impozite, totuși Ghica, contrar ordinului prea înalt, i-a stors pe acei supuși, impunându-le tribut și alte sarcini și apăsări, în urma cărora s-au ivit mulțime de jalbe contra lui. Pe lângă acestea mai opunându-se el prea înaltelor porunci și neglijând și pregătirea, precum și trimiterea proviziunilor ce i s-au încredințat, era de lipsă să fie depus, și i s-a dat ordin să vină la Constantinopol, ca să-l primească în vila sa. Deoarece el însă a declarat cu vechea-i aroganță și lipsă de stimă că nu se va supune înaltelor porunci, ba încă s-a fâlit și s-a sumețit cu opresiuni excedente ce au vătămat vaza și demnitatea înaltei Porți, de aceea a trebuit să urmeze moartea lui. Aceasta este pedeapsa pentru făcătorii de rele, care nu se supun ordinelor înaltei Porți.

Din cele expuse rezultă, precum și dl procuror a intonat azi în contrast cu cuprinsul actului de acuză, că moartea lui Ghica nu stă în nici un conex cu convenția încheiată între Austria și Turcia, ci alte crime au fost cauza de ce Ghica, conform cu justiția turcească, a trebuit să-și piardă capul. Eu însă aflu în actul de acuză și alte lucruri neistorice care, după părerea mea, sunt cu totul neadevărate. Dvs., d-lor jurați, ați auzit actul de acuză și eu n-aș vrea să țin de adevărate punctele cele mai importante, din pricina cărora am primit să fiu apărător. Citim anume în coala a treia a acuzei (de toate erau 9 coale) că forma scrisorilor de condoleanță la serbarea lui Ghica e aleasă de toți acei care n-au voit să lucreze pe față pentru retrocedarea Bucovinei. Cine citește cu atenție textul poate să-l aplice numai la supușii austrieci bucovineni, pentru că în Moldova nimeni nu are lipsă să stea pe gânduri de a lua parte la astfel de serbări, să-și manifeste pentru ele simpatiile. Și mai departe citim că în cercurile cărora aparțin acuzații, năzuința de a lucra pentru dezlipirea Bucovinei de Austria a devenit o parolă formală. Asta va să zică că în Bucovina sunt cercuri care ținesc despărțirea Bucovinei de Austria. Nu vreau să contrazic că în România sunt astfel de cercuri, nu vreau să contrazic că acolo este un partid cu scopul acesta și cu tendința aceasta. Orișicum însă partidul acela e numai în popor, dar cu totul sigur nu în guvernământul român. Austria noastră trăiește în prietenie cu guvernul român. Nu demult fu încheiată convențiunea comercială, consulul României e în Viena, cel al Austriei în București, și aceste relațiuni amicale nu există numai în timpul de față. Eu am ferma convingere că, după clarificarea confuziunilor actuale, aceste relațiuni vor deveni și mai amicale și, dacă mă pot provoca la un articol apărut înainte de vreo câteva zile în o foaie vieneză care trece de oficială, unde e dovedită identitatea intereselor României și ale Austriei, atunci cred a mă putea exprima că e și intenția guvernului nostru de a ține aproape identice interesele Austriei cu cele ale României.

Eu intonez aceasta de aceea, fiindcă relativ la un fapt avem înaintea noastră o corespondență numai cu guvernul român, o scrisoare incriminată trimisă guvernului român, așadar unei puteri împrietenită cu Austria. Sigur că pentru dl. procuror e lucru curios că guvernul român a votat suma de 1 000 de lei pentru a subvenționa societăți din Austro-Ungaria. El spune azi că nu poate înțelege cum de a putut să se întâmple aceasta, deși în actul de acuză citim că motivele sunt ușor de înțeles pentru cel ce vede clar. Lucruri de acestea se întâmplă în toate statele. Dacă privim la bugetul imperiului nostru, vedem și acolo sume votate pentru subvenționarea societăților din străinătate. E așa de greu de înțeles că, în scopul înaintării culturii, e votată o sumă care deloc nu poate fi numită splendidă. Căci sunt numai 400 de florini și, dacă prin ei s-ar fi intenționat a urmări alte scopuri, ce propagandă se poate face pentru România cu 400 de florini? Eu mă provoc la un caz analog. Până nu demult gimnaziul român din Brașov a primit o parte a subvențiilor sale de la guvernul român, precum și aici, în Bucovina, arhimandritul de la Suceava primește o subvenție de la același guvern, și nimeni nu află că aceasta ar fi o nedreptate. Prin urmare, guvernului român sigur că nu i se poate face imputarea că a votat o sumă atât de mică, și cu atât mai puțin se poate imputa acuzaților că ar fi primit o subvențiune cu menirea ca să producă în Bucovina năzuințe sau ațâțări pentru oareșcare anexare. Am zis că în România poate să existe un partid cu astfel de năzuințe. Dar, d-lor mei, ce ne pasă nouă? Putem noi astupa gurile celor ce strigă dincolo? Facă și zgomot cât vreau. Bucovina să nu fie a lor chiar de-ar striga după dânsa până vor răguși. Dar că în țara noastră Bucovina nu sunt astfel de partide, cred că știți singuri din propria experiență a dvs. În Bucovina este un partid național român, fiindcă sunt români în Bucovina. Partidul acesta poate să urmărească în afacerile sale private scopuri cu care noi nici pe departe nu suntem conștenși și împotriva cărora, dacă ar veni până la atâta, am lupta cu toate armele posibile; niciodată însă nu pot să admit și nu voi admite că năzuința lui ar fi în contra Austriei, că tendința lui ar fi îndreptată la o retrocedare a Bucovinei. În general, abia ne putem închipui ceva mai greu, decât a fi just față cu năzuințele naționale. Nimeni doar nu poate ieși din pielea sa, adică nimeni nu-și poate nega originea. Eu singur de mine nu pot zice că aș fi just față cu orice năzuință națională, totuși însă trebuie stabilite unele principii de mănecare, dacă voim să judecăm bine. Principiul cel dintâi este să lăsăm fiecărei națiuni relativ la năzuințele ei naționale același teren de libertate ce-l pretindem noi înșine. Însufletească-se fiecare cum voiește pentru națiunea și limba sa, aceasta nu are de-a face cu politica. Bucură-se fiecare naționalist de izbânzile conaționalilor săi chiar din străinătate, că nici aceasta nu invocă nici cel mai mic defect politic. Dacă românii se bucură de asaltul redutei Grivița, aceasta e aceeași bucurie ce eu și fiecare german am avut-o de succesele germanilor în războiul franco-german, ce a avut-o fiecare italian la ocuparea Romei și la constituirea unității Italiei. Însufletească-se fiecare pentru nația sa cum voiește, puie-și fiecare cele mai bune puteri pentru înflorirea neamului său, aceasta nu-i primejdie politică și nimeni nu i-o poate lua în nume de rău. Din contra, dacă noi am ajunge până la atâta, ca părțile tinere ale națiunilor, din care e compusă Austria, să stea mai sus decât toți ceilalți conaționali ai lor, dacă germanii Austriei ar fi cei dintâi dintre germani, slavii Austriei – cei mai buni dintre toți slavii, italienii austrieci – cei mai cultivați dintre toți conaționali lor și românii Austriei – cei mai eminenți dintre toți românii, atunci abia Austria ar fi cu adevărat mare și tare și frumoasă. Nepărtinirea față cu alte naționalități cere însuși altceva, anume presupunerea că ele au aceeași minte sănătoasă ce-o avem noi înșine. De aceea, eu cred că

am păcătuit în contra minții sănătoase, dacă le-am bănuî conaționaliilor noștri români astfel de poftă de anexare. O legătură de stat seculară se poate oare scutura ca praful de pe picioare? Sau cetățenia se poate schimba ca o haină? Cu așa o schimbare nu e ușor de înțeles care ar trebui să fie urmările nu numai pentru una, ci pentru generații întregi? Nu sunt creștuți bucovinenii noștri de la naștere, de la părinții și moșii lor atât de intim în referințele austriece, încât fără cele mai simțitoare pierderi și daune, ar fi absolut imposibil a încerca o schimbare teritorială? Cine cu mintea sănătoasă dintre românii bucovineni ar mai putea avea astfel de poftă de anexare? S-ar bucura, poate, boierii, dacă prețul moșiilor și veniturile lor ar scădea cu a patra parte? Ori ar avea un folos țaranul, ori poate să-i bănuim chiar țaranului nostru că el ar avea poftă, ori poate chiar preotului, ca să ajungă vremea votării unei legi că fondul religionar bucovinean e proprietatea statului român, ori ca să fie și el așa ca figurile preoțești de acolo, pe care le vedem în călătorii și care se deosebesc mult de preoții noștri bine hrăniți, bine dotați, care umblă în echipaje elegante, au salar bun și auspicii la alte venituri mari și grase bisericești? Așadar, din punctul de vedere al minții sănătoase nu le pot insinua românii noștri din Bucovina astfel de bănuieli și eu cred că am drept, dacă zic că la noi nu există un partid de felul acesta. Toate cele atinse de mine până acum sunt, după părerea mea, în actul de acuză numai spioală. Dând-o aceasta jos, acuza ni se prezintă numai ca simplul fapt că tinerii domni sunt inculpați de a fi trimisi o scrisoare la Ministerul Cultelor și Instrucției din București și o telegramă la primăria din Iași.

Dacă privim însă la această scrisoare și la telegramă, trebuie iarăși să scoatem din ele ceea ce sigur nu e crimă, pentru a afla locul unde crima e ascunsă. Relativ la scrisoarea către Minister, am spus acum că este o scrisoare adresată Ministerului unui stat împrietenit cu Austria, o scrisoare de milostenie. E lucru cu totul firesc, dacă cineva cere milostenie, spune vorbe frumoase ce pot găsi aprobare. Tinerii noștri au crezut că trebuie să facă ca un petent care voiește să-l roage pe cineva pentru cutare lucru, și din întâmplare află că strămoșul său a fost un frate al străbunicii, și cu acest titlu se lingusește la acela de la care cere. Așa au făcut ei, și nu de tot cu nedreptul, căci odată tot trebuie să fie existat o mamă care a fost maica comună a domnilor de aici și de dincolo. Relativ la cuprinsul adresei, dl. procuror, deși îl dezaprobă ca cerșetorie, totuși s-a exprimat clar că dintre toate expresiile singurul cuvânt *detrunchiat* nu e la locul său. Să trecem la telegramă. Ea nu spune nimic alta decât exprimă condoleanța pentru decapitarea lui Ghica. A se numi o parte a Moldovei nu-i lucru oprit. Este doar fapt istoric că Bucovina a fost o parte a Moldovei. Fapt, pe care dl. procuror singur îl istorisește. A depeșa aceasta, sigur că nu e o crimă. Crimă nu e nici în expresiile de condoleanță pentru un mort. Prin urmare, crima poate fi și aici numai în cuvântul *detrunchiat*. Acest singur cuvânt e cauza de ce acuzații se află aici. Ce înseamnă *detrunchiat*? Mai întâi acesta e un termen asupra căruia filologii nu par a fi cu totul lămuriți. Eu cred și am vorbit și cu bibliomani, și cu lingviști, că nu-i adevărat ceea ce susține dl. Buliga (*martor*) că ar fi auzit acest cuvânt pe când era tânăr, ci acesta e un cuvânt cu totul nou format care nu se află până acum în nici o carte românească, în nici un lexicon. Eu atribui cinstea născocirii acestui cuvânt domnilor alumni seminariali. *Detrunchiat* înseamnă a despărți, numai e întrebarea ori de este un particip perfect și un adjectiv. Dacă e un adjectiv, atunci nu înseamnă modul în care s-a întâmplat despărțirea. Numai dacă e verb, se poate zice că e înțeles relativ la actul despărțirii. Dl. procuror a scris pretutindeni în acuza sa, unde se află acest cuvânt – „doborât cu forța“ (*mit gewald abgebauten*). Sigur că poate e posibil a zice că s-a întâmplat numai cu forța, dacă e vorba tot de creangă, copac, lemn.

Dl. procuror ar putea crede că măcar atâta înțeles are acest cuvânt, că despărțirea s-a întâmplat cel puțin fără învoirea întregului. Firește că la un copac nu se poate vorbi de învoire doar numai în mod figurativ, gândind adică că copacul e înțeles să i se ieie o creangă. Dacă presupunem că grădinarul despărțește o creangă de un pom, grijind de el, atunci creanga, retezată cu precauțiune, nu e doborâtă cu forța, ci e luată, cum am zice, cu învoirea pomului. Să presupunem însă că în această expresie zace în adevăr înțelesul forței. La ce țintește ea? La o întâmplare a prezentului? Nu, ci la o întâmplare care s-a petrecut înainte cu o sută de ani. Despre așa o întâmplare, care aparține istoriei, pot să mă exprim cum vreau. Poate nu e permis a se exprima totdeauna în mod defăimător asupra referințelor actuale, dar asupra unui act întâmplat înainte de o sută de ani cu bună seamă este iertat, căci de altfel n-ar fi nici o limită. Atunci nu ne-am putea exprima regretele nici asupra izgonirii primilor oameni din paradis. Eu însă merg mai departe. Să presupunem că *detrunchiat* are înțelesul forței și e într-adevăr o expresie defăimătoare relativ la anexarea Bucovinei; să presupunem că n-are nimic de-a face nici împrejurarea că anexarea s-a întâmplat înainte de o sută de ani. Atunci expresia aceasta ar putea fi interpretată numai ca o defăimare a acelei întâmplări, sigur însă nu și ca atâtare la ură și dispreț în contra unității statului. Dar eu prea deviez. Aceasta vreau s-o las în seama d-lui conapărător dr. Atlass, care va avea bunătatea s-o expună mai pe lung. Cred însă că am dovedit destul, că întreaga chestie ce-o pertractăm e pusă pe ascuțișul unui cuvânt. Invocă acum acest cuvânt o crimă sau ba? Un jurist isteț s-a exprimat odată înainte de multă vreme: dă-mi un cuvânt scris de tine, și eu te aduc la spânzurațoare! Înainte vreme așa ceva era cu puțință, dar din norocire au trecut timpurile acelea, când cineva din pricina unui cuvânt nechibzuit trebuia să lânzezească ani întregi în temniță, când existențele erau oprimate pentru vorbe aruncate în vânt, care astăzi le întâmpinăm cel mult cu un zâmbet. Mila Domnului, timpurile acelea au trecut. Noi avem acum o legislație luminată, o stare de judecători neatârnați, avem un tribunal de jurați, și eu pot numai să mă bucur că hotărârea de astăzi e lăsată în seama unor juri aleși de popor, care cunosc deplin referințele noastre.

Eu nu admit ceea ce a spus dl. procuror că toți acuzații au luat parte la expedierea telegramei și a adresei, eu zic că aceasta nu e adevărat. Însă chiar așa să fie, apoi eu îmi pot închipui aieva cam în ce fel s-a petrecut lucrul acesta. Oameni tineri, abia ieșiți din gimnaziu, care deodată sunt auzitori de universitate, membri în societăți, unul pentru afacerile externe, altul pentru cele interne etc... în mândria de a se iscăli ca președinte etc... ei nu-și află loc și cu sete prind orice prilej pentru a scrie ciuva, a se pune cu cineva în relațiuni și astfel a arăta că trăiesc.

Acum iată că e o ședință și se aude că se serbează o festivitate a lui Ghica – prilej bun. „Arboroasa” să nu fie acolo? Hai să depeșăm că Ghica fu ucis – o condoleanță la parastas. Cine-i acel Ghica, nu se știe (*ilaritate*), de asta nu ne pasă, ei serbează acolo, de ce să nu fim și noi cu dâșii? (*ilaritate*) Ei, dar cum ajungem la ei? Trebuie să găsim o punte, ca lucrul să aibă un înțeles. Noi suntem români, voi sunteți români – comună maică (*ilaritate*). Bucovina, însă, nu-i parte a Moldovei, cum să trecem dincolo? Deodată îi plesnește unuia prin cap un *detrunchiat* – bravo... *detrunchiat (ilaritate)*.

Președintele: Poftesc liniște!

Dr. Rott: Acum treaba-i gata. Pentru a îndeplini ironia, vine prefectul (seminal) Emilian Voiutschi, îi cheamă pe marii politicieni la (ora de) cântare, și lucrul rămâne baltă.

Mie mi se pare a fi un joc copilăresc, nu însă acțiunea unor bărbați chibzuiți care posedă convingeri. Testimoniile de maturitate pentru primirea în universitate domnii pot să le aibă, dar maturitatea pentru viață (*întorcându-se către noi, acuzații: D-voastre veți scuza*) nu veți avea-o încă multă vreme.

Dr. Rott (urmează apoi aievea plângând): Și de aceea o acuză pentru crima tulburării liniștii publice? De aceea acuzații sunt ținuți 11 săptămâni în temniță și e înscenată o pertractare? De aceea studenții, de altfel bravi și nepătați, care au un viitor înaintea lor, să fie poate osândiți în sensul acuzei la temniță grea, pentru a-i corecta? Nu, ci pentru a da existența lor pradă desperării, pentru a amări viața lor și a face din ei cetățeni cu adevărat primejdioși. Trebuie-am și să avem numaidecât un proces politic în Bucovina, în această țară, unde înainte nimeni și niciodată n-a gândit la lucruri de acestea? Trebuie-am să ajungem până la atâta, încât să se zică: Iată acum și acolo e rău, și acolo au ajuns trebile așa de departe, încât oamenii sunt întemnițați pentru tulburarea liniștii publice? Nu demult am citit că italienii din Triest, care probabil și ei au simpatii pentru Italia, au aranjat din incidentul morții lui Victor Emanuel o ceremonie de doliu în biserica catedrală de acolo. Ei, și ce s-a întâmplat? Dl. guvernator, fostul nostru președinte al țării, Pino, a făcut haz de necaz, a apărut în biserică în fruntea autorităților și a participat însuși la ceremonie. Și înainte de câteva zile studenții din Graz au trimis din incidentul morții lui Victor o telegramă de condoleanță la podesta din Roma. Ce s-a întâmplat? Studenții au fost condamnați la 48 de ore de arest. Și acela e Victor Emanuel, cunoscutul întemeietor al unității italiene, și aceea nu-i o întâmplare înainte de o sută de ani, ci din timpul cel mai nou, și acolo sunt cu totul alte referințe, nu ca la noi, fiindcă acolo procesele politice sunt la ordinea zilei, și între italieni poate orișicum să existe un partid cu tendințe de anexare, și totuși, oamenii nu și-au bătut capul cu acele nimicuri și n-au întreprins anchete judiciare nici în alt caz întâmplat mai înainte cu vestita expediție a cheilor în Moscova, unde s-a vorbit despre alte lucrări, nu ca de acelea din telegramă.

Președintele: Rog a nu continua, căci ar fi prea mult a cita toate procesele de felul acesta.

Dr. Rott: D-lor mei jurați, dacă împușcăm după vrăbii cu tunul, avem mai multă pagubă decât folos, chiar dacă nimerim vrabia. Austria e prea mare și clădirea ei de multe sute de ani e prea tare, decât să putem fi îngrijorați că o extravaganță atât de neînsemnată ar putea să-i aducă vreo stricăciune. Putem zice cu toată biziunța: patrie iubită, poți fi liniștită! Acești domni seminariști nu vor mai telegrafia nimic despre tine, și, mila Domnului, nici de altfel nu există în Bucovina materialul care i-ar da cândva d-lui procuror pricină să mai înceapă un proces de acesta.

SFÂRȘITUL PROCESULUI. CĂSĂTORIA ȘI SFINȚIREA MEA ÎN PREOT

Jurații se retrag și după 1/4 de oră apar în sala de pertractare.

Președintele juraților, baronul Vasilco: Jurații, conform cu jurământul și cu conștiința lor, au răspuns la întrebările puse de înaltul tribunal precum urmează:

Întâia întrebare de căpetenie, relativ la este acuzatul dl. Golembiovschi, unanim cu **nu**.

A doua întrebare de căpetenie, aceeași întrebare relativ la dl. Voronca, unanim cu **nu**.

A treia întrebare de căpetenie, aceeași întrebare relativ la dl. Morariu, unanim cu **nu**.

A patra întrebare de căpetenie, aceeași întrebare relativ la dl. Popescul, unanim cu **nu**.

A cincea întrebare de căpetenie, aceeași întrebare relativ la dl. Siretean, unanim cu **nu**.

Președintele Bendela: În numele Maiestății Sale Împăratului, tribunalul a hotărât în cauza penală a d-lor Golembiovschi, Voronca, Morariu, Popescul, Siretean, în urma propunerii procuraturii de stat și a ascultării tuturor apărătorilor, după ce domnii jurați au răspuns la întâia întrebare de căpetenie relativ la dl. Golembiovschi unanim cu **nu**, la a doua întrebare de căpetenie relativ la Voronca unanim cu **nu**, la a treia întrebare de căpetenie relativ la dl. Morariu unanim cu **nu**, la a patra întrebare de căpetenie relativ la dl. Popescul unanim cu **nu**, la a cincea întrebare de căpetenie relativ la dl. Siretean unanim cu **nu**: acuzații sunt achitați de acuza ridicată de procuratura de stat pentru crima tulburării liniștii și ordinii publice și sunt scutiți la despăgubirea spezelor. Motivele sunt: deoarece domnii jurați au răspuns la întrebările puse unanim cu **nu**, de aceea pe temeiul legii a trebuit să urmeze achitarea acuzaților.

După achitare am locuit în casa unchiului Silvestru din strada Iosif împreună cu greșierul amintit, amicul meu Atanasie Pridie. Din cauza procesului, Consistoriul ne-a dat o dojană prin prezidiul său înaintea întregului gremiu, iar Senatul academic ne-a luat din nou la cercetare (afară de Ciprian), și pe trei ne-a dojenit, iar pe Voronca l-a relegat de la Universitate pe un an.

În urma unei ieremiade, stilizată de unchiul Silvestru și adresată Consistoriului de noi cei trei rămași încă la studii, am fost reprimiți în seminar, eu am făcut examenul al doilea de stat înainte de vacanțe, la 20 august 1878 m-am căsătorit și la 3/15 octombrie, din același an, Mitropolitul Teoctist Blajevici m-a sfințit în preot în biserica din Vicovul de Jos.

(*Va urma*)

Cronica vieții cernăuțene

REFLECȚII ASUPRA PROIECTULUI CONCEPȚIEI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI NAȚIONAL PENTRU MINORITĂȚILE NAȚIONALE DIN UCRAINA

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Școala viitorului înseamnă mai multă flexibilitate, folosirea unor pedagogii alternative sau pedagogii de reformă, a manualelor de alternativă etc. Controlul absolut al educației școlare de către stat este incompatibil cu democrația. O societate care se află într-un proces de dezvoltare își poate realiza scopurile democratice numai atunci când opțiunile membrilor ei sunt diverse, ceea ce se referă și la posibilitatea lor de a-și alege forma de învățământ sau de a participa la dezbaterile care, în astfel de condiții, anticipează elaborarea de legi sau de proiecte conceptuale asupra învățământului. Educația copilului, într-o lume care se transformă de la o zi la alta, impune pedagogilor și părinților responsabilitatea de a-i ajuta să se integreze condițiilor sociale, politice și culturale, ceea ce presupune anumite caracteristici necesare tinerilor care intră în viață într-o perioadă istorică atât de controversată și dificilă. Ei trebuie să devină mai creativi, liberi și plini de inițiativă, trebuie să facă față schimbărilor ce vor surveni în secolul XXI.

Preocupările pedagogilor și instituțiilor școlare de stat sunt legate de problemele de educație, orientate spre perspectiva viitorului, impun crearea și folosirea unor pedagogii de alternativă pentru o școală, ce ar corespunde cerințelor moderne și ar oferi copiilor libertatea de a învăța și a-și alege forma de învățământ, limba de predare, pedagogul, manualul.

Noile programe de învățământ, adoptate odată cu declararea independenței Ucrainei, nu se deosebesc principial de cele precedente, sovietice, decât numai prin orientarea lor spre îmbunătățirea predării limbii ucrainene și introducerea ei ca limbă oficială obligatorie în școlile pentru minoritățile naționale, predarea unor obiecte noi referitoare la istoria, folclorul și tradițiile naționale etc. Toate acestea au fost de mult depășite față de cerințele contemporaneității. La acestea putem adăuga și faptul că trecerea învățământului primar de la patru la trei ani, oficial învățământul fiind proclamat de unsprezece ani *de iure, de facto* fiind de zece ani, lipsa de manuale, dotare tehnică și salarii suficiente nu au nici o legătură cu școala viitorului. Un stat ce se gândește serios la viitorul său, este preocupat, în primul rând, de elaborarea unei concepții moderne de învățământ, pregătirea științifică a cadrelor, programelor și manualelor școlare. Deci, dacă se introduce în mod obligatoriu predarea limbii și literaturii ucrainene, atunci școlile respective ar fi trebuit să fie asigurate cu manuale și programe, cu cadre didactice în minimum cinci ani, ceea ce nu s-a întâmplat nici

după doisprezece ani (începând din 1985 – anul elaborării programelor în discuție). Lipsa de fonduri financiare pentru învățământul național (manuale, dotare tehnică, salarii), în astfel de condiții impuse de organele statale de învățământ, nu poate fi o scuză; este indiscutabil o politică neînțeleaptă.

Acestea fiind spuse, vom trece la expunerea unor probleme mai recente ale școlii românești din Ucraina.

Pentru românii din Ucraina, anul 1997 este anul marilor încercări sociale, politice și morale, tensiunea fiind impusă de două probleme esențiale pentru o minoritate națională: semnarea Tratatului de bază dintre România și Ucraina și elaborarea concepției învățământului național pentru minoritățile naționale. Este evident faptul că, încă înainte ca acest Tratat să fi fost semnat, s-au luat măsuri aparte pentru evitarea respectării lui, iar, pentru realizarea drepturilor pe care românii le câștigaseră mai de mult, lupta devine și mai aprigă (dovadă: organizarea la Cernăuți a Seminarului pentru elaborarea unei noi concepții pentru satisfacerea cerințelor școlii minorităților naționale iar, mai târziu, la 1 septembrie – închiderea claselor românești din motive financiare, desigur, în satele mixte din regiunea Cernăuți).

Evenimentele au evoluat într-un ritm ascendent, lezând acele drepturi pe care românii le aveau conform *Constituției Ucrainei și Legii cu privire la minoritățile naționale din Ucraina*. Prima „cetate” asediată a fost învățământul, adică ceea ce ține de viitorul popoarelor minoritare. Astfel, între 19 și 21 mai 1997, la Cernăuți și-a desfășurat lucrările un seminar de mare prestigiu, având ca temă centrală de dezbatere *Principiile conceptuale pentru satisfacerea cerințelor minorităților naționale în domeniul învățământului*. Cernăuții aveau să demonstreze acel „colțisor de rai” al Ucrainei, în care minoritățile naționale conviețuiesc în pace și bună înțelegere. Ținem să amintim, însă, că nici una din aceste minorități nu înaintase către Ministerul Învățământului nici un fel de cerințe.

Însăși elaborarea unei *concepții* a învățământului pentru minoritățile naționale, separat de *concepția* școlii naționale ucrainene, este deja o tendință de discriminare sau intenție de a limita actul educațional pentru minorități. Principiile conceptuale ale educației școlare ar fi trebuit să fie unice pentru toți copiii din Ucraina, cu excepția limbii de predare și a altor drepturi asigurate de legislația în vigoare a Ucrainei și obligația acesteia de a-și respecta tratatele și acordurile externe semnate (în cazul de față – cu România).

Răspunsul la abaterea de la aceste adevăruri îl găsim în felul în care a fost organizat seminarul amintit, în stilul discuțiilor ulterioare, precum și în documentele elaborate.

I. La seminarul amintit din Cernăuți nu au fost invitate (cu excepția funcționarilor Direcțiilor de învățământ de origine română: metodiști și inspecți școlari etc.) alte personalități ale învățământului și culturii românești din regiune, de asemenea membrii Catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți, Societățile de cultură, științifice și pedagogice românești care există pe teritoriul Ucrainei și care sunt preocupate, în primul rând, de problemele învățământului românesc din Ucraina, așa cum și-l doresc românii, respectând, desigur, deplina lor loialitate față de stat. Despre rolul organizațiilor nonguvernamentale ale minorităților naționale în crearea și asigurarea stabilității în societate și satisfacerea cerințelor minorităților naționale în domeniul învățământului, în relațiile cu administrațiile de stat a fost invitat să vorbească avocatul Kelner F. A., președintele Societății austro-germane „Renașterea” din Cernăuți. Amintim că în regiune sunt 86 de școli românești, Catedră de filologie

română, grupe românești la Colegiul Pedagogic și nici o școală cu limba germană de predare.

II. Printre multe alte idei, elaborate de savanții ucraineni și instituțiile de stat respective, inclusiv Ministerul Învățământului, care sunt responsabile de rezolvarea echitabilă a acestor probleme, se menționează ca fiind prioritară „formarea mentalității ucrainene, a conștientizării perspectivei multiculturale a dezvoltării statutului de cetățeni, înțelegerea, identificarea și asigurarea drepturilor diferitelor culturi la existență, ca un complex unic care contribuie la dezvoltarea culturii general-umane“. Ideea ne pare tot atât de confuză ca și formularea ei. Crearea unei „mentalități ucrainene cu tendințe general-umane“ ne amintește de „homo sovieticus“ – „național prin formă și socialist prin conținut“. Nu cred că cineva ar fi bucuros să se transforme într-o persoană care gândește ucrainește, dar vorbește românește. Noțiunea de mentalitate ori că nu este înțeleasă corect, ori este menită să inducă în eroare. Cred că un român trebuie să gândească și să vorbească românește (aici vorbim de mentalitate și de spiritualitate românească), dar în calitatea sa de cetățean al Ucrainei trebuie să fie loial față de stat și să respecte legile acestuia.

Menționăm că acest document nu a fost discutat în școlile românești din regiune, în timp ce profesorilor li se propun formulări dictatoriale.

Al doilea eveniment a fost publicarea în ziarul *Concordia* a unui material care presupune în viitor să fie adoptat ca lege, *Reflecții la „masa rotundă“*. *Învățământul național pentru minoritățile naționale din Ucraina*, semnat de către cinci deputați ai Radei Supreme, reprezentanți ai minorităților evreiești, poloneze, germane, ungare și române. Deputații Mihail Tovt (pentru Comunitatea maghiară) și Ion Popescu (pentru Comunitatea română) semnează, făcând observațiile și completările de rigoare. Acestea sunt publicate în același ziar abia peste o lună, timp în care la Cernăuți se declanșează o adevărată campanie împotriva deputatului Ion Popescu, cititorul neputând cunoaște observațiile și propunerile acestuia (după principiul „uite hoțul, prinde hoțul“, adevărații vinovați rămânând în umbră).

Disputa declanșată are mai mult un caracter electoral (la primăvară vin alegerile), în care se analizează nu documentul care ni se pregătește să-l „înghițim“, așa cum ni l-au conceput oficialii, pentru ca să nu reușim să-i pătrundem sensul și să înțelegem consecințele, ci să-l huiduim pe deputat, declarat „antiromân“ nu numai în anumite cercuri cernăuțene, dar și în presa din România. Acestea par a fi manipulările. Rămâne de înțeles cine a întins această cursă periculoasă.

De la *seminarul* organizat la Cernăuți și până la momentul publicării materialelor „mesei rotunde“ au trecut aproape două luni, și abia în august apar și documentele de protest semnate de câteva Societăți românești.

Să sperăm că aceste „concepții pedagogice“ nu vor obține formula unui document, în conținutul căruia este camuflată o subtilă politică de deznaționalizare (vom vorbi românește, dar vom gândi ucrainește), ci copiii din școlile minorităților naționale vor învăța, conform unor concepții ale învățământului național ucrainean, unic pentru toți copiii din Ucraina, și că aceste școli (ale minorităților) vor cunoaște și vor respecta *Constituția Ucrainei*, *Legea cu privire la minoritățile naționale din Ucraina* și *Tratatul de bază* încheiat între România și Ucraina, precum și alte documente și înțelegeri internaționale, referitoare la drepturile și statutul minorităților naționale.

REFLECȚII LA „MASA ROTUNDĂ“.
ÎNVĂȚĂMÂNTUL NAȚIONAL CU PRIVIRE LA
ELABORAREA BAZELOR CONCEPȚIEI:
Învățământul național pentru minoritățile
naționale în Ucraina

(publicat în ziarul *Concordia*, an. III, nr. 28[93].

Sâmbătă, 12 iulie 1997)

Reieșind din principiile Constituției și legislația Ucrainei, din tradițiile de promovare a învățământului național pentru minoritățile naționale încetățenite în statul ucrainean de pe timpurile RPU și RPUV, din spusele conceptuale ale lui Taras Șevcenko, în particular „...de la alții învățați, de ce-i al vostru nu uitați, că cine uită de al său, îl osândește pe Dumnezeu“, din patrimoniul lui I. Franko, în particular cele expuse în *Cărările încrucișate* privind posibilitatea de a aparține întrutotul de propria cultură etnică și de trai și, în același timp, de a fi folositor și poporului pe pământurile căruia trăiești, din concepția lui M. Grușevski, transpusă în practica politicii învățământului public a RPU, din reflecțiile activiștilor politici și culturali ai națiunii, care astăzi reprezintă Ucraina, anume despre faptul că învățământul național servește drept premisă a conservării națiunii, propunem următoarele:

1. Învățământul național în Ucraina are drept scop educarea cetățeanului conștient al Ucrainei, care a însușit minimul de cunoștințe cu caracter general adoptat de stat pentru nivelul de instruire dat, care cunoaște liber limba ucraineană, posedă în măsură deplină cultura, traiul și mentalitatea poporului ucrainean, și în același timp păstrează apartenența sa etnică, respectă obiceiurile și tradițiile naționale, împărtășește spiritul național, mentalitatea, cunoaște istoria sa, cultura, tradițiile religioase, este educat în spiritul respectului față de poporul ucrainean, față de toate naționalitățile care trăiesc pe teritoriul Ucrainei.

2. În baza acestui scop, în școala națională, prin păstrarea disciplinelor de stat și a componentelor instructivi, se introduce, în limita a 12 – 15 ore pe săptămână, componentul național, adică etnografia națională și subetnică (în Ucraina), istoria poporului, istoria poporului în Ucraina (relațiile, existența concomitentă și colaborarea cu ucrainenii și cu alte popoare din Ucraina), limba (limbile) națională (naționale), literatura națională, arta națională, tradiția spirituală națională (influența ei asupra formării mentalității naționale).

Conținutul și completarea componentului național îl determină centrele pentru învățământul public național în Ucraina.

3. Pentru fiecare dintre obiectele componentului național se vor ține examene, notele primite se vor introduce în atestatul de studii medii generale complete. În legătură cu aceasta numărul permis de examene în școlile naționale va spori cu 2 – 3, în raport cu planul de învățământ elaborat.

4. Învățământul național va crea sistemul de instituții, începând cu grădinițele de copii și școlile primare, în cadrul cărora în mod special se va reuși realizarea educației în spiritul tradițiilor naționale și de trai; sistemele de școli medii, de școli de duminică și de școli internat – până la universități (sau grupe naționale în cadrul instituțiilor respective de învățământ superior în Ucraina), ca și instituțiile de reciclare a corpului didactic.

5. Instruirea în școlile naționale nu este obligatorie: alegerea școlii o fac părinții sau chiar elevii; în același timp în unele tipuri de școli e posibilă introducerea studierii unor discipline aparte din componentul național la dorința elevilor și a părinților, lucru care va fi coordonat cu direcțiile școlilor.

6. Cu consimțământul părinților și cu scopul însușirii depline a componentului național, conducerea instituției de învățământ prevede majorarea numărului de lecții pentru elevi în școală cu 2 – 3 ore (12 – 15 ore pe săptămână) sau trecerea unei părți din disciplinele componentului de stat și cel din școală pentru studierea ca temă pentru acasă, cu efectuarea controlului ulterior din partea învățătorului. O asemenea trecere a disciplinelor din ciclul național deocamdată nu e posibilă pe motiv că lipsesc manuale, baza metodică și pregătirea corespunzătoare a corpului didactic.

7. Planificarea concretă a procesului de instruire, inclusiv elaborarea planurilor și programelor de studii, din punctul nostru de vedere ar trebui să țină de competența colectivelor instituțiilor de învățământ și să fie controlate și aprobate de către organele de stat locale în cazul componentului național – de către organele de învățământ ale comunităților naționale.

8. În viitorul apropiat predarea obiectelor în școlile naționale e necesar să se facă în limba ucraineană și, în dependență de situațiile reale existente (nivelul de cunoaștere de către elevi a limbii materne, de existența în acea limbă a terminologiei corespunzătoare, asigurarea cu cadre didactice care sunt apte să predea obiectele de învățământ general în limba națională), în limba naționalității date. (În cazuri aparte, reieșind din considerente metodice, e posibilă predarea unei părți din obiecte în limba rusă sau într-o altă limbă folosită zi de zi în familiile elevilor).

9. Considerăm că în viitor școlile naționale vor trebui să asigure însușirea disciplinelor de învățământ general în câteva limbi: în limba de stat – ucraineană, în limba națională, cât și în una sau câteva limbi străine.

10. Elevii vor trebui să însușească cunoștințele care sunt legate de viața, istoria și tradițiile etniei din care ei fac parte în Ucraina. În programele școlilor naționale trebuie să se prevadă ca elevii să ia cunoștință de activitatea oamenilor politici naționali, a scriitorilor și savanților care au promovat ideea bunei înțelegeri și colaborări cu poporul ucrainean, s-au implicat în lupta comună de eliberare; să prevadă folosirea în procesul de învățământ a elementelor de „istorie vie“, studii de sine stătătoare, cum ar fi reconstituirea genealogiei familiei și neamului, privind trecutul istoric al reprezentanților etniei lor în cadrul statului sau orașului pe teritoriul cărora se află numita instituție de învățământ, de activitatea savanților de prestigiu, scriitorilor, a activiștilor pe tărâm religios și politic, a participanților la luptele de eliberare.

11. Este important să se adapteze la condițiile Ucrainei și să fie elaborate planuri proprii originale de învățământ, programe, manuale și alte instrumente de acest fel la disciplinele pentru învățământul național; crearea unor fonduri naționale sau multinaționale de bibliotecă și formarea fondurilor de biblioteci școlare.

12. Evident că dezvoltarea învățământului național în Ucraina necesită o perfecționare continuă a legislației cu privire la învățământul național. Se cere adoptat *Regulamentul* cu privire la școala națională, care, în particular, va trebui să includă posibilitatea de completare a școlilor naționale conform normelor de școli sătești cu un număr redus de elevi; acte normative privind școlile de duminică, reieșind din condițiile actuale; *Regulamentul* cu privire la instituțiile naționale de învățământ, fondate de către organizațiile din alte țări, regulament care ar corecta actualele relații în folosul comunităților naționale din Ucraina, care ar preciza rolul și locul organizațiilor străine în finanțarea și administrarea acestor instituții, ar conține recomandări pentru instituțiile de învățământ fondate, de organizații și instituții străine, ar asigura contacte consultative cu comunitățile naționale locale.

13. Concordia naționalităților din Ucraina ar contribui la interesarea și crearea de către centrele de învățământ național a condițiilor de familiarizare cu limbile naționale și culturile naționale ale ucrainenilor și reprezentanților altor naționalități, ar favoriza constituirea dialogului între culturi.

Semnăturile reprezentanților plenipotențari ai minorităților naționale din Ucraina:

pentru Comunitatea evreiască – Președintele Asociației comunităților și organizațiilor evreiești din Ucraina – **Iosif Zisels**;

pentru Comunitatea poloneză – Președintele Asociației polonezilor din Ucraina – **Stanislav Ciostectki**; vicepreședintele Federației organizațiilor poloneze în Ucraina – **Liudviga Nijinska**;

pentru Comunitatea germană – Președintele Congresului german în Ucraina – **Henric Brout**;

pentru Comunitatea română – deputatul poporului din Ucraina, președintele subcomisiei relații interetnice a Comisiei drepturilor omului și minorităților naționale – **Ion Popescu** (cu observațiile și completările de rigoare);

pentru Comunitatea ungară – deputatul poporului din Ucraina, președintele Consiliului Național Ungar – **Mihail Tovt** (cu observațiile și completările de rigoare).

DESCHIDEM PARANTEZELE

(DE CE EU, DEPUTAT AL POPORULUI, AM SEMNAT REFLECȚIILE LA „MASA ROTUNDĂ”: ÎNVĂȚĂMÂNTUL NAȚIONAL CU PRIVIRE LA ELABORAREA BAZELOR CONCEPȚIEI: ÎNVĂȚĂMÂNTUL NAȚIONAL PENTRU MINORITĂȚILE NAȚIONALE ÎN UCRAINA)

După ce, în nr. 28 (93) din 12 iulie curent, au apărut *Reflecții la „masa rotundă” în chestiunile învățământului public privind elaborarea bazelor concepției învățământului național pentru minoritățile naționale în Ucraina*, semnate inclusiv și de mine cu mențiunea din paranteze „cu observațiile și completările de rigoare”, cred, a venit timpul să dau publicității acele „observații și completări”, fără de care școala românească, așa cum am moștenit-o și ne-am păstrat-o cu mare eforturi până în prezent, dar, desigur, cu pierderi masive în unele regiuni ale Ucrainei, ar înceta să mai existe. Or, noi, românii, autohtoni fiind, nu putem admite un asemenea

sacrilegiu. Date fiind aceste motive, am pledat și voi pleda pentru cele ce urmează mai jos, ele fiind spuse la acea „masă rotundă“, și având la baza lor principiile prevăzute de Constituția statului nostru și legislația în vigoare care nu admit nici un fel de restrângeri ale drepturilor existente.

Prin urmare, în baza Constituției Ucrainei, a legilor Ucrainei „despre minoritățile naționale în Ucraina“, „despre limbă“, „despre învățământ“, și reieșind din angajamentele internaționale pe care benevol le-a asumat statul nostru odată cu intrarea în Consiliul Europei (Carta europeană privind limbile locale și minoritățile lingvistice, Convenția cadru privind protecția drepturilor minorităților naționale etc.), îmi pun semnătura sub documentul final elaborat în cadrul „mesei rotunde“ cu următoarele observații:

Paragraful 1. La proiectul Ministerului Învățământului Public:

1. Deoarece comunitatea românească din Ucraina există doar *de facto, de jure* ea va exista după ținerea Congresului românilor (moldovenilor) din Ucraina și după înregistrarea ei la Ministerul Justiției, în temeiul hotărârii primului Congres al românilor din regiunea Cernăuți din 7 iunie 1992 și a Consiliului consultativ al liderilor societăților obștești românești din Ucraina din 7 decembrie 1996, înțelegând că „drepturile nerevendicate“ nu pot fi considerate niște încălcări ale acestor drepturi, conștient de necesitatea de a participa activ în analizarea chestiunilor care țin de necesitățile de instruire a populației române băștinașe în Ucraina, semnez acest document cu condiția că amendamentele și observațiile noastre vor fi luate în considerație, și având în vedere faptul că în procesul de elaborare, în continuare, a acestei concepții vor fi antrenate și societățile românești care se preocupă nemijlocit de chestiunile de învățământ (și, în primul rând, Asociația Științifico-Pedagogică „Aron Pumnul“ din Ucraina etc.).

2. Exprimându-mi nedumerirea mea în legătură cu faptul că Ministerul Învățământului Public din Ucraina n-a antrenat societățile românești la elaborarea proiectului „Principiile conceptuale ale necesităților în domeniul învățământului ale minorităților naționale în Ucraina“, constatând că acest proiect necesită perfecționări foarte serioase, deoarece el încalcă partea a 3-a a articolului 22 al *Constituției Ucrainei* cu privire la neadmiterea restrângerii conținutului și volumului drepturilor și libertăților existente, eu nu-mi pot permite să iau asupra mea responsabilitatea din partea comunității românești din Ucraina și să susțin acest proiect până ce el nu va fi adus în conformitate cu *Constituția* și legislația în vigoare a Ucrainei, cu angajamentele internaționale ale țării noastre.

Paragraful 2. Cu privire la proiectul „mesei rotunde“:

1. Românii (moldovenii) din Ucraina locuiesc atât compact, cât și dispersat pe teritorii, conform datelor oficiale ei înglobând circa 500 mii de persoane, ocupând locul al 3-lea sub unghiul de vedere al funcționării lingvistice și constituie populație băștinașă în Ucraina, element autohton pe locurile unde locuiesc în mod tradițional.

Reieșind de aici, proiectul propus, în special la punctele 5, 8 și 9, nu corespunde nici necesităților, nici realităților existente. Proiectul dat poate fi folosit doar pe locurile unde populația română din Ucraina locuiește dispersat pe teritorii, ca și pe locurile unde locuiesc compact, în limita unităților teritorial-administrative, unde limba română nu se folosește în mod oficial și lipsesc școlile cu studiere în limba maternă (De exemplu, în regiunile Nicolaev, Kirovograd, în partea transnistreană a regiunii Odesa; în raioanele Hotin și Secureni din regiunea Cernăuți etc.).

Noi apreciem acest proiect doar ca o primă etapă în zona asimilării românilor (moldovenilro) din Ucraina.

2. În locurile unde în mod tradițional ei locuiesc compact, unde există și funcționează școli (regiunile Cernăuți, Transcarpatia și partea basarabeană a regiunii Odesa) noi considerăm ca fiind rațională următoarea structură a învățământului național, care integral se desfășoară în limba maternă în conformitate cu articolele 9, 10, 11, 22, 24, 53 și 119 ale *Constituției Ucrainei*; în conformitate cu articolele 3, 6, 8, 25, 26, 27, 28, 29 și 32 ale legii Ucrainei „Cu privire la limbi”; în conformitate cu articolele 1, 3, 6, 7, 13, 16 și 17 ale legii Ucrainei „Despre minoritățile naționale în Ucraina”; în conformitate cu articolul 8, subpunctul A1, B1, C1, D1, E1, F1, G1, H1, I1 și p.2 al aceluiași articol, *Hărțile europene despre limbile locale și minoritățile lingvistice*: – instituția preșcolară cu educația în limba maternă; – școala de învățământ general cu limba națională de predare:

Primul grad – școala primară;

Gradul doi – școala de bază;

Gradul trei – școala superioară;

– Școli specializate, gimnazii cu limba maternă de studiu, instituțiile de instruire-educație profesionale ș.a.;

– Instituțiile de învățământ superior cu limba maternă de predare.

În școlile naționale se introduc cursurile de studiu: „Istoria românilor”, „Istoria religiilor”, „Etnografia națională” etc.

3. Propuneri concrete la proiect vor fi înaintate după discutarea și sistematizarea concluziilor pe paginile ziarului *Concordia*.

4. La lucrările „mesei rotunde” din partea comunității românești vor lua parte reprezentanții Asociației Științifico-Pedagogice „Aron Pumnul” din Ucraina și ai altor societăți românești din Ucraina.

Semnez acest document cu condiția că aceste observații și amendamente vor fi luate în considerație.

Deputatul poporului în Ucraina,
reprezentantul comunității românești în Ucraina –,
dr. ION POPESCU

**ADMINISTRAȚIA PREȘEDINTELUI UCRAINEI
EXCELENȚEI SALE
DOMNULUI PREȘEDINE LEONID CUCIMA**

**REȘEDIȚA PREȘEDINTELUI ROMÂNIEI
EXCELENȚEI SALE
DOMNULUI PREȘEDINE EMIL CONSTANTINESCU**

**ADMINISTRAȚIA PREȘEDINTELUI REPUBLICII MOLDOVA
EXCELENȚEI SALE
DOMNULUI PREȘEDINE PETRU LUCINSCHI**

MEMORANDUMUL

Cu privire la situația românilor (moldovenilor) din Ucraina

PREAMBUL ISTORIC

Este cunoscut faptul că în urmă cu circa 2 mii de ani pe teritoriul unde locuim acum s-a produs etnogeneza poporului român.

Înaintașii noștri au rezistat la toate vitregiile și primejdiile vremurilor de restriște ce s-au abătut de-a lungul secolelor asupra lor, mai ales în perioada marilor migrații ale popoarelor pe teritoriul Europei, până la urmă reușind să-și închege primele lor cnezate și, în ultimă instanță, să formeze un stat unitar, căruia i-a revenit și îi revine un loc destoinic în lume.

Timp de peste patru secole, teritoriul actualei Bucovine a făcut parte din Statul Moldovenesc feudal. Prima atestare istorică a orașului Cernăuți, de exemplu, a fost descoperită în diploma de la 1408 a domnitorului moldav Alexandru cel Bun, prin care acesta permitea negustorilor Ivoveni să facă comerț pe teritoriul Moldovei.

În anii 1774 – 1775 Țara de Sus a Moldovei prezenta un mare interes geopolitic pentru trei mari imperii de atunci – Rusia, Turcia și Austria. Astfel, în urma unui târg rușinos, partea de nord a Țării de Sus a Moldovei, cuprinzând raioanele actuale, Hliboca, Storojinet, Chițmani, Zstavna, Noua Sulița, Vijnîța și Putila, precum și orașul Cernăuți, a nimerit sub jurisdicția Curții Imperiale Austriece.

După destrămarea Imperiului austro-ungar, Bucovina revine, conform hotărârilor adoptate, în componența statului român, fapt confirmat prin decizia Conferinței de la Saint-Germain de lângă Paris în anul 1919.

Până în 1940 Bucovina a făcut parte din România, însă ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop și celui de-al doilea război mondial, partea ei de nord, precum și Ținutul Herței, ce făcea partea din județul Dorohoi al Regatului Român, au fost încorporate în componența fostei RSS Ucrainene.

SITUAȚIA ROMÂNILOR ÎN ANII 1940 – 1941 ȘI 1944 – 1991

După încorporarea nordului Bucovinei, a ținutului Herței și nordului Basarabiei în URSS, populația românească (moldovenească) din aceste teritorii istorice a avut de suportat o cruntă asuprire. În urma promovării unei politici insistente de deznaționalizare și discriminare s-a schimbat componența etnică a populației. Zeci de mii de gospodari români, într-o măsură oarecare înstăriți, au fost deposedați de proprietatea lor privată, în primul rând, de pământ, de vite și cai, de unelte agricole, și constrânși să semneze cereri de intrare în colhoz. La fel s-a procedat și cu averile mănăstirilor, societăților, fundațiilor și asociațiilor, care au fost naționalizate, ca și imășurile și pădurile comunelor românești, moștenite de acestea în baza hrisoavelor de danie domnească.

Au fost suprimate premeditat intelectualitatea și țărănimea prin arestări, deportări în masă și execuții. Unele localități, ca, de exemplu, satele Albovăț, Buci, Frunza, I. G. Duca, Prisaca, Țănteni au fost șterse de pe fața pământului. Altele, pur și simplu, au fost depopulate treptat. În locul miilor de români împușcați și asasinați la Lunca (7 februarie 1941) și la Fântâna Albă (1 aprilie 1941), în locul zecilor de mii de români deportați în iunie 1941 și în perioada de după război, precum și în locul miilor de alți cetățeni trimiși la muncă forțată la minele din Donbas, la tăierea pădurilor în Republica Carelo-Fină și în lagărele morții de pe țărmurile lacului Onega, la deștelenirea pământurilor în Razahstan, a fost adusă din întregul imperiu sovietic în regiunea Cernăuți multă populație, de regulă, ucraineană sau rusă. Astfel, conform recensământului populației din 1989, peste 130 mii de oameni (15 la sută din numărul total al populației regiunii) erau locuitori născuți în alte regiuni ale fostei URSS. Autoritățile sovietice au elaborat un program special, în baza căruia au fost strămutați din regiunea Cernăuți cu forța mulți colhoznici români (moldoveni) în regiunile Herson, Nicolaev și alte regiuni. Mai mult decât atât, în conformitate cu Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Ucrainene, în scopul ucrainizării, în toamna anului 1946 au fost schimbate denumirile majorității localităților românești din regiunea Cernăuți.

Concomitent au fost desființate zeci de școli românești, diferite instituții de cultură, ziare și reviste, edituri. Printre acestea se numără Universitatea, Teatrul Național, Conservatorul de Muzică și de Artă Dramatică, Liceele „Aron Pumnul“, „Oltea Doamna“, „Marele V. Mihai“, ortodox de băieți, ortodox de fete, școlile normale de învățători și de învățătoare, diverse școli profesionale, muzeele mitropolitane și „Regele Carol II“, societățile culturale românești: Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Societatea „Doamnele Române“ din Bucovina, Societatea muzicală „Armonia“, Asociația muzicală „Tudor Flondor“, tipografiile „Mitropolitul Silvestru“, „Glasul Bucovinei“, „Eminescu“, „Mercur“ și altele – circa 30 la număr. Concomitent au fost naționalizate imobilele ce aparțineau diferitelor societăți și asociații naționale, ca, de exemplu, Palatul Cultural al Românilor (or. Cernăuți, Piața Teatrului, 3, construit în anii 1936 – 1939), Casa Națională a Românilor, proprietate a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (Piața Centrală, 9), precum și casele ce au aparținut filialelor acestei Societăți: din Roșă Stâncă, Caliceanca, Clociuca, Mahala, Storojineț, Boian ș.a. A fost suspendată apariția tuturor ziarelor românești, printre care publicații de valoare națională: *Glasul Bucovinei*, *Cuvântul țărănimii*, *Voința școlii*, și a revistelor *Bucovina literară*, *Făt-Frumos*, *Junimea literară* ș.a. Au fost închise librăriile de carte românească, iar bibliotecile – județeană, „I. G. Sbiera“, și municipală, „Nicolae Iorga“ – desființate.

Tot în acea perioadă au fost distruse Monumentul Unirii din Piața Centrală a orașului. De asemenea, monumentul gloriei ostășești, ridicat de Țara Bucovinei întru memoria ostașilor bucovineni din Regimentul austriac 41 Infanterie, căzuți pe câmpul de luptă, busturile lui Mihai Eminescu, I. I. Brătianu, C. Tomașciuc, precum și statuia poetului german Schiller.

Au fost desființate și cinematografele românești din orașul Cernăuți.

Un destin asemănător l-au avut și bisericile românești din regiune. Unele dintre ele, cum sunt cele din Movila și Molnița, au fost dărâmate, altele – închise și transformate în depozite (bisericele de la Horecea, Catedrala, biserica Sfânta Paraschi-va, Sf. Nicolae, monument de arhitectură medievală moldovenească și altele).

Cât privește școlile cu predarea în limba română, amintim doar că numărul lor a scăzut de la 113 în 1940 la 87 în prezent. O parte din ele, cum sunt, de exemplu, școlile din Corovia, Molodia, Ceahor, Corcești, Valea Cosminului, Tureatca, raionul Hliboca, Colincăuți, raionul Hotin, Cotileu, raionul Noua Sulița, Ciudei, Mihalcea, Cuciurul Mare, Banila Moldovenească, Davideni, raionul Storojinet, orașelul Herța și altele, au fost transformate în școli cu predarea în limba ucraineană sau rusă, deși majoritatea populației din aceste localități o constituie românii (moldovenii). Și aceasta, ca și trecerea forțată a școlilor la o grafie străină lor – la cea rusă – s-a făcut în pofida voinței populației, fără ca ea să fie consultată.

Astfel s-a limitat accesul românilor la instituțiile de învățământ superior, împiedicându-se numirea lor în funcții administrative și de conducere.

Cu alte cuvinte, autoritățile recurgeau cu perseverență la diferite măsuri de reducere a numărului românilor (moldovenilor) în instituțiile administrative, proces care se desfășoară și mai intens în prezent. Acestea și alte măsuri duceau la slăbirea conștiinței naționale. Mai mult chiar, multora dintre ei în timpul înregistrării stării civile, schimbării pașapoartelor, împotriva voinței lor, li se schimba naționalitatea (din român în moldovean, rus ori ucrainean). Ca urmare, în anii de regim comunist, numărul românilor (moldovenilor) din regiunea Cernăuți s-a redus considerabil și, dacă ei anterior constituiau majoritatea, în prezent au devenit minoritate națională, fiind marginalizați ca factor social-economic și politic. Numai datorită conservatismului tradițional al țăranilor și unei pătri modeste de intelectuali, populația românească (moldovenească) a putut supraviețui tuturor vitregiilor intenționate de deznaționalizare, asimilare și, în consecință, de schimbare a componenței etnice a populației din regiune.

SITUAȚIA ROMÂNILOR (MOLDOVENILOR) ÎN ANII 1991 – 1997

În 1991, s-a destrămat imperiul sovietic și Ucraina și-a obținut independența statală, devenind stat suveran și independent.

Populația autohtonă românească (moldovenească) spera că tânărul stat ucrainean, națiunea căruia, deopotrivă cu românii (moldovenii), a avut de suferit represiunile regimului sovieto-comunist, va reda și comunității românești (moldovenesti) libertățile și drepturile omului care sunt respectate în toate statele democratice. Cu atât mai mult că *Declarația cu privire la minoritățile naționale și Legea cu privire la minoritățile naționale din Ucraina* din 25 iunie 1992 oferea posibilități juridice relativ satisfăcătoare pentru păstrarea specificului național al minorităților în cadrul unei garanții de stat (vezi articolul 6).

Chiar din primii ani de după proclamarea independenței statale a Ucrainei, autoritățile regionale n-au înțeles necesitățile și doleanțele populației românești (moldovenești), din punct de vedere numeric a doua în regiune și a treia în Ucraina. Această neînțelegere și-a găsit expresie în următoarele:

I. Fără răspuns au rămas principalele revendicări, care au fost prezentate la Primul Congres al Românilor din regiunea Cernăuți (1992), formulate ulterior în Scrisoarea către conducerea statului (către Președinte și Parlament).

II. Nu s-a ținut cont de propunerile făcute de conducerea societăților naționale românești pentru proiectele Constituției Ucrainei, Programului de stat de dezvoltare a culturilor minorităților naționale din Ucraina.

III. Până în prezent sunt ignorate rezultatele referendumului, ce a avut loc în raionul Herța (1993) în chestiunea revenirii la denumirile istorice tradiționale ale localităților, și apelurile noastre privind încalcarea drepturilor minorității românești de a eterniza amintirea marilor ei înaintași.

Deși a fost retrocedată o parte a primului etaj al fostei Case Naționale a Românilor Societăților culturale românești reînființate la Cernăuți, a fost deschisă o școală medie cu predarea în limba română în centrul orașului Cernăuți, au fost denumite trei străzi din orașul Cernăuți întru comemorarea marilor noștri înaintași – Aron Pumnul, Vasile Alecsandri și Alexandru cel Bun, aceasta nu soluționează, însă, problemele naționale de bază ale românilor, expuse în documentele și apelurile mai sus menționate.

În ultimul timp sub diferite pretexte este ignorată legislația privind protecția minorităților naționale, iar demersurile către organele puterii de stat sunt calificate de autoritățile locale ca acțiuni care, chipurile, sunt în contradicție cu interesele statului ucrainean și îi periclitează integritatea teritorială.

Se întreprind diferite încercări de a suspenda libertatea cuvântului. Un exemplu convingător în această privință îl constituie procesul intentat în 1994 unicului ziar românesc independent atunci *Plai Românesc*, interzicerea cărui a fost împiedicată numai grație atitudinii dârze a conducerii acestei publicații, intelectualității românești și puternicului sprijin din partea unor organizații ale comunităților românești din Europa.

S-au făcut și încercări de a intimida conducerea ziarului independent *Arcașul*.

În mod artificial se creează obstacole în calea selectării tinerilor și tinerelor ce urmează să fie trimiși la studii în România, în fel și chip se recurge la reducerea numărului lor. La întoarcerea acasă, acești specialiști nu se bucură de drepturi egale cu colegii care și-au făcut studiile în Ucraina. Se tergiversează recunoașterea reciprocă a diplomelor universitare, deși acordul privind colaborarea în domeniul culturii, științei și învățământului semnat de guvernele Ucrainei și României la 3 septembrie 1992 prevede acest lucru. Inițial, în presa ucraineană din regiune s-au lansat diferite insinuări și provocări cu scopul de a arăta în mod fals că din rândul tinerilor plecați la studii în România ar fi pregătiți teroriști, pentru a răsturna, chipurile, regimul constituțional în nordul Bucovinei și în Basarabia și a le readuce la sânul României. Nu s-a înființat Centrul Științific și Cultural Românesc la Cernăuți și nu sunt luate măsuri pentru conservarea monumentelor și locurilor istorice de o importanță deosebit de mare pentru spiritualitatea noastră. Monumentele funerare românești din Cimitirul Central al orașului Cernăuți sunt profanate mereu. Multe din ele au fost distruse cu desăvârșire.

Cei peste 500 000 de etnici români (moldoveni) din Ucraina nu au nici o bibliotecă națională românească, nici o librărie, nici o formație folclorică profesională în cadrul instituțiilor culturale de stat, nici o casă memorială, nici un muzeu al

marilor noștri înaintași, ce atestă prezența noastră milenară incontestabilă pe aceste meleaguri. Mai mult chiar, statul ucrainean prin unele legi și hotărâri creează, de fapt, condițiile favorabile necesare pentru asimilarea populației românești. Au devenit cunoscute multe cazuri de discriminare directă a românilor pe motiv de naționalitate. Tot mai numeroase devin cazurile de purtare grosolană, batjocorire și maltratare a tinerilor români, care servesc în rândurile armatei ucrainene. În urma torturilor, unii dintre ei sunt aduși acasă morți. La instituțiile de stat sunt demiși din posturile de conducere funcționarii români pe motiv că nu corespund cerințelor profesionale. În locul lor, de obicei, sunt numiți ucraineni, încălcându-se astfel principiul proporționalității funcționarilor după criteriul național. De exemplu, la Direcția Regională Cernăuți pentru Cultură nu lucrează nici un român, mai mult chiar, nici unul dintre funcționarii acestei direcții nu cunosc limba română. Același lucru poate fi constatat și în celelalte direcții, cum sunt cele pentru tineret și de politică regională. Majoritatea lucrătorilor direcției regionale în problemele minorităților naționale și migrației sunt etnici ucraineni.

În presa de limbă ucraineană și în publicațiile Institutului de Cercetări Bucovinene este denaturată istoria românilor, fapt care ultragiază profund națiunea noastră. În paginile acestor periodice este lezată demnitatea noastră națională, falsificată în mod premeditat istoria poporului român, iar cei mai destoinici fii ai neamului nostru – desconsiderați și batjocoriți.

În ultimul timp, autoritățile promovează cu fermitate o activitate de interzicere a folosirii simbolicii naționale, iar în timpul tratativelor cu România privind Tratatul de bază în Piața Centrală a orașului Cernăuți i s-a dat foc tricolorului.

Se recurge, în continuare, ca pe timpul Uniunii Sovietice, la practica de a-i înregistra pe români în acte moldoveni.

Se promovează cu insistență politica divizării românilor în două națiuni, români și moldoveni, ceea ce nu corespunde adevărului istoric.

Din cele spuse mai sus rezultă că statul ucrainean, de fapt, nu asigură drepturile minorității românești (moldovenești), prevăzute de legislația ucraineană. Atragem, totodată, atenția asupra faptului că în Ucraina lipsește mecanismul de aplicare a prevederilor legislative de protecție a minorităților naționale, de aceea cerem ca monitorizarea acordurilor bilaterale în domeniu dintre Ucraina și România să se facă numai cu participarea reprezentanților comunității românești din Ucraina și a reprezentanților forurilor europene, inclusiv a OSCE și Consiliului European.

Date fiind toate acestea, înaintăm următoarele revendicări în numele comunității românești din Ucraina, care au fost discutate și adoptate unanim în repetate rânduri atât la adunările naționale ale populației românești (moldovenești), cât și formulate în diferite demersuri adresate de-a lungul ultimilor șase ani autorităților locale și forurilor superioare ale conducerii de stat a Ucrainei.

CONDIȚIILE NECESARE PENTRU MENȚINEREA, RENAȘTEREA ȘI DEZVOLTAREA NAȚIONALITĂȚII ROMÂNE (MOLDOVENEȘTI) DIN UCRAINA

1. ÎN DOMENIUL SOCIAL-POLITIC

1.1. La nivel de stat să fie legalizat statutul de naționalitate băștinașă (autohtonă) populației românești (moldovenești) care locuiește compact în regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatică ale Ucrainei.

1.2. În conformitate cu *Constituția Ucrainei*, să li se garanteze minorităților naționale din Ucraina, inclusiv naționalității românești (moldovenești), drepturi politice și condiții de autoexprimare egale cu ale națiunii titulare a statului.

1.3. Să se asigure prin lege garanții politice, economice și sociale naționalității băștinașe române (moldovenești) din Ucraina în scopul păstrării, renașterii și dezvoltării ei.

A aplica în practică Programul de stat de păstrare, renaștere și dezvoltate a naționalității noastre în conformitate cu articolele 3 și 119 ale *Constituției Ucrainei*, începând din anul 1997.

1.4. Să fie garantată prin lege cota reprezentanților naționalității române (moldovenești) din Ucraina proporțional cu numărul (peste jumătate de milion) în componența Radei Supreme: 2 – 3 reprezentanți din partea regiunii Cernăuți, 2 reprezentanți din partea regiunii Odesa și un reprezentant din partea regiunii Transcarpatice.

1.5. Începând cu anul 1997 să se garanteze minorităților naționale din Ucraina reprezentarea proporțională în organele puterii de stat de toate nivelurile.

1.6. Să fie înfăptuit până în anul 1999 dreptul naționalității române (moldovenești) din Ucraina la crearea autonomiei național-culturale în conformitate cu Articolul 6 al Legii Ucrainei cu privire la minoritățile naționale.

1.7. A crea condiții reale și a-i acorda în mod garantat, începând cu anul 1998, limbii române statutul de limbă oficială, ca și limbii de stat, în localitățile unde naționalitatea română (moldovenească) din Ucraina locuiește compact.

1.8. În conformitate cu Articolul 7 al Legii Ucrainei cu privire la minoritățile naționale, a-i acorda naționalității române (moldovenești) din Ucraina dreptul de a folosi liber simbolica națională tradițională, paralel cu cea de stat, în localitățile populate compact de români (moldoveni).

1.9. Pe parcursul anilor 1997 – 1998, să fie redade pe cale legislativă localităților românești (moldovenești) din regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatică denumirile toponimice tradițional-istorice, schimbate arbitrar în anii de după război.

1.10. Să fie retrocedate organizațiilor obștești românești casele naționale ce au aparținut în baza dreptului de proprietate privată societăților românești și în mod abuziv au fost confiscate în anul 1946 de către RSS Ucraineană:

a) Casa Națională a Românilor (or. Cernăuți, Piața Centrală, 9);

b) Palatul Cultural al Românilor (or. Cernăuți, Piața Teatrului, 3, construit în anii 1936 -1939);

c) Clădirile Internatelor pentru băieți (or. Cernăuți, str. Tobilevici, 1);

d) Alte imobile și case din regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatică, care au aparținut organizațiilor obștești, bisericilor, școlilor și altor comunități.

1.11. A aloca anual din bugetul de stat al Ucrainei mijloace pentru asigurarea activității normale a organizațiilor obștești ale minorităților naționale din Ucraina, în conformitate cu Articolul 11 al *Constituției* și cu *Legea cu privire la minoritățile naționale din Ucraina*.

1.12. A acorda naționalității române băștinașe din Ucraina statutul de popor reprimat și deportat cu reabilitare deplină, restituirea sau compensarea avutului confiscat, precum și redarea drepturilor și înlesnirilor în corespundere cu dreptul internațional.

1.13. A asigura protecția de stat mediului istoric, natural și etno-cultural de trai al naționalității române (moldovenești) băștinașe din Ucraina.

1.14. A contribui la dezvoltarea în condiții prielnice a contactelor libere și strânse între comunitatea românească (moldovenească) din Ucraina și Patria sa istorică în toate domeniile de activitate vitală, în conformitate cu legislația în vigoare și cu angajamentele internaționale pe care și le-a asumat Ucraina.

1.15. A elimina contradicțiile pe care le conțin legile și instrucțiile speciale ale serviciului vamal, care limitează acțiunea Legii Ucrainei cu privire la minoritățile naționale și principiile dreptului internațional.

1.16. A asigura difuzarea reciprocă liberă a informației și presei între Ucraina, România și Republica Moldova.

1.17. A înființa o teleradiocompanie de stat care să transmită programe în limba maternă pentru minoritățile naționale cu repartizarea de teleradiocanale aparte.

Să fie instalate în anii 1997 – 1998 teleretransmițătoare pentru recepționarea emisiunilor de televiziune din România și Republica Moldova de către populația din regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatică.

1.18. A deschide cât mai curând un consulat al României în orașul Cernăuți.

1.19. A permite românilor (moldovenilor) care locuiesc în Ucraina pelerinaje la sfintele mănăstiri din județele Suceava, Iași, Botoșani, Galați, Tecuci și din alte județe ale României.

1.20. Pe cale legislativă, în anii 1997 – 1999, să se acorde regiunilor Cernăuți și Odesa statutul de Euroregiune, iar regiunii Transcarpatice – statutul de zonă economică liberă.

(La referendumul din 1991, populația regiunii Cernăuți a votat pentru instituirea de zonă economică liberă.)

1.21. Urmând tradițiile bucovinene, să fie reînființate începând cu anii 1997 – 1998, în regiunile Cernăuți și Odesa, unități militare în care să-și facă serviciul militar recruții de toate naționalitățile din aceste regiuni multinaționale. Să fie stabilită ordinea că recruții români (moldoveni) își fac serviciul militar în ținuturile unde ei locuiesc compact.

1.22. Prin lege să fie garantată apărarea demnității naționale a popoarelor Ucrainei, dreptul la studierea istoriei obiective, să fie excluse orice forme de discriminare națională.

1.23. Să fie permisă în Ucraina pe cale legislativă cetățenia dublă.

1.24. În anii 1997 – 1998 să fie formată o comisie interparlamentară din reprezentanți ai parlamentelor Ucrainei, României și Republicii Moldova pentru a controla respectarea drepturilor și libertăților minorităților naționale din aceste state.

2. ÎN DOMENIUL CULTURII

2.1. În anii 1997 – 1998 să fie elaborat și aplicat în viață Programul de stat de păstrare, renaștere, dezvoltare și apărare a culturii, artelor, învățământului, științei, tradițiilor și obiceiurilor naționalității române (moldovenești) din Ucraina.

2.2. În anii 1997 – 1998 să fie creat la Cernăuți Centrul de Cultură Românească, în cadrul căruia să fie înființate:

- a) o bibliotecă națională;
- b) un centru științific pentru studierea limbii, istoriei, culturii poporului român și a vieții reprezentanților lui de vază;
- c) un muzeu etnografic și o sală de expoziții;
- d) o secție de informatică;
- e) secții sportive, cercuri de cinematografie și de teleradioamatori, formații artistice de amatori, orchestre de instrumente populare.

2.3. În anii 1997 – 1998 să fie create trupe românești (moldovenești) pe lângă teatrele de stat ucrainene din orașele Cernăuți, Odesa, Ujigorod ș.a.

2.4. În anii 1997 – 1998 a se crea formații artistice profesionale românești în cadrul filarmonicilor regionale de stat din Cernăuți, Odesa și Ujigorod.

2.5. Să fie înălțat în 1997 în centrul orașului Cernăuți un monument marelui poet clasic al poporului român, Mihai Eminescu.

2.6. A ridica un monument lui Ștefan cel Mare și Sfânt în Codrii Cosminului.

2.7. Cât mai curând să fie deschisă Casa-muzeu „Mihai Eminescu” pe strada Aron Pumnul, nr. 19, în orașul Cernăuți.

2.8. Să fie eternizate numele celor mai de seamă reprezentanți ai poporului român (moldovenesc) în denumirile date unor străzi din orașele (Kiev, Lvov, Odesa, Cernăuți, Ujgorod, Ismail) și localitățile strâns legate de viața și activitatea lor.

2.9. În anii 1997 – 1998 să fie deschise biblioteci naționale românești în orașele Cernăuți, Ismail, Cetatea Albă, Chilia, Teceu, Nouă Sulița, Herța, Hliboca, Storojineț etc., completându-le cu literatură în limba maternă.

2.10. Populația românească (moldovenească) din Ucraina să fie asigurată cu filme artistice și documentare în limba maternă.

2.11. A crea condițiile necesare și a aloca anual mijloace din bugetul de stat pentru editarea cărților, revistelor, literaturii pentru copii în limba română.

2.12. A aloca anual mijloace din bugetul de stat pentru organizarea festivalurilor formațiilor muzicale și folclorice, expozițiilor de cărți, creații de artă plastică și sculptură de autori români.

2.13. A asigura protecția de stat a monumentelor istoriei și culturii poporului român.

2.14. A scuti de plata taxei vamale și impozitelor, inclusiv taxa pe valoarea adăugată, orice ajutor umanitar, primit din România și Republica Moldova, inclusiv cărțile editate în România și Republica Moldova.

2.15. A scuti de cenzură cărțile și revistele, precum și manualele importate din România și Republica Moldova.

2.16. A sprijini prin diferite mijloace activitatea editurilor și redacțiilor ce asigură apariția cărților, ziarelor și revistelor în limba română. Această producție trebuie să fie scutită de plata taxei pe valoarea adăugată și de alte impozite.

3. ÎN DOMENIUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

3.1. În anul 1998, în orașul Cernăuți, să fie deschisă o universitate de stat cu predarea în limba română pentru cei aproximativ 500 de mii de români (moldoveni) din Ucraina.

3.2. Pe lângă Instituțiile de învățământ mediu de specialitate și cele profesionale existente să fie deschise grupe cu predarea în limba română în regiunile Cernăuți, Odesa, Transcarpatică și în alte regiuni.

3.3. În anii 1997 – 1999 a se deschide licee de artă în raioanele Nouă Sulița, Hliboca, Herța, Storojineț, Ismail, Chilia, Cetatea Albă, Teceu, mai ales în localitățile mari populate compact de români (moldoveni).

3.4. A asigura la timp școlile românești cu literatură și manualele necesare în limba maternă.

3.5. A asigura editarea în limba română a unor reviste științifice și literare, precum și a unor monografii, anale în diverse domenii de activitate ale românilor.

3.6. A garanta dreptul românilor (moldovenilor) de a pleca liber la învățatură în România, Republica Moldova și în alte țări.

3.7. A soluționa chestiunea echivalenței și valabilității în Ucraina a diplomelor primite de români (moldoveni) la instituțiile de învățământ din România și Republica Moldova, precum și a titlurilor științifice.

3.8. A contribui la deschiderea școlilor cu predarea în limba română în localitățile populate compact de români (moldoveni).

4. ÎN DOMENIUL ECOLOGIEI

4.1. Începând din anul 1997 a interzice pe cale legislativă tăierea excesivă a pădurilor și exploatarea forestieră care duc la nimicirea masivelor de păduri.

4.2. A proclama, în anul 1997, Codrii Cosminului Parc Național, monument istoric de importanță națională pentru românii din regiunea Cernăuți.

4.3. A restitui comunităților și populației românești de la sate pădurile ce le-au aparținut în baza dreptului de proprietate privată.

4.4. A antrena ecologi pe baze obștești din rândurile românilor la efectuarea expertizelor ecologice în cadrul Euroregiunii.

5. ÎN DOMENIUL RELIGIEI

5.1. A crea un episcopat românesc independent în cadrul Mitropoliei Bucovinei restabilite în drepturi.

5.2. A lua măsuri în vederea renașterii fondului bisericesc de binefacere.

5.3. A scuti comunitățile religioase de plata impozitelor pentru exploatarea bisericilor ce le aparțin.

5.4. A scuti de taxe vamale și impozite, inclusiv de taxa pe valoarea adăugată, obiectele de cult, materialele de construcție, literatura religioasă, primite ca ajutor umanitar de credincioșii din satele românești.

17 aprilie 1997, Cernăuți.

Cu aleasă considerație,

Președintele Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina

C. V. OLARU

Președintele Asociației Științifico-Pedagogice „Aron Pumnul“ din Ucraina

A. V. CONSTANTINOVICI

Președintele Societății Cultural-Ecologice de Binefacere și Gospodărească „Stejarul“

I. S. VORONCA

Președintele Societății Medicale Regionale „Isidor Bodea“ din Cernăuți

I. M. BROASCĂ

Directorul ziarului independent *Arcașul*

V. D. TĂRĂȚEANU

Directorul Editurii „Alexandru cel Bun“

A. G. CERNOV

Directorul ziarului independent *Plai Românesc*

Ș. M. BROASCĂ

Directorul revistei pentru copii *Făgurel*

S. S. GOCIU

ALIANȚA CREȘTIN-DEMOCRATĂ A ROMÂNILOR DIN UCRAINA (ACDR) (Prezentare)

Constantin Olaru
Cernăuți

Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina (ACDR) este o mișcare socială cu drept juridic de a-și desfășura activitatea sa pe tot teritoriul Ucrainei.

ACDR a fost fondată la 8 decembrie 1991 la Congresul I de constituire ca mișcare social-politică. Legitimarea ACDR s-a făcut abia peste un an și numai ca mișcare socială, deoarece Legea Ucrainei cu privire la organizațiile obștești, adoptată în iunie 1992, nu permite organizații politice naționale. Statutul ACDR a fost înregistrat la 21.XII.1992 la Ministerul de Justiție.

ACDR are secții regionale și filiale locale în regiunile compact locuite de români: Cernăuți, Odesa și Transcarpatia.

Scopurile ACDR, prevăzute de Statut și permise de lege în vigoare:

- apărarea drepturilor și intereselor vitale ale Comunității românești din Ucraina;
  - salvarea și renașterea românismului și a identității naționale, a tradițiilor și obiceiurilor, a limbii și culturii românilor din Ucraina;
  - renașterea și promovarea valorilor morale creștinești, precum și reîntoarcerea poporului spre credință;
  - restabilirea și deschiderea instituțiilor de învățământ superior și mediu-profesional în limba română;
  - reabilitarea represărilor și deportațiilor din rândurile populației românești de către KGB-ul bolșevic. Acordarea prin lege populației românești din Ucraina statut de popor deportat;
  - reîntoarcerea necondiționată a pământului care a aparținut țăranilor înainte de colectivizare etc.
- Formele și direcțiile de activitate ale ACDR permise de lege:
- participarea la campaniile electorale și referendumuri;
  - organizarea de demonstrații, manifestări, mitinguri, pichetări;
  - organizarea de congrese, simpozioane, conferințe, adunări naționale;
  - colaborarea cu organizațiile minorităților naționale din Ucraina în domeniul apărării drepturilor omului și ale etniilor naționale;
  - colaborarea cu partidele politice din țară și de peste hotare, formarea de blocuri de activitate comună, atunci când coincid scopurile;

– organizarea de întreprinderi, asociații comerciale, instituții, firme cu drept de persoană juridică, precum și editură, publicații, ziare etc.

– adresarea către organele de stat supreme și locale cu memorii, demersuri, interpelări, propuneri spre rezolvarea problemelor populației românești din Ucraina, precum și intervenția cu declarații, informații și proteste pentru combaterea încălcării, nerespectării drepturilor românilor și a oricărei discriminări naționale.

ACDR, ca organizație națională a etniei românești din Ucraina, este reprezentată în organele supreme de stat prin Comitetul de Stat (fostul Minister) în problemele naționalităților și migrației. Președintele ACDR face parte din componența Consiliului consultativ al acestui Comitet, ca membru plenipotențiar. Acest organ formează și coordonează etnopolitica statală în Ucraina.

ACDR este membru-consultativ al Uniunii Federaliste a Minorităților Naționale din Europa – FUEN – (FUEV), Flensburg – Germania (primită în mai 1996 la Congresul al 41-lea, care s-a desfășurat la Timișoara).

ACDR, împreună cu redacția gazetei *Golos Ucrainî*, publicația Radei Supreme și cu Asociația științifico-pedagogică „Aron Pumul”, este membru fondator al gazetei *Concordia*, supliment în limba română al gazetei parlamentare, difuzată în regiunile compact locuite de români.

Criza economică, sărăcirea crescândă a populației, lipsa de mijloace și de susținere materială, precum și dezbinările între societățile românești, bine organizate și dirijate de autorități, prin infiltrarea unor persoane renegate de origine română, toate acestea au împiedicat ACDR-ul să-și desfășoare eficient activitatea.

Cu toate acestea, *Asociația*, lipsită de surse materiale, blocată și urmărită de autorități, a reușit totuși să organizeze o serie de acțiuni importante.

Activitatea social-politică.

1. În scrutinul electoral din 1994, ACDR-ul, cu mijloace minime, a reușit să obțină alegerea deputaților români, Ion V. Popescu și Iurie Buzdugan, în Parlamentul Ucrainei, iar în două circumscripții, cu ajutorul candidaților români și susținerea populației românești, a reușit să blocheze și să elimine din electorat pe cei mai antiromâni dintre candidații ultranaționaliști ucraineni: V. Clim, P. Gasiuc, Gh. Galit, O. Iuriciuc.

În alegerile locale rezultatele au fost mai modeste. Nu în toate circumscripțiile au fost aleși candidații ACDR-ului.

2. ACDR a ridicat un Monument comemorativ pe locul masacrului a peste 500 de români în 7 februarie '41 de către KGB, în Lunca Prutului de lângă s. Pilipăuți, unde organizează în fiecare an manifestări comemorative. Iar în iunie, luna de doliu, organizează prin localitățile românești parastase, slujbe și comemorări în memoria celor deportați și nimiciți de bolșevici.

3. ACDR-ul împreună cu Societatea pentru Cultură Românească, M. Eminescu a organizat Congresul românilor din reg. Cernăuți, la care s-a adoptat un *Program de dezvoltare națională*.

4. ACDR-ul, mobilizând societățile românești, a întocmit împreună și a lansat o serie de documente referitoare la problemele Comunității românești din Ucraina, adresate Radei Supreme, Prezidiului, Guvernului și Ministerelor. Menționăm cele mai importante dintre ele:

– interpelări și propuneri la Proiectul *Constituției Ucrainei*, referitor la drepturile minorităților naționale;

– programul (proiect) de renaștere și dezvoltare a Comunității românești din Ucraina (propuneri la *Programul de Stat al dezvoltării minorităților naționale din Ucraina*);

– propuneri la *Harta europeană cu privire la limbile locale și minoritățile lingvistice*;

– propuneri la *Proiectul de lege despre reabilitarea represaților politici și a popoarelor deportate*. S-a cerut ca populației românești din Ucraina să i se acorde statutul de popor deportat;

– multiple proteste și declarații despre încălcarea drepturilor românilor.

Activitatea social-culturală.

1. ACDR-ul organizează în fiecare an, în a doua zi de Sf. Paști, Sărbătoarea „La Stejarul lui Ștefan cel Mare și Sfânt” în Codrii Cosminului.

2. Secția ACDR din reg. Odesa a restaurat, în 1993, Monumentul „Mareșalului Averescu” în comuna lui de baștină, Babele (Ozeornoe), Ismail; a organizat manifestări de omagiere iar, în 1994, a instalat „placa comemorativă „Mareșalul Averescu” pe clădirea școlii medii românești din Babele și a organizat festivitățile închinare aniversării Mareșalului.

3. ACDR-ul întreprinde sistematic cercetări și studii pe teren cu scopul de a cerceta starea monumentelor istorico-culturale naționale, a cimitirelor, a bisericilor, a situației reale a populației românești, a școlilor, a bibliotecilor, precum și pentru a procura foto- și video-documente. S-au întreprins, astfel, deplasări în reg. Chirovograd, Nicolaev, în sudul Basarabiei (Reni, Chilia, Ismail). Materialele s-au publicat în presă, iar cele video s-au transmis la TV.

Participarea ACDR-ului la forurile internaționale.

1. La Congresul al 41-lea FUEV (Uniunea Federalistă a Minorităților Naționale din Europa) – mai 1996, Timișoara, România.

2. La Congresul al 42-lea FUEV – mai 1997, Triest – Italia; Pertsach – Austria.

3. La Congresul „Minoritățile din Ucraina” – mai 1997, Liubec, Germania.

La aceste foruri, ACDR-ul a intervenit cu rapoarte, discursuri referitoare la problemele Comunității românești din Ucraina.

La ordinea de zi:

1. Organizarea Congresului al II-lea al ACDR-ului.

2. Organizarea scrutinului electoral din 1998.

3. Consolidarea și organizarea Comunității românești din Ucraina.

RAPORTUL ACDR-ULUI PRIVIND SITUAȚIA MINORITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN UCRAINA

(prezentat la Congresul FUEN la 5 – 11 mai 1997)

În anul 1991, odată cu dezmembrarea fostei Uniuni Sovietice, Republica Sovietică Socialistă Ucraineană s-a eliberat de sub dominația regimului totalitar sovietic și s-a proclamat stat suveran și independent, continuând să mențină în hotarele sale nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și ținutul Herța, precum și sudul Basarabiei, care până la ultimatumurile sovietice din iunie 1940 au aparținut României.

În aceste teritorii populația română (moldovenească) ocupă un loc important, în unele zone fiind chiar majoritară. Conform recensământului oficial din 1989 repartitia teritorială a minorității românești (moldovenești) din Ucraina este următoarea:

- 185 000 persoane în nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și ținutul Herța, adică în actuala regiune Cernăuți;
- 144 000 persoane în sudul Basarabiei care acum face parte din regiunea Odesa;
- 39 000 persoane în regiunea Transcarpatică.

Zeci de mii de români (moldoveni) locuiesc și în alte zone ale Ucrainei, cum sunt regiunile Kirovograd, Herson, Nicolaev, Donețk. În total, minoritatea românească (moldovenească) din Ucraina numără peste jumătate de milion de oameni, ocupând, din punct de vedere numeric, locul al treilea, după ucraineni și ruși.

*

* *

I. Posibilitatea minorităților naționale din Ucraina de a fi egale în drepturi și condiții cu națiunea majoritară, conform prevederilor *Constituției Ucrainei și Legii cu privire la minoritățile naționale în Ucraina*

Principiul egalității în drepturi este proclamat în art. 84 al *Constituției Ucrainei* și în art. 1 și 9 al *Legii cu privire la minoritățile naționale în Ucraina*.

În realitate însă această prevedere legislativă este încălcată la diverse capitole. Să luăm, de exemplu, dreptul minoritarilor de a fi angajați în serviciu la administrația de stat, pe principii egale cu ucrainenii.

În regiunea Cernăuți, deși românii reprezintă 20% din populație, funcționarii români dețin în cadrul Administrației Regionale 4 – 5%.

În direcțiile regionale pentru cultură, politică pentru tineret și altele, unde sunt angajați zeci de funcționari, sunt numiți doar ucrainenii. Mai mult, nici unul dintre conducătorii acestora nu cunosc limba română. În ultimul timp, a fost redus considerabil numărul funcționarilor de etnie română din Administrația Raională Hliboca, unde aceștia au fost înlocuiți cu funcționari de origine ucraineană, deși majoritatea populației din zonă o constituie românii (57, 4%).

Cu mult mai rea în această privință este situația în zonele cu populație română (moldovenească) din regiunile Odesa, Kirovograd și altele.

II. Dreptul de a păstra și afirma identitatea etnică

Conform articolelor 11 și 12 din *Legea cu privire la minoritățile naționale în Ucraina*, etniile au dreptul să-și aleagă și să păstreze naționalitatea, orice constrângere de a renunța la naționalitate fiind inadmisibilă. Fiecare cetățean al Ucrainei are dreptul la numele de familie și prenumele național.

Aceste drepturi nu se respectă. Mai mult chiar, continuă deznaționalizarea mascată sau forțată a românilor, începută încă din 1940.

În prezent, cu ocazia eliberării noilor acte de identitate (pașapoartelor) ucrainene, în locul celor ale fostei Uniuni Sovietice, a înregistrării noilor-născuți, pretutindeni se practică schimbarea numelor de botez și a numelor naționale de familie, impunându-se ucrainizarea lor. De exemplu: Ion devine Ivan, Viorica devine Vera, Nicolae devine Micola, Mihai devine Mihailo, Elena – Olena.

În actele de identitate (pașapoarte) continuă, ca alături de numele de botez și de familie, să fie trecut, după obiceiul ucrainean și rus, și numele de botez al tatălui.

III. Dreptul la învățământ în limba maternă

Art. 53 al *Constituției* și art.6 al *Legii cu privire la minoritățile naționale din Ucraina* garantează, sub multiple forme, învățământul în limba maternă, atât în rețeaua de stat, cât și prin intermediul societăților culturale naționale.

Ca urmare a politicii restrictive și șovine, românii din Ucraina ocupă, între celelalte minorități ale țării, ultimul loc în ceea ce privește procentul de absolvire a instituțiilor superioare și medii de învățământ de specialitate. Numărul absolvenților este în descreștere continuă chiar și în regiunea Cernăuți. Această situație este cu totul anormală și contravine dorinței etnicilor români de a-și continua studiile.

Tinerii absolvenți ai școlilor românești nu au posibilitatea de a-și continua studiile în limba maternă la toate facultățile, în special la cele umanitare, în cadrul Universității din Cernăuți, în Institutul de Medicină, precum și în instituțiile de învățământ mediu profesional (cu excepția Liceului Pedagogic din Cernăuți) și altele,

deoarece procesul de studiu în cadrul acestora se desfășoară exclusiv în limba ucraineană.

Mai mult chiar, de acum înainte nici examenele de admitere în așezămintele respective nu mai pot fi susținute în limba maternă, fapt care fusese posibil în perioada anilor 1992 – 1995. Multiplele demersuri ale părinților și ale societăților culturale românești de a înființa grupe cu predarea obiectelor în limba română la toate facultățile Universității din Cernăuți au fost ignorate de autorități. Faptul acesta a redus simțitor șansele candidaților de etnie română de a-și continua studiile la instituțiile superioare de învățământ.

Sunt și alte dovezi care atestă faptul că practica de discriminare în domeniul învățământului, promovată de fostul regim totalitar față de etnia română, este continuată și de noua putere, așa-zis democratică. În multe localități cu populație românească (moldovenească) majoritară nu există școli naționale. De exemplu, în satul Colincăuți, raionul Hotin, cu o populație de 6 mii de locuitori, dintre care 95% sunt români (moldoveni), este școală cu predare în limba ucraineană. Limba română nu figurează nici ca obiect de studiu. Elevii sunt atenționați să nu vorbească în limba lor maternă nici în timpul pauzelor dintre lecții.

Aceeași situație este și în satul Pătrăuții de Sus, raionul Storjineț (peste 90% români), unde cu câțiva ani în urmă, școala românească a fost transformată în mod abuziv în școală ucraineană. Până și în orașul Hertza, raion cu o populație majoritară românească, printr-o dispoziție a șefului Administrației Raionale din 22 august 1995, vechea școală rusă a fost transformată în școală ucraineană, deși 90% din elevi și aproape toți profesorii sunt etnici români.

IV. Dreptul de a avea acces la cărți și publicații în limba română

Statul ucrainean prin *Legea cu privire la minoritățile naționale în Ucraina*, art. 6, garantează dreptul la publicații și carte în limba maternă.

Aportul statului la asigurarea cu asemenea cărți și publicații literare și culturale este aproape inexistent. În bibliotecile sătești din localitățile românești, procentul de asigurare cu literatură în limba maternă a minorității românești (moldovenești) este de numai 5 – 10%. În același timp, donațiile de carte din Republica Moldova și România sunt supuse cenzurii și taxelor vamale.

De la 1.01.1997 s-a introdus o taxă vamală reprezentând 30% din valoarea cărților. Reglementarea contravine Acordului de colaborare în domeniul culturii și învățământului, încheiat între Guvernul României și Guvernul Ucrainei la 3 septembrie 1992.

Unica editură de carte românească din Ucraina, „Alexandru cel Bun“ (Cernăuți), este în imposibilitatea de a introduce în țară cărțile (dicționarele ucrainean-român și român-ucrainean) tipărite în România.

La Cernăuți și în alte orașe din zonele compact locuite de populația română (moldovenească) bășinașă nu există nici o bibliotecă națională a acesteia.

Cei peste 500 000 de români (moldoveni) din Ucraina nu-și pot procura ziare și reviste literare și culturale din patriile lor istorice, România și Republica Moldova.

V. Dreptul la denumirile istorice tradiționale românești ale localităților în zonele cu populație majoritară românească (moldovenească) și la folosirea inscripțiilor bilingve

Acest drept este proclamat în art. 8 din *Legea cu privire la minoritățile naționale din Ucraina*.

Prevederile legii nu se respectă nici în acest domeniu. Rezultatele referendumului organizat în 1993, în 16 comune românești din raionul Herța, ale căror denumiri au fost schimbate abuziv la 7 martie 1946 în direcția ucrainizării lor, nu au fost luate în considerare de autorități, deși pentru revenirea la vechile denumiri a votat 93% din populația raionului.

Nu se practică nici inscripțiile bilingve în denumirea străzilor și localităților în zonele cu populație majoritară românească (moldovenească) sau mixtă.

VI. Dreptul de a înființa așezăminte culturale naționale

În perioada dintre cele două războaie mondiale, populația românească din nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și ținutul Herța a avut propriile sale instituții de cultură: Teatrul Național, Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică, câteva biblioteci naționale, muzee și monumente, de care a fost lipsită în perioada anilor 1940 – 1941, 1944 – 1990, toate acestea fiind închise. În locul lor au fost deschise instituții similare ucrainene.

Acum, *Legea cu privire la minoritățile naționale în Ucraina* stabilește pentru minoritari dreptul de a avea propriile lor instituții culturale.

Toate demersurile comunității românești, din ultimii șase ani, adresate autorităților locale și republicane, Președinției și Radei Supreme, Ministerului Minorităților, cu rugămintea de a organiza pe lângă Filarmonica și Teatrul ucrainean din Cernăuți colective similare profesioniste românești, au fost și sunt ignorate. În aceeași situație se află și demersurile privind înălțarea monumentelor lui Mihai Eminescu la Cernăuți, privind deschiderea unor muzee, case memoriale pentru omagierea marilor oameni de știință și cultură, reprezentanți de frunte ai etniei autohtone românești. Hotărârile adoptate în această privință, pur și simplu, nu se îndeplinesc.

Pot fi aduse alte zeci de exemple de încălcare a legislației în vigoare, privind protecția monumentelor de istorie și cultură ale minorităților naționale în Ucraina și folosirea limbii române în relațiile administrative, în zonele în care minoritatea românească este majoritară.

De remarcat că în Ucraina apar diverse legi speciale cum sunt cele de stabilire a tarifelor vamale și a impozitelor, care, în mod practic, anihilează unele dintre libertățile proclamate în *Legea cu privire la minoritățile naționale în Ucraina*. Deși, conform legii, acestea sunt libere să primească ajutoare umanitare sau culturale din patriile lor istorice sau din străinătate, în practică însă ele nu pot beneficia de ajutoarele respective din cauza taxelor vamale exagerate.

Un pericol deosebit îl reprezintă pentru minoritățile naționale din Ucraina, inclusiv cea românească (moldovenească), creșterea influenței mișcărilor naționaliste ucrainene șovine, unele având formațiuni paramilitare. Programele lor prevăd asimi-

larea minorităților. Apar publicații cu caracter instigator, în care se lezează demnitatea națională a comunității românești, se denaturează trecutul ei istoric.

Toate acestea le aducem la cunoștința participanților la cel de-al 42-lea Congres al FUEN, dată fiind importanța pe care o are această organizație în stabilirea unei atmosfere de prietenie și colaborare frățească între minoritățile naționale din țările Comunității Europene, cât și de respectare a drepturilor omului în conformitate cu documentele internaționale existente.

Cartea Bucovinei

O VIZIUNE ISTORICĂ SAU DESPRE GRAIURILE UCRAINESE DIN NORDUL BUCOVINEI

C. F. Gherman, *Ucrainski hovirkî Pivnicinoi Bucovîni*, vol. I, Cernivți, Ruta, 1995.

C. F. Gherman, *Atlas ucrainskih hovirok Pivnicinoi Bucovîni*, 322 de hărți, Biblioteka gazeti „Ceas“, Cernivți, 1995.

Monografia *Graiurile ucrainene din Bucovina de Nord*, apărută sub egida Centrului de Cercetări Științifice Bucovinene (Universitatea din Cernăuți), constituie un bilanț al preocupărilor științifice ale domnului Constantin F. Gherman, doctor docent la Catedra de limbă ucraineană a Universității din Cernăuți. Este un studiu lingvo-geografic și istoric al graiurilor ucrainene vorbite în nordul Bucovinei, comparativ cu cele din sudul Bucovinei și Pocuția. Materialul lingvistic cercetat (particularitățile fonetice și fonologice) este cartografiat într-o amplă lucrare a domniei sale, *Atlasul graiurilor ucrainene din Bucovina de Nord*, care conține 322 de hărți și o scurtă prezentare istorică a arealului lingvistic respectiv.

Studiul lingvo-geografic și fonologic este precedat atât în monografie, cât și în atlas de o notă explicativă istorică prin care autorul încearcă să argumenteze „prezența milenară a slavilor în Bucovina”¹: „... în acest teritoriu s-au păstrat multe relicve ale antichității slave despre care nu se vorbește în nici un izvor scris. Pe aceste pământuri, situate în centrul Europei, continuă autorul, timp de milenii s-au întretăiat importante drumuri comerciale și strategice, s-au confruntat interesele vitale ale diferitelor triburi și popoare, ale mai multor state. Toate acestea nu puteau să nu-și lase amprenta asupra evoluției limbii populației, a cărei studiere detaliată este astăzi atât de necesară” (p.3). Aceeași idee o regăsim și în notița explicativă a *Atlasului*: „Prin materialul faptic lucrarea ne convine, afirmă autorul, că pământurile actualei Bucovine au fost populate de etnosul slav din timpurile străvechi, făceau parte componentă din pământurile natale ale slavilor, iar limba ucraineană în acest teritoriu a evoluat continuu, și nu a fost importată din alte părți, cum încearcă să dovedească politicienii tendențioși ai acelor țări care aspiră la plaiurile bucovinene” (p. 3). Aceste cărți sunt recomandate lingviștilor, istoricilor, arheologilor, slaviștilor, profesorilor și studenți-

* Considerăm că denumirea corectă ar fi *nordul Bucovinei*, ca parte a Bucovinei istorice, aflată astăzi în componența Ucrainei.

lor. În mod deosebit este subliniată eficacitatea folosirii *Atlasului* în calitate de manual pentru predarea disciplinelor respective.

Atlasul pune la dispoziția cercetătorilor un bogat material dialectal ucrainean, cules pe teritoriul nordului Bucovinei, arealul lingvistic cercetat de autor cuprinzând o suprafață de 8 100 km², 417 de localități (10 orașe, 9 comune de tip urban și 398 de sate). Cercetări dialectologice s-au făcut și în teritoriile vecine: Ivano-Frankovsk, Hmelnițki și Vinița (Ucraina), precum și în raioanele Briceni și Ocnița (Republica Moldova).

Chestionarul a fost alcătuit din 651 de întrebări: 163 – de fonetică, 218 – de morfologie, 270 de sintaxă. Chestionarea a fost realizată în decursul anilor 1971 – 1990. Sunt cercetate particularitățile calitative și cantitative ale sistemului vocalic și consonantic: accente, interferențe, palatalizări, alternanțe etc.; sunt evidențiate variantele teritoriale morfologice (formele paralele ale cuvintelor, trăsăturile arhaice și cele novatoare etc.). Materialul dialectal selectat este comparat cu formele dialectale ale limbii ucrainene din teritoriile învecinate. În *monografie* comparațiile se extind și asupra formelor similare din graiurile românești vorbite în același areal lingvistic. Particularitățile fonetice și fonologice ale graiurilor ucrainene bucovinene sunt analizate în *monografie* în baza *Atlasului*. Autorul dezvoltă teza că limba, dialectele ei reflectă istoria poporului și, prin urmare, constituie o deosebită importanță nu numai pentru lingvistică, ele fiind mărturii istorice autentice, „mult mai importante, subliniază C. F. Gherman, decât mormintele, oasele și armamentele”. Evidențiind în continuare apropierea graiurilor ucrainene din Bucovina de limba literară ucraineană, autorul subliniază încă o dată necesitatea elaborării unui studiu (și cât mai urgent) al fenomenului lingvistic ucrainean bucovinean ca „mărturie istorică a vechimii ucrainenilor în acest teritoriu”.

Autorul își argumentează tezele istorice în stilul vechilor revendicări teritoriale ale istoricilor ucraineni, care au fost deja analizate de către Ion Nistor în lucrarea sa de sinteză *Problema ucrainenilor în lumina istoriei*². Această problemă continuă să fie disputată și astăzi de istoricii români și ucraineni, mediatizată în ambele părți ale frontierei româno-ucrainene. Controversele au rămas tradițional aceleași: *Bucovina – străvechi pământ slav / Bucovina – pământ românesc*. Ion Nistor a subliniat încă în 1943 necesitatea elaborării unor ample lucrări de sinteză în care raporturile istorice dintre români și ucraineni să fie studiate în baza documentelor autentice: „Pentru justa ei apreciere (a problemei româno-ucrainene – n.n.), scria Ion Nistor, se cere ca ea să fie scoasă din văltoarea luptelor și pasiunilor politice și ridicată la înălțimile senine ale unei analize istorice obiective”. Istoricul bucovinean a dat dovadă de înaltă competență științifică în această temă, făcând o analiză detaliată a lucrărilor istoricilor ucraineni, Kostomarow, Kulisch, Antonowycz, Drahomanov, Hruschewski etc.

Problema, așa cum este pusă în discuție de către dl. C. F. Gherman, susține în baza materialului lingvistic, în primul rând, tezele tendențioase ale arheologului sovietic bucovinean V. O. Tomașciuk³. Autorul afirmă, că primele însemnări istorice despre localitățile din nordul Bucovinei din „timpurile străvechi” le putem găsi în secolul XII în *Letopisețul galițian* (Galițkii litopâs) și în *Gramotele din secolul XIV* (Gramotî XIV stolitia, Kiev, Naukova Dumka, 1974). Sunt folosite și alte lucrări și colecții de documente ale cercetătorilor sovietici – ruși și ucraineni. Sunt introduse în lista bibliografică și câteva lucrări ale istoricilor și lingviștilor austrieci și români, fără însă de a folosi datele mai importante din aceste lucrări⁴. În același timp autorul constată că „informațiile referitoare la istoria satelor bucovinene sunt reduse și

întâmplătoare“, dar fără a face cercetări directe de arhivă, fără a studia atent colecțiile de documente românești publicate și sistematizate în diferite perioade și care cuprind ample informații referitoare la satele din nordul Bucovinei. Nu sunt folosite nici documentele de arhivă cum ar fi actele comisiei austriece de delimitare din 1782 sau hărțile cadastrale întocmite între anii 1782 – 1878, documente care, la momentul respectiv, au înregistrat toponimia Bucovinei⁵.

Periodizarea istoriei Bucovinei, propusă în argument, urmărește aceleași tendințe politice, formulate în termeni categorici, fără motivări sau trimiteri la sursă. Cităm: „În secolele X^o, XI și prima jumătate a secolului XII Bucovina aparținea Rusiei Kievene, iar din a doua jumătate a secolului XII până la mijlocul secolului XIV intra în componența cnezatului Halici Volânia, după destrămarea căruia, în 1345, aceste pământuri au fost cucerite de voievozii unguri. În mijlocul sec. XIV a apărut Cnezatul Moldovei, în care, la început, au intrat numai pământurile Bucovinei de Sud, deoarece în anii '40 ai sec. XIV în nordul ținutului exista o formațiune teritorială autonomă denumită Țara Șipenițului care în 1349 a fost cucerită de Polonia, iar după 1499 intra în componența Cnezatului Moldovei. În 1514, Bucovina împreună cu Moldova (? ! – n.n.) nimerește sub jugul Turciei. În 1774, Bucovina a fost ocupată de către Austria, care a deținut această provincie până la 1918. Din 1919 până la 1940 Bucovina s-a aflat sub ocupația României. În 1940, Bucovina de Nord este reunificată (? ! – n.n.) cu Republica Socialistă Sovietică Ucraineană“.

Cele mai vechi monumente de cultură cerniahov pe teritoriul Bucovinei sunt datate cu sec. II – V. Autorul se contrazice, însă, în alineatul următor, în care vorbește despre faptul că în sec. VI pe acest teritoriu se găsesc puține localități slave și presupune (!) că populația slavă ar fi emigrat odată cu „aparitia unor grupuri mari de slavi în Peninsula balcanică în sec. VI. Pot fi enumerate și multe alte inexactități, precum atestarea satelor (de fapt nu sunt numiți nici întemeietorii lor, nici data întemeierii, nici documentele de fondare sau alte izvoare istorice, care sunt destul de bine cunoscute, multe dintre ele se mai află și astăzi în arhivele cernăuțene).

Apariția românilor și moldovenilor (!) în Bucovina este datată cu secolele XIV – XVIII, când Bucovina „a fost încorporată în Cnezatul Moldovei“, când au avut loc „colonizări masive ale provinciei“.

Ca dovadă se afirmă că satele în care locuiesc și astăzi românii și moldovenii au denumiri slave. Iată numai câteva toponime prin care autorul exemplifică așa-numitele „colonizări valahe“: Bairachi (Mogoșești)^{***}, Velika Buda (Buda Mare), Dubivca (Oprișeni), Stavinți (Stănești), Verhni Petrivți și Nijni Petrivți (Petrăuții de Sus și Petrăuții de Jos), Cervona Dibrova (Dumbrava Roșie), Bukivka (Puieni). Trezesc serioase nedumeriri și felul în care au fost clasificate satele din nordul Bucovinei din punct de vedere demografic. Astfel, satele cu populație majoritară românească sunt trecute ca fiind mixte (Carapciu pe Siret, Boian, Mahala, Ostrița, Privorochie, Crasnoilsc, Budineț, Ropcea și altele), pe când satele mixte (Mihalceă, Ceahor etc.) sunt considerate sate cu populație ucraineană.

* Dar și aceste documente trebuie folosite cu multă atenție, deoarece multe nume topice au fost redactate fie în traducere germană, fie în traducere ucraineană, în dependență de cel ce a efectuat lucrările respective de înregistrare a acestor nume. Vezi: Nicolaița Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, op. cit., p. 48 – 70.

** În Atlas se menționează sec. IX.

*** În paranteze sunt date denumirile pe care aceste sate le aveau până în 1946.

Autorul folosește denumirile toponimice ale satelor nord-bucovinene conform *Agendei administrativ-teritoriale a regiunii Cernăuți* din 1976 (adică actualele denumiri slavizate deja după 1946), document care nu poate justifica concluzia referitoare la originea slavă (în exclusivitate!) a toponimiei satelor locuite de români, cu atât mai mult teza fondării lor de către slavi*. Confruntarea documentelor vechi moldovenești cu cele austriece și ucrainene confirmă metamorfozele lingvistice ale toponimiei bucovinene, astfel, o concluzie referitoare la etimologia acestor denumiri nu poate fi intuită decât numai în baza mai multor documente⁶. Ne vom referi la un singur exemplu. Satul Puieni, denumit astăzi Bukivca: Conform documentelor regionale din 1987 aflăm că până la 1946 acest sat se numea Puieni Bucovina. La T. Balan, satul este înregistrat ca fiind atestat în 1617 cu denumirea de Puieni, în perioada austriacă – Pojenj și abia în 1946 – Bukivca. Este nejustificată și etimologia propusă de lingvistul ucrainean Iurie Karpenco care consideră că denumirea provine de la cuvântul „poiană” (poleana). Satul însă este atestat cu denumirea *Puieni* (ne gândim și la faptul că în sat sunt atestate nume de familii – Puiu, precum în satul Suceveni – Suceveanu).

Referindu-se la situația lingvistică**, autorul menționează numai două forme de bilingvism: ucrainean-rus și ucrainean-român, menționând influența limbii ruse asupra limbii ucrainene și interferențele ucraineano-românești la nivel de dialecte, ceea ce ne pare extrem de superficial. Chiar dacă ne referim numai la nivelul lingvistic dialectal constatăm existența fenomenelor de trilingvism (uneori plurilingvism), ceea ce a fost, și continuă să fie caracteristic pentru locuitorii Bucovinei. Se atestă fenomene de trilingvism româno-ucraineano-rus, româno-polono-ucrainean, româno-polono-rus etc. Limba română în aceeași măsură a suferit influența limbii ruse ca și limba ucraineană. În evoluția lor istorică limbile vorbite astăzi în regiunea Cernăuți au fost supuse și altor influențe, în primul rând, a limbii germane.

Un alt punct de vedere cu care nu putem fi de acord se referă la împărțirea teritorială a actualei regiuni Cernăuți numai în două „regiuni istorice”: Bucovina de nord și Basarabia de nord, ignorând raionul Herța, teritoriu care a făcut parte din vechiul regat până în anul 1940, când a fost ocupat de U.R.S.S. În acest teritoriu locuiesc 92, 9% români și numai 5, 3% ucraineni. Localitățile din raionul Herța nu au fost incluse în lista celor cercetate, cu excepția câtorva sate care astăzi administrativ sunt incluse în raionul Hliboca.

Exactitatea unor astfel de împărțiri teritoriale (dacă ele pretind la respectarea criteriului istoric) este o condiție necesară. Considerăm că, neglijând principiul istorismului, nu pot fi identificate corect arealele lingvistice dialectale, ceea ce s-a și întâmplat în clasificările propuse în monografie. Cele două teritorii „Bucovina de Nord” și „Basarabia de Nord” sunt incluse într-un singur areal lingvistic dialectal – *bucovineano-pocuțian*, al doilea areal fiind considerat cel *buțul*. Nu se constată o deosebire lingvistică substanțială între graiuri, motivându-se că acestea „au avut o soartă istorică comună timp de mai multe secole”. Reamintim că nordul Basarabiei (delimităm aici și ținutul Hotinului, care s-a menținut o perioadă mai îndelungată în componența Imperiului otoman ca – raiaua Hotinului) nu s-a aflat sub stăpânirea

* Câteva exemple care demonstrează felul în care au fost slavizate numele toponimice din *Agenda* amintită: Prosica din Prisăcăreni, Slobidka din Slobozia Bukivca din Puieni, Dubivca din Oprîșeni, Pidlisne, din Iordănești etc.

** Autorul nu folosește și studiile sociolingvistice referitoare la nordul Bucovinei care au apărut în ultimii ani în Ucraina.

austriacă, deci contactele ei lingvistice cu graiurile ucrainene din Pocuția au fost mai frecvente începând cu anul 1812. În celelalte teritorii însă ar fi trebuit să se constate afinități mai însemnate cu graiurile galițiene și polone, aceasta în afara influențelor limbii germane care nu poate fi negată. Considerăm astfel ca fiind principială corectitudinea periodizării istorice, care în mod inevitabil condiționează împărțirea teritorială, conform criteriilor istorice, ca, de altfel, și identificarea arealelor lingvistice.

Este evident că, într-un astfel de studiu, ar fi fost necesară și o prezentare a evoluției demografice a ucrainenilor și românilor, precum și a altor popoare din arealele lingvistice cercetate, în conformitate cu documentele existente. Nu ne vom aprofunda într-o analiză detaliată a capitolelor referitoare la cercetarea particularităților fonetice și fonologice, dat fiindcă considerăm că însăși principiile metodologice de cercetare sunt confuze*. Menționăm însă că autorul a depus o muncă enormă, selectând un bogat material lingvistic, efectuând și o analiză a interferențelor lingvistice (inclusiv și în baza graiurilor ucrainene din județul Suceava)⁶. Aducem aceste elogii cercetătorului, făcând abstracție de elementele tendențioase în prezentarea elementului românesc, acestea ținând de însăși poziția conceptuală istorică și politică a autorului – „Bucovina – pământ slav de când lumea“ (Bukovîna – spokonvicina sloviansika zemlia“).

Rămâne să ne exprimăm dorința de a avea un astfel de studiu fundamental și în ceea ce privește *graiurile românești din regiunea Cernăuți*. Este evidentă necesitatea creării unui colectiv de cercetători competenți în domeniul studiilor dialectologice, precum și a reluării unor investigații serioase pe teren. Studiile sporadice și nesistematizate, realizate până în prezent (cu excepția *Atlasului lingvistic moldovenesc*), nu ne mai pot satisface.

NOTE

1. Menționăm că toponimul *Bucovina* poate fi folosit numai pentru perioada care începe cu anul 1775 – anul anexării acestui teritoriu din nordul Moldovei de către Austria. Vezi: Ion Popescu Sireteanu, *Ocuparea treptată a nordului Moldovei și numele Bucovina*, în *Glasul Bucovinei*, nr. 4 (A. II), 1995, p. 3 – 15; Ion Popescu Sireteanu, *Nicolaie Grămadă și toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Centrul de Studii „Bucovina“, 1996.
2. Ion Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Cernăuți, 1934; Ion Nistor, *Românii și rutenii în Bucovina*, București, 1915.
3. Tomașciuk, V. O., *Davniorusika Bukovîna*, Kiev, Naukova Dumka, 1982; Tomașciuk, V. O., *Pivnicina Bukovîna – zemlia sloviansika*, Ujgorod, Carpatî, 1969.
4. T. Balan, *Documentele Bucovinei*, Cernăuți, 1933, vol. I; I. Nistor, *Migrațiunea românească în Polonia în sec. XV- XVI*, București, 1939; M. Costăchescu, *Documentele moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1932; G. Nandriș, *Les palatalisation romanes (origines, factures, problemes et aspects)*, în *Orbis*, 1952, vol. I; Daniel Werenka, *Topografi der Bukowina*, Czernowitz, 1895; *Moldova în epoca feudalismului*, Chișinău, 1975 etc.
5. *Documenta Romaniae. Historica. A. Moldova*, vol. II, Editura Academiei, 1976; T. Balan, *Sate dispărute din Bucovina*, extras din volumul omagial închinat lui Ion Nistor, Cernăuți, 1937; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, v. I-II, București, 1913; T. V. Stefanelli, *Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc*, București, 1914;

* Principiile de cercetare au un fundament mai mult politic decât științific.

- N. Grămadă, *Vechile peceti satești bucovinene*, în *Codrul Cosminului*, I, Cernăuți, 1940; N. Grămadă, *Sătenii și stăpânii în Bucovina între 1775 și 1848*, Cernăuți, 1936 etc.
6. Au fost cercetate lucrările: M. Pavliuk, I. Robciuk, *Regionalinâi atlas ukrainskib hovirok Rumunii*, în *Prați XII Respublikanskoi dialektolobicinii naradî*, Kiev, Naukova Dumka, 1971; M. Pavliuk, I. Robciuk, *Fonolobhicini sâstemî ukrainskib hovirok*, Kiev, Naukova Dumka, 1971, în *Prați XII Respublikanskoi dialektolobicinii naradî*, Kiev, Naukova Dumka, 1971; M. Pavliuk, I. Robciuk, *Reflexî davnih o, e v novîbzakrîtîh skladah v ukrainskib bivircab Rumunii*, în *Prați XIII Respublikanskoi naradî*, Kiev, Naukova Dumka, 1973; I. Patruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, București, 1959; *Texte dialectale*, culese de V. Melnic, V. Stati, R. Undler. Supliment la *Atlasul lingvistic moldo-venesc*, Chișinău, 1969.

ALEXANDRINA CERNOV

O MONOGRAFIE A SOCIETĂȚII ACADEMICE „JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI

Bogată și multiformă în perioada austriacă și cea românească, la Cernăuți, tradiția societăților studentești – numite academice în limbajul epocii – s-a pierdut cu desăvârșire în perioada sovietică, fără să ne lase vreo speranță că ar putea fi reluată cândva. Un pește mare – Komsomolul – i-a înghițit pe peștii mai mici. I-a înghițit într-un mod paradoxal, și totuși posibil, fără să se fi întâlnit cu ei, în timp. I-a înghițit ca pe niște delicioase virtualități pentru a le rata astfel orice eventuală actualizare într-un viitor, proiectat de ideologii sistemului pe un fundal tot mai roșu. Istoria a demonstrat deja că acesta poate fi și un fundal crepuscular, nu doar *auroral*, fundal al unui „soare-apune“ și nu doar al unui veșnic „soare-răsare“. Se pare însă că monstruosul pește mare, venit de aiurea, o fi înghițit, aici, cu malefică poftă, nu doar niște pești dintr-un neam diferit de neamul său, ci, odată cu ei, întreagă simenția lor. Să le fi înghițit oare și urma în apele memoriei noastre colective? Monografia profesorului Anghel Popa din Câmpulungul Bucovinei, consacrată Societății Academice „Junimea“ din Cernăuți de altădată, e un îndemn la reflecție serioasă, pentru acea mână de studenți români de azi din vechea capitală a provinciei, asupra propriei lor vieți „academice“. O comparație cu ceea ce însemna această viață pentru semenii lor de acum un secol și mai bine sau dintr-un trecut mai puțin îndepărtat.

Cititorii revistei noastre au avut deja prilejul să afle multe lucruri despre vrednica succesoare a „Arboroasei“, interzisă de austrieci pentru „înalță trădare“. Începând cu al doilea număr al său și până acum, *Glusul Bucovinei* nu a încetat să publice, sub formă de studii sau ca documente de arhivă, materiale despre viața „Junimei“, a căror utilitate sperăm să fie luată în seamă de cercetătorii dornici să facă un studiu de sinteză al mișcării studentești naționale sau transnaționale din Bucovina istorică. Unul din semnatarii acestor studii e chiar autorul monografiei în cauză.

Problema scrierii unui istoric al „Junimei“ s-a pus încă în perioada austriacă. Astfel, George Tofan propune, în ședința de comitet din 3 iulie 1901, să se facă un istoric al „Junimii“. Atunci junimenii, cum își ziceau ei înșiși, membrii „Junimei“ cernăuțene – junimeni, nu junimiști, ca ieșenii – se pregăteau să marcheze solemn, prin ritualuri specifice, originale, jubileul de 25 de ani al Societății (președinte fiind atunci Constantin Lucaci, student la filosofie), jubileu care, după cum va nota mai târziu neobositul Cronicar al *Albumelor*, luase dimensiunile unei manifestări generale românești. Doi ani mai târziu, în 1903, tot într-o ședință de comitet (cea din 22 decembrie), junimeanul Victor Marian, însărcinat cu compunerea istoricului „Junimei“, zicea: „Materialul pentru istoricul „Junimei“ e de natură internă și nu se poate publica.

Vor fi existat și atunci anumite fricțiuni interne ce nu era bine să se facă publice. Dar cu cât tact, cu câtă înțelepciune se ajungea la planarea lor în ședințele de comitet! În timpul acela „Junimea“ avea doar 24 de ani. Abia după ce-și va dubla această vârstă vor apărea prețioasele *Albume*, visul și opera de o viață a Cronicarului, sub al cărui nume comun lucra, în anii '20, bădița Arcadie Dugan, cel mai vrednic, fără exagerare, prin devoțiune și hărnicie, dintre toți membrii pe care i-a avut vreodată „Junimea“. În această ipostază, de simplu cronicar, Arcadie Dugan, titularul de atunci al Catedrei de limba și literatura germană de la Liceul „Aron Pumnul“, fiu de gospodari din Cireși, repetă, pentru „Junimea“ sa dragă, cu alte mijloace, dar în aceeași manieră de smerenie – de aleasă smerenie – opera zugrăvilor anonimi, înălțând – fără să-și înalte neapărat și numele – monumente de istorie. Monografia lui Anghel Popa, mai ales prin capitolul II, *Oameni și fapte*, cel mai masiv, cel mai important, e și monografia lui Arcadie Dugan. Lui îi aparțin textele de arhivă, în special cele din *Albumul Mare*, care, ușor modelate, sunt judicios sistematizate și prezentate în carte, cu trimiterile necesare la sursă, de harnicul profesor din Câmpulungul Bucovinei.

Pentru ca să ne facem o idee de ansamblu asupra lucrării, vom încerca să-i trecem în revistă, pe scurt, sctuctura. Ea debutează cu un *Argument*, în care autorul își anunță intenția de a ne oferi „o imagine sintetică a rolului și locului pe care „Junimea“ l-a avut în istoria zbuciumată a Bucovinei“. Tot aici e descrisă, în mare, și principala sursă de documentare: „Colecția personală Dugan Arcadie și Dugan-Opaiț Ilie“, numită de autor Fondul „Frații Dugan“, ce se află din 1951, anul morții Cronicarului „Junimei“, la Arhivele Statului Iași, depusă aici de Ilie Dugan, fratele mai mic al lui Arcadie, pe care l-a urmat cu devoțiune în toate proiectele sale junimene. Capitolul I cuprinde un scurt istoric al societății, vizând, mai întâi, momentul fondării, urmat de procesul de dezvoltare al „Junimei“ până la izbucnirea primului război mondial, apoi și momentul reorganizării, în 1919, urmat de evoluția sa ulterioară, până la desființarea, în 1938, desființare căreia îi va urma din nou, de data aceasta la Cluj, în refugiu, o reactivare postbelică, ca și cea din 1919, dar care n-a putut să dureze din motive cunoscute de toată lumea (Cf. Prof. Dr. Doc. Ion Gherman, Societatea Academică „Junimea“ din Cernăuți în refugiu la Cluj [1946 – 1948], în *Glasul Bucovinei*, nr. 4/1994, p. 95 – 97).

La Cernăuți, printre altele fie spus, o astfel de tentativă nu s-a putut nici măcar proiecta: Komsomolul a fost aici mai repede prezent decât la Cluj. Capitolul II încearcă o expunere panoramică a *Albumului Mare*, întocmit, cum spuneam, de Cronicarul „Junimei“, prin prezentarea personalităților, care, în anii de studenție, ca membri activi, apoi în anii afirmării lor profesionale, politice etc., ca membri fondatori, sprijinitori și de onoare, au contribuit la dezvoltarea Societății. Pe primul loc se află, firește, președinții: Gherasim Buliga, Dimitre Onciul, Severin Procopovici, Lazăr Vicol, Tit Cuparencu, Toader Popovici, Aurel cavaler de Onciul, Teofil Gramatovici, George Popovici II, Eusebie Popovici I, Isidor Stefanelli, Florian Lupu, Dumitru Popovici, George Cavaler de Gallin, Alexandru baron de Hurmuzachi, Orest Baleanu, Grigori Filimon, Petru Ionescu, Alecu Popovici, George Toma, Radu cavaler de Grigorcea, Dorimedont Popovici, Ioan cavaler de Cuparencu, Victor baron de Wasilco, Eugen Halip, Vasile Burduhos, Dragoș Bumbac, Eusebie Antonovici, Maximilian Hacman, Iancu Nistor, Teofil Tarnavski, Eugen Iliuț, Constantin Lucaci, Constantin Șandru, Teofil Sauciuc, Iosif Vihovici, Cornel Corneanu, Dimitrie Cojocar, Aurel Morariu I, Aurel Moldovan, Iancu Ursuleac, Aurel Stefanelli, George Traian cavaler de Gallin, Traian Popovici, Vasile Baculinschi, Emilian Ursuleac, George Piticar, Mihai

Vlaicu, Aurelian Comoroșan, Octavian Mitric, Victor Boca II, Romoș Reuș, Radu Flondor, Odo Böhm, Aurelian Cușniriuc, Laur Gârbu, Traian Țurcanu, Constantin Jemna, Tit Cristurean, Dragoș Vitencu și Grigore Alaci. Am făcut această listă, fără a omite vreun nume, pentru a se vedea, pe exemplul președinților, căroră li se rezervează ceva mai bine de 30 de pagini de carte, cum s-au succedat și care e proporția valorilor într-o statistică pe care o lăsăm la îndemâna cititorilor pasionați de istoria și cultura provinciei. Pe locul doi se află membrii fondatori, sprijinitori și de onoare (35 de nume ilustre), căroră li se explică statutul pe care-l aveau între ceilalți membri ai „Junimei”, și li se menționează meritele. Un subcapitol aparte e dedicat junimenilor de origine macedoromână (Zaharie Voronca, Ioan Serbu, Teofil Gheorghiu, Valerian Halipu, Eugen cavalier de Zotta, Leon Abageri, Christea Geagea, Nicolai Papahagi, Spiru Nasta, toți servind cu mult devotament cauza românească în Bucovina, devenind ei înșiși, prin adopțiune, bucovineni, și încă ce bucovineni!). Și junimenilor cu obârșii nobile li se rezervează spațiul unui subcapitol.

Gradul de noblețe al „Junimei” înseși îl sporesc și eroii săi, căzuți pe câmpul de luptă, pentru cauza întregirii țării: Ion Grămadă, Lascăr Luția, Iustin Breabăn ș.a. Acestora li se adaugă alte nume de junimeni care s-au implicat direct în fărurirea Marii Uniri: George Traian cavalier de Gallin, Dimitrie Marmeliuc, Fabian Bodnărescu, George Toma, Claudiu Isopescu, Emanuil Sauciuc, Eugen George cavalier de Reus-Mârza, Nicolae Cârlan, Silviu Patraș, Ioan Capverde, Vasile Sauciuc, Ștefan Ieșean, Eudoxiu Scripa, Dionisie Para. Aceștia sunt caracterizați într-un subcapitol aparte, cu care se încheie capitolul doi.

Autorul consideră necesară suplimentarea celor expuse deja, pe bază de documente, cu 21 de scrisori ce alcătuiesc corespondența dintre junimeanul macedo-român Christea Geagea și Arcadie Dugan cu 6 brevete acordate lui George cavalier de Gallin pentru fapte de arme, precum și cu un discurs ținut de Tot Cristurean, ca reprezentant al „Junimei”, la serbarea de la Blaj din 3/15 mai 1925. Toate acestea sunt prezentate sub titlul generic de *Documente*.

Monografia se încheie cu un rezumat în limbile germană și franceză. Ea mai conține și 34 de fotografii. Menționăm și importanța indicelui de persoane, pentru o atare lucrare. El va fi de folos mai ales celor ce vor dori să înnoiască dicționarele Bucovinei sau să alcătuiască, de ce nu? o enciclopedie a acestui pământ, a acestei țări, cum se obișnuia să i se spună în timpul Austriei.

Printre sursele nefolosite, dar care ar fi bine să fie luate în considerație la o nouă ediție a monografiei, am menționa și: Orest Tofan, *Societățile academice din Bucovina (1875 – 1938)*. Scurtă privire istorică, în *Suceava*, Anuarul Muzeului Suceava. Anii 1990 – 1991 – 1992, XVII – XVIII – XIX, p. 314 – 327, precum și monografia, în manuscris, de la Muzeul „S. Fl. Marian” din Suceava.

ȘTEFAN HOSTIUC,
Cernăuți

**Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM
Calea Victoriei 126; Tel: 650.60.15**

**Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 312.40.18**

ISSN 1222-5606